

René De Clercq in 1918

een jaar van hoop, illusies en ineenstorting

Joost Vandommele

Joost Vandommele

**René De Clercq in 1918
een jaar van hoop,
illusies en ineenstorting**

Bijlage van de nieuwsbrief 2018 van het
René De Clercqgenootschap Deerlijk

WWW.renedeclercq.be

Kaft: Activistische manifestatie op de Brusselse Grote Markt, waarschijnlijk op 20 januari 1918 (pastel Adri Pieck, René De Clercqmuseum Deerlijk)

Een laatste Duitse overwinningspoging

Op 3 maart 1918 wordt het verdrag van Brest-Litowsk¹ getekend waardoor Sovjet Rusland uit de oorlog stapt. Het Duitse leger kan nu op volle sterkte (+ meer dan één miljoen manschappen) op het Westfront worden ingezet nog voor het

Amerikaanse leger op volle getalsterkte is. Op 21 maart start Erich Ludendorff de zgn. Kaiserschlacht of lente-offensief dat de hele zomer zal voortduren. De Duitsers veroveren de Kemmelberg en weten de Britten terug te dringen tot Hazebroek. Vooral in de Sommestreek boeken ze grote vooruitgang. Maar in de zomer sputtert de machine en met Amerikaanse hulp konden de geallieerden zich hergroeperen. Op 8 augustus wordt o.m. met de steun van 400 tanks een tegenaanval uitgevoerd die de 'zwarte dag' voor het Duitse leger zou worden. Ze

verloren steeds meer terrein en ook de discipline verminderde. De Kaiserschlacht was in feite een gok geweest. Ludendorff had verloren en was zijn inzet kwijtgeraakt. De tegenaanval was één van de factoren die (samen met o.a. de blokkade en het wegvallen van de bondgenoten) leidde tot de

¹ Ook De Clercq beseft begin 1918 dat door een mogelijke vrede met Sovjet-Rusland de Duitse kansen en dus de kansen op 'Vlaanderens bevrijding' stijgen. De brief aan zijn vriendin Ria dd. 11 januari begint met het volgende gedichtje (*Gazet van Brussel* dd. 13 januari 1918 onder de titel 'Het heldert'):

*Wat leert de domme Rus?
Gezond verstand.
Als Vlaandren vrijkomt krijgt ge een kus
Waar heel mijn hart in brandt.*

*Als Vlaanderen op zijn eigen staat,
Zoals het moet.
Kan heel de wereld ons geen kwaad,
Wij heel de wereld goed.*

*Veel hart, veel geest, en weinig geld
Het schijnt niet veel.
Maar als het beste wordt geteld
Wij staan, wij doen ons deel*

*Het heldert. Nacht verwaait en wolk.
Omhoog, mijn Vlag, Mijn Vlaamse Vlag!
Wij zijn het trotse zonnevolk
Dat straalt in open dag!¹*

Duitse ineenstorting in november 1918. Het Duitse leger werd echter niet verslagen en bleef min of meer intact. Ludendorff zou de verantwoordelijkheid voor de nederlaag behendig afschuiven op de nieuwe linkse republikeinse regering, waarmee de 'dolkstootlegende' was geboren.

Activisten nemen de vlucht vooruit

We zagen vorig jaar ook al dat de Duitsers eind 1917 tegelijk inzetten op 'een vrede door vergelijk' waardoor ze ook hun voet van het gaspedaal van de Flamenpolitik haalden. Meer en meer waren de activisten een 'sta-in-de-weg' voor vrede geworden... De activisten nemen de vlucht naar voor en roepen op 22 december eenzijdig de onafhankelijkheid van Vlaanderen uit. De Duitsers hadden deze proclamatie, zonder enige raadpleging van de bevolking, absoluut willen vermijden omdat ze op dat ogenblik volop met de Russen onderhandelden, waar ook het zelfbeschikkingsrecht van de kleine volkeren ter discussie stond.' U moet weten dat uw politiek slechts een onderdeel is van onze wereldpolitiek' liet verwaltungschef Alexander Schaible² aan de afgevaardigden van de Raad van Vlaanderen weten. Toch

De raad van gevolmachtigden met dr. August Borms uiterst links

wilden de activisten op de ingeslagen weg verder gaan; Op 5 januari wordt de commissie van gevolmachtigden (de Vlaamse ministerraad) samengesteld. De Clercq blijft ondervoorzitter van de Raad van Vlaanderen. Dat De Clercq zich als kunstenaar en propagandist boven de strekkingen binnen het activisme plaatst, bewijst het feit dat hij

op 7 januari zowel meestemt met een verzoek om een anti-Belgische

motie in te trekken en een paar dagen later zelfs tegen het bekendmaken van de zelfstandigheidsverklaring van Vlaanderen zolang men niet zeker is van de oprechtheid van de Duitsers. Als de verklaring later toch openbaar wordt, staat zijn naam mee onder de tekst. In de *Gazet van Brussel* dd. 18 januari spreekt hij zijn vertrouwen uit in de Duitsers betreffende de vredesonderhandelingen in Brest-Litovsk. Merkwaardig genoeg werden August Borms en Pieter Tack³ op 8 januari aangehouden door het Belgische gerecht doch na tussenkomst van de Duitsers weer vrijgelaten. Doch ook bij de activisten stelt zich meer en meer de vraag wie en wat zij eigenlijk vertegenwoordigen en de onafhankelijkheidsproclamatie vereiste een nieuwe, verkozen Raad van Vlaanderen, die men later de Tweede Raad van Vlaanderen zou

² Alexander Schaible (Freiburg 16 februari 1870 - Lugano 4 oktober 1933). Bij de invoering van de bestuurlijke scheiding op 2 maart 1917 werd hij chef van het nieuwe burgerlijk bestuur, Verwaltungschef voor Vlaanderen. Vanaf eind 1917 remde hij de Flamenpolitik mee af en ijverde voor een losse Belgische confederatie onder Duitse voogdij.

³ Pieter Tack (Humbeek 18 november 1870 - Nijmegen 15 maart 1943). In 1918 werd hij voorzitter van de commissie van gevolmachtigden (een soort eerste minister van Vlaanderen)

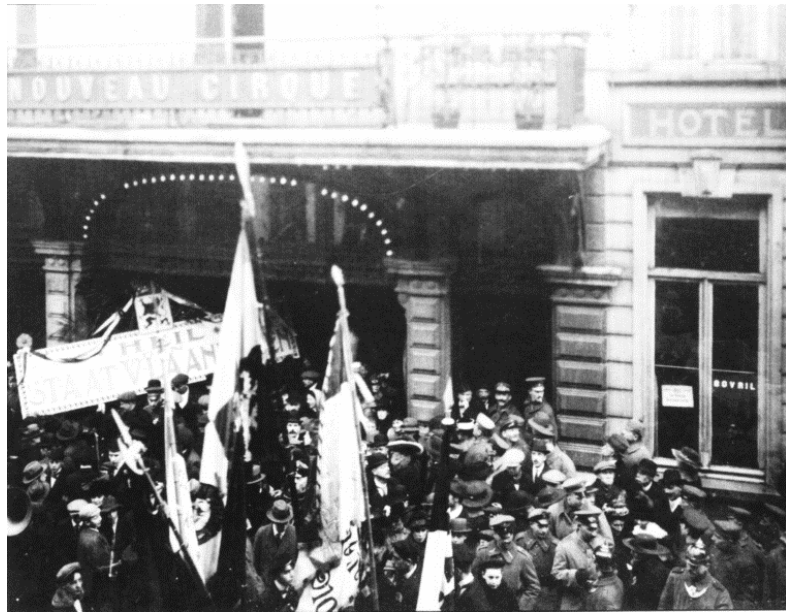
gaan noemen. Een traditionele stembusgang zien de activisten niet meteen zitten. Liever zien ze de kandidaten 'bij volksacclamaties' aangeduid. Volgens René De Clercq 'opdat het volk niet zou weten met hoeveel kiezers zij zijn'. Borms voegt eraan toe: 'van het ogenblik dat wij met een mandaat voorzien zijn, zal men ons ook geen inlichtingen meer vragen omtrent het getal kiezers, of er ook niet meer over spreken en in het buitenland zal het gaan, alsof wij door een groot gedeelte van Vlaanderen verkozen waren'.

De volksacclamaties

Op 19 januari 1918 kondigt het Centraal Vlaamsch Persbureau de volksacclamaties aan, getekend: comité der gevolmachtigden. De eerste volksstemming vindt plaats Brussel op zondag 20 januari. Meer dan 3000 Vlamingen komen er de uitroeping van de staat Vlaanderen en de kandidaten voor de nieuwe Raad van Vlaanderen toejuichen. Na de quote van Borms 'Brussel wordt weder Vlaams' riep een vrouw 'jamais!' en een man 'vive la France!'. Borms haalde er ook ostentatief zijn lintje van de Leopoldsorde uit zijn revers: 'ik heb het gekregen voor diensten bewezen in Peru⁴ en men neemt het mij af voor diensten bewezen aan mijn volk'. De volgende zondag, 27 januari is het de beurt aan Oost Vlaanderen, dat al sedert de vorige zomer een activistische gouwraad heeft en waar het activisme sterkst staat o.m. door de aanwezigheid van de vervlaamste universiteit. Jan Wannijn⁵ had echter niet op de Duitse toestemming gewacht om het nieuws in Gent bekend te maken. Al op 23 december 1917 had hij op een grote vredesmeeting in *De Nieuwe Circus* onder stormachtig applaus van 300 of 4000 aanwezigen (naargelang de bron) aangekondigd dat de *Raad* eerstdaags de politieke scheiding van België zou uitroepen. Op 29 december deelde Wannijn mee dat Vlaanderen zich van België zou losscheuren tot een aparte staat, waarvan een constituant de definitieve vorm zou bepalen. Die mededeling verscheen wel niet in de gecensureerde krantenverslagen. De aanhoudende opeisingen door het Duitse leger, vooral van arbeiders, gaven velen echter niet de indruk dat Vlaanderen vrij was. Zo lezen we in een Gentse oorlogsroman, geschreven door een journalist van *Vooruit*. 'Dat ze die bandietenbende van de Raad van Vlaanderen samen met de Duitsers ophangen..., dachten en vloekten de mensen rondom' Volgens Virginie Loveling gebeurde alles 'onder de misprijzende en verwarde blikken der stadsbevolking.' De *Clercq's Gazet van Brussel* komt pas op 21 januari met de blijde boodschap naar buiten... Op zondag 27 januari, de 69ste verjaardag van de Duitse keizer, trokken de activistische Gentenaars naar de meeting in *Le nouveau cirque* aan de Lammerstraat. De meeting, met René De Clercq naast

⁴ August Borms was van 1903 tot 1906 met een Belgische commissie naar Peru geweest om er het onderwijs te helpen verbeteren. Met een KB van 10 oktober 1916 werden de activisten uit de Leopoldsorde geschrapt.

⁵ Jan Wannijn (Gent 28 november 1867 - Rotterdam 26 september 1949). Had ca 1900 dezelfde stamtafel als René de Clercq in het Gentse *Vlaams Huis*. Hij was in het laatste oorlogsjaar de drijvende kracht van het relatieve activistisch succes in Gent.

Activisten verlaten het Nieuwe Circus en trekken in stoet naar de Vrijdagmarkt

de Cneudt⁶ en Jan Wannijn als voornaamste redenaar⁷, werd op de Gentse muren aangekondigd met zwarte letters op wit papier, als ging het om een mededeling van

Kenteken uitgereikt tijdens de manifestatie van 27 januari (exemplaar ds. Domela)

de overheid. De activisten kregen betekenisvol geen toestemming om de Vlaamse vlag op het stadhuis te hijsen. Op het podium van *De Nieuwe Circus* prijkten de vlaggen van de Vlaamse studenten (*Gentsch Studentencorps*, *Witte Kaproenen* en *Mastentop*) en scholieren (*Helena Swarthkring*, *Heremans 'Zonen* en *Lovelingkring*). Loveling zelf noteert in haar dagboek: 'Geen of weinig personen van enige beduiding: studenten, nieuwsgierigen, mannen en vrouwen, velen dezer nog op jeugdigen leeftijd, enkele soldaten maakten 't publiek uit'.

René De Clercq hield de feestrede (*Mijn zielestrijd*) waarin hij stelt dat de activisten geen verraders zijn wat hij bewijst met zijn

eigen evolutie naar het activisme. 'De Vlamingen hebben hun zelfstandigheid niet gekregen maar genomen' (instemmende reacties). Vervolgens liet voorzitter Evarist Stocké⁸ de namen van alle Oostvlaamse kandidaten (alle zittende leden van de Raad van Vlaanderen zonder Antoon Jacob en prof. Johan Labberton⁹) voor de *Raad van Vlaanderen* geestdriftig toejuichen. Wannijn besloot de meeting. De activisten schatten het aantal aanwezigen op ruim 6.500. Na de acclamatie trok een stoet naar de Vrijdagmarkt, om onder de geheven arm van Jakob Van Artevelde de eed van trouw aan Vlaanderen te zweren: 'Vlaanderen vrij, trots rouw en nood, Vlaanderen trouw tot in de dood'. Had Artevelde destijds ook niet eenzijdig Vlaanderens zelfstandigheid afgekondigd? De stoet werd geopend door een kordon Duitse soldaten. Achter een Vlaamse vlag en een bord 'Heil aan de Staat van Vlaanderen' stapten de studenten van de Vlaamse Hogeschool met hun eigen vlaggen. Verder volgden vijf of zes Vlaamse maatschappijen. Het nationalistische muziekkorps sloot de stoet. Volgens de activistische verslagen stapte er 6 à 7.000 man mee. Een franskiljonse bron schat de

⁶ Richard de Cneudt (Gent 24 september 1877 -- Gent 29 januari 1959). Was een Gentse onderwijzer-dichter, evenals De Clercq actief in het CVP (Centraal Vlaams Propagandabureau) o.l.v. Arthur Faingnaert.

⁷ Op 26 januari 1918 schrijft René van uit Brussel aan Ria: 'Lieve Ria, binnen een uur vertrek ik naar Gent; ik hoop er flink Vlaams werk te doen. De tijd dringt tot daden. Uit Holland ben ik teruggekeerd niet met een hoge borst maar met een rechte rug en een willende kop. Of ik strijd, of ik arbeid, of ik liefheb het moet edel zijn, sterk en schoon; gans of niet! Wie voor het beste niet het beste inzet, kan in deze dagen thuisblijven, een brandel gooien in de haard en zijn voeten warme. Ik draag mijn vuur in mij zelf. Ook onze liefde, Ria, moet edel wezen en sterk en schoon. Ook zij draagt haar vuur in haar zelve. Gij houdt van Vlaanderen, gij houdt van kunst en van één Vlaamse dichter. Blijf zo Ria. Alleen dwazen kunnen afkeuren. Wie kijkt er om, waar hondjes keffen, achterrugs? Laat uw ogen en uw trouw om mij zijn, en beter worden...Mijn geest en hart...Dag lieve lieve... Ik ijel naar het station... Donderdag verwacht ik je vast te Brussel. Dan spreken we af voor de 3de februari. Lees je *Tamar*? Vertel me daarvan. Tot wederziens. Uw trouwe René'

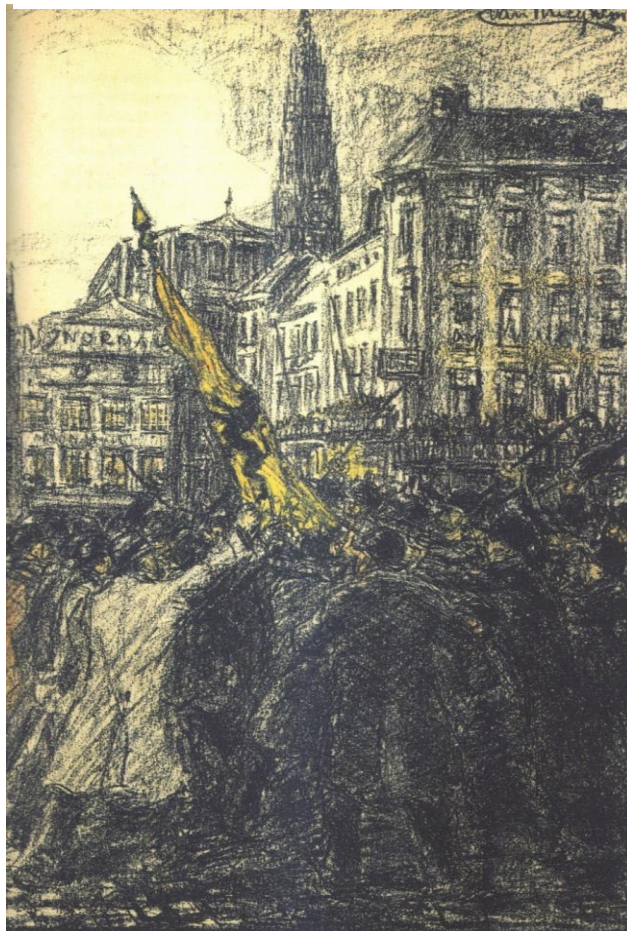
⁸ Evarist Stocké (Nazareth 5 december 1872 - Gundelsheim 16 december 1944).

⁹ Johan Labberton (Ameide 29 december 1877 - 's-Gravenhage 17 juli 1955).

optocht op 1.200 à 1.300 deelnemers. Deze toeschouwer zag vooral studenten, kleine meisjes en vrouwen; hij telde geen honderd man ouder dan 35 jaar. Volgens dezelfde

De activistische betoging op 3 februari in Antwerpen

Eugeen van Mieghem schetste de opstootjes tijdens de betoging; Volgens Het Vlaamsche Nieuws 'Riep een heertje, van op den deurdrempel, tot een bende geronselde en betaalde kerels: 'vijfhonderd frank voor wie een vlag vermeestert! (sic)'

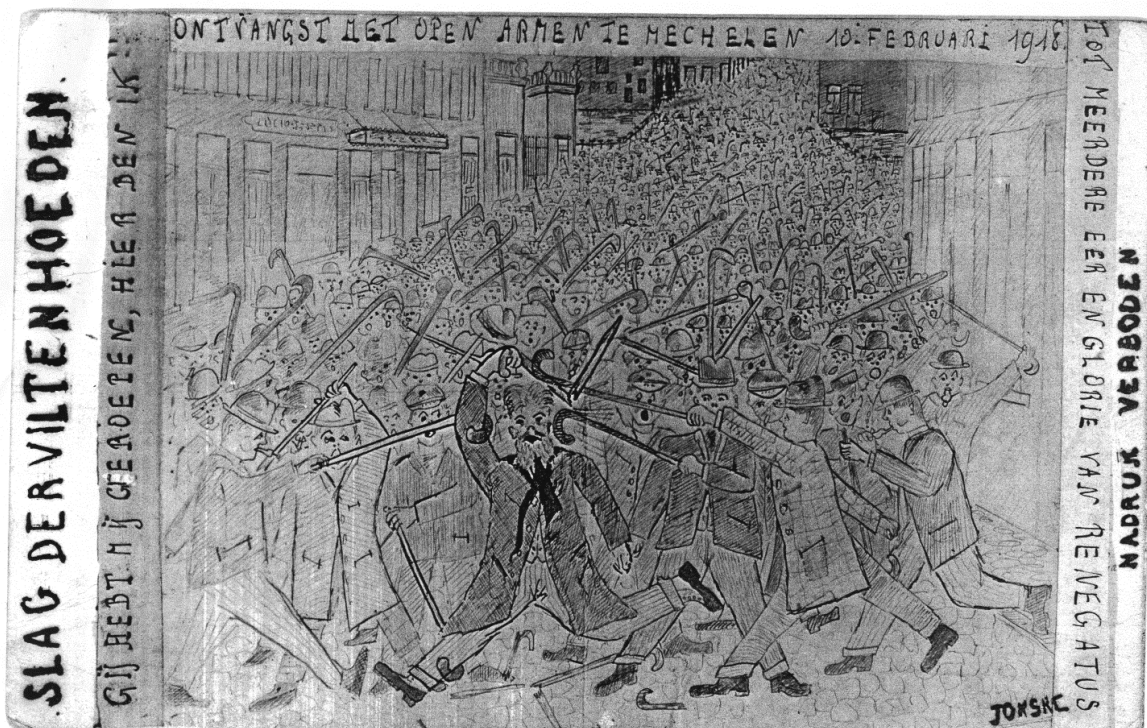
bron keek de menigte zwijgend naar de stoet, omdat er een aanzienlijke Duitse politiemacht op de been was. Het podium op de Vrijdagmarkt was gesaboteerd, zodat een vlaggendrager erdoor zakte en gewond afgevoerd werd. Op het plein zou 10.000 man samengestroomd zijn. Achteraf gingen enkele activisten bloemen neerleggen aan het standbeeld van Jan-Frans Willems. Op 3 februari werden in Antwerpen en Leuven gelijksoortige manifestaties op touw gezet. In Antwerpen waren er volgens de activisten 7000 in Leuven 600 aanwezig. In Antwerpen werd de activistische stoet, op weg van het station naar de beurs, aangevallen door een groep van 300. Deze tegenbetoging werd naar verluidt georganiseerd door Louis Franck¹⁰, liberaal volksvertegenwoordiger die voor de oorlog de vernederlansing van de Gentse universiteit bepleitte. Er zouden premies uitgelooft zijn

van 500 en 1000 frank voor het bemachtigen van een leeuwenvlag etc. Op 10 februari lukten de acclamaties in Mechelen en Tienen niet.

¹⁰ Louis Franck (Antwerpen 28 november 1868 - Wijnegem 31 december 1937).

De slag der viltenhoeden

In Mechelen, waar De Clercq al op 18 september 1917 voor 1500 toehoorders de politieke en bestuurlijke scheiding had verdedigdⁱⁱ, was de zaal 'Salle de Paris' al door tegenstanders bezet. Deftige heren deelden geld uit aan een bende gewapend met knuppels, messen en vitriool om René De Clercq, die in gezelschap met de oude Maurits Josson¹¹, de vergadering zou voorzitten en zijn aanhang aan te vallen. René de Clercq kreeg een duchtig pak slaag toen hij in de Bruul verscheen om zich naar het station te begeven. Gaston Burssens¹², expressionistisch dichter en toen student aan de vernederlandste universiteit was daarbij en kreeg een kassesteen in de rug, zo zwaar dat hij door zijn knieën zakte. Faingnaert¹³ besluit zijn verslag: 'Het moet ook gezegd worden, dat René De Clercq dapper gevochten heeft die dag.' Op 3 maart werd voor 500 aanwezigen nog een volksacclamatie gehouden in Brugge. Het is daar dat De Clercq voor de Raad van Vlaanderen wordt verkozen. daarna werd het proces van volksacclamaties plotseling gestaakt op bevel van de Duitse overheden. De gehele operatie leverde 49.578 stemmen op, verzameld in 153 gemeenten. Voor de activisten was het intussen duidelijk dat de Duitsers hen minimaal beschermd hadden

René De Clercq wordt op deze prent van tegenstanders op 10 februari in Mechelen 'ontvangen met open armen'. De fameuze veldslag waar René zich naar verluidt dapper geweeerd heeft, kreeg de naam 'slag der viltenhoeden' waarschijnlijk naar de vilten zgn. 'activistenhoed' genoemd

¹¹ Maurits Josson (Antwerpen 10 februari 1855 - Leiden 13 december 1926).

¹² Gaston Burssens (Dendermonde 18 februari 1896 - Ekeren 29 januari 1965).

¹³ Arthur Faingnaert (Sint-Martens-Lierde 4 januari 1883 - Amersfoort 4 januari 1971) was de baas van De Clercq in het activistisch propagandabureau. In 1933 publiceerde hij een lijvige geschiedenis van het activisme *Verraad of zelfverdediging?*

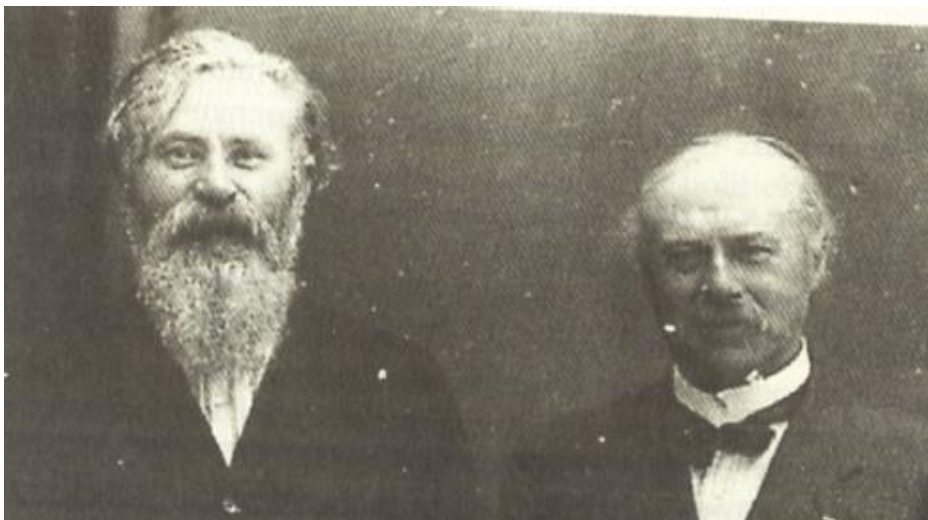

Zetel van de Belgische regering in Saint Adresse bij Le Havre

op hun meetings en hun plaatselijk bvb. in Mechelen hadden tegengewerkt. Intussen maakte de Belgische regering in Saint Adresse bij Le Havre zich toch enige zorgen: 'les activistes ont déclarés en Belgique occupée l' indépendance de la Flandre et y ont constitué des ministres'. Men vreesde vooral een apart vredesverdrag tussen Vlaanderen en Duitsland en een mogelijke aparte Vlaamse afvaardiging op een vredesconferentie...

De Clercqs vriend, Hector Plancquaert, stapt in het activisme

Een belangrijke aanwinst voor het activisme was De Clercqs oude vriend, de daensist

René de Clercq en Hector Plancquaert na de oorlog

Hector Plancquaert. Die had aanvankelijk de boot afgehouden van het radicale *Jong Vlaanderen* van ds. Domela naar verluidt o.m. onder invloed van Alfons Sevens. In 1916 had hij wel enkele hogeschoolmanifesten getekend. Nu vond hij dat hij zich niet afzijdig mocht houden. Vermoedelijk kon Jan Wannijn hem er eind 1917 van

overtuigen lid van de tweede *Raad* te worden. Op 18 januari sticht hij met Jan Wannijn de *Nationalistenbond*. Met de bekende sociale strijder Plancquaert als uithangbord

Jan Wannijn, Plancquaert en de Clercq kenden mekaar al van rond de eeuwwisseling en hadden dezelfde stamtafel in het Vlaams huis in Gent. Wannijn ontpopte zich vooral in 1918 als grote organisator, die o.m. door dienstbetoon het activisme in Gent een zekere aanhang bezorgde.

mikt men o.a. via sociaal dienstbetoon op de socialistische achterban. Plancquaert zal er op 9 maart 1918 naast De Clercq de tweede ondervoorzitter worden van de *Raad* met Willem De Vreese¹⁴ als voorzitter; niet toevallig 3 Gentenaars! Op 27 januari 1918 stapte Plancquaert mee in de activistische stoet naar de Vrijdagmarkt. Kort erop trad hij voor het eerst in het openbaar op. Zijn eerste meeting hield hij in Brugge. 'Ons volk beleeft het beslissendste uur voor Zijne toekomst sedert 600 jaar', zo kondigde hij zichzelf aan, 'Het zou mij een groot genoegen doen wildet gij komen luisteren waarom ik 't besluit heb genomen onvervaard in de bres te springen voor ons duurzaam Vlaamsche volk!' Op zaterdag 9 februari was Plancquaert gastspreker op de wekelijkse zaterdagmeeting in Gent en hield hij voor de vuist een indrukwekkende rede over zijn visie en engagement. Hij geloofde dat de oorlog op een compromis zou eindigen. De oprichting van een

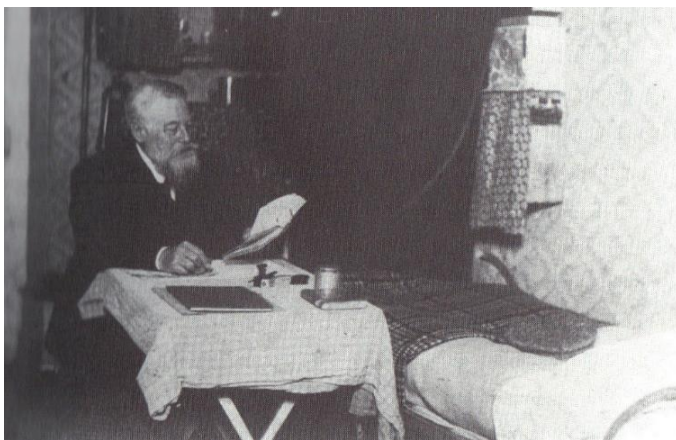
Vlaamse staat zou de vrede vergemakkelijken, omdat ze een oplossing bood voor de Belgische kwestie, die dan toch de inzet was van de concurrentiestrijd tussen Engeland en Duitsland. De Vlaamse staat moest een progressieve staat zijn, met zuiver algemeen stemrecht en evenredige vertegenwoordiging, 'met een uitgebreide sociale wetgeving en met belastingen die meer de rijken dan de zwakkeren troffen'ⁱⁱⁱ. Tot slot paraphraseerde Plancquaert de woorden van Luther: 'Ik kan niet anders, hier staan wij, God helpe Vlaanderen'. De volgende zondagen sprak hij in Aalst, Denderhoutem en andere gemeenten het land van Aalst. Toen Pieter Daens op 26 maart 1918 overleed, werd Plancquaert de belangrijkste' leider van het daensisme. Toch slaagde hij er niet in de Daensistische beweging alsdusdaning in het activisme te betrekken. Begin april sprak hij nog eens op een meeting in Gent, in 'zijn bekende gezapige taal'. Het zelfbestemmingsrecht van de 'volkeren moest men volgens hem

¹⁴ Willem de Vreese (Gent 18 januari 1869 - Voorschoten 10 januari 1938) was een oud professor van De Clercq.

overlaten aan 'eene kleine schaar ontwikkelden die weet waar de belangen van een volk liggen niet aan de mathematische meerderheid'. De activisten waren 'trouwens geen kleine minderheid meer'. Als men de Vlaamse mensen eenvoudig zou vragen of ze Vlamingen wilden blijven, zou men een 'overpletterende' meerderheid krijgen.

Activisten baas op het Gentse stadhuis

We zagen dat er in Oost Vlaanderen een sterke activistische gouwraad bestond en dat de activisten op ramkoers leefden met het Gentse stadsbestuur. Via macht op het stadhuis zouden de activisten ook greep krijgen op de voedselverdeling en andere caritatieve werken. Men legde de plannen voor aan de Duitse provinciegouverneur Ecker¹⁵. Die sprak verwaltungschef Schaible in Brussel aan maar het waren uiteindelijk de militairen met name generaal Sixt von Armin¹⁶ van het IVde leger die hun zegen gaven. De Gentse gemeenteraad had immers een protestmotie ingediend tegen de Vlaamse zelfstandigheidsverklaring en burgemeester Braun¹⁷ stond bekend als Duitsvijandig. Hij had op 8 februari toestemming gevraagd aan de Duitsers voor een anti-activistische betoging waarop hij 50.000 mensen verwachtte... De activistische pers zorgde voor de gepaste stemming met artikels over het 'franskiljons schrikbewind'. 'De wording van de Vlaamse staat mocht niet door administratieve of

De Gentse burgemeester Emile Braun gevangen in Celle Schloss

rechterlijke organen gestoord worden', betoogde advocaat Alfons Van Roy¹⁸ in een hoofdartikel. Het Vlaamse volk moest optreden tegen 'zulke burgemeesters, schepenen en gemeenteraadsleden die in onze Vlaamsche steden en gemeenten niets anders vertegenwoordigen dan hunne franskiljonse nietigheid'. Een humoristische lezersbrief stelde dat 'een Waalse, Fransgezinde kraaiende haan (burgemeester Braun), niet past in een Vlaams

kiekenskot'. Ook schepen De Weerd¹⁹ werd op de korrel genomen wegens zijn weinig verheffende cultuurpolitiek. Op 28 maart verschijnt Franz Künzer²⁰ (tweede burgemeester van Posen (Poznan)) in Pruisisch uniform als nieuwe burgemeester van Gent. 's Anderendaags werden o.m. Braun en De Weert naar Duitsland gevoerd. De

¹⁵ Friedrich Ecker (Keulen 6 februari 1859 – Tegensee 14 juni 1924) verving tijdens WO I de Oost-Vlaamse provinciegouverneur.

¹⁶ Sixt von Armin (27 November 1851 – 30 September 1936)

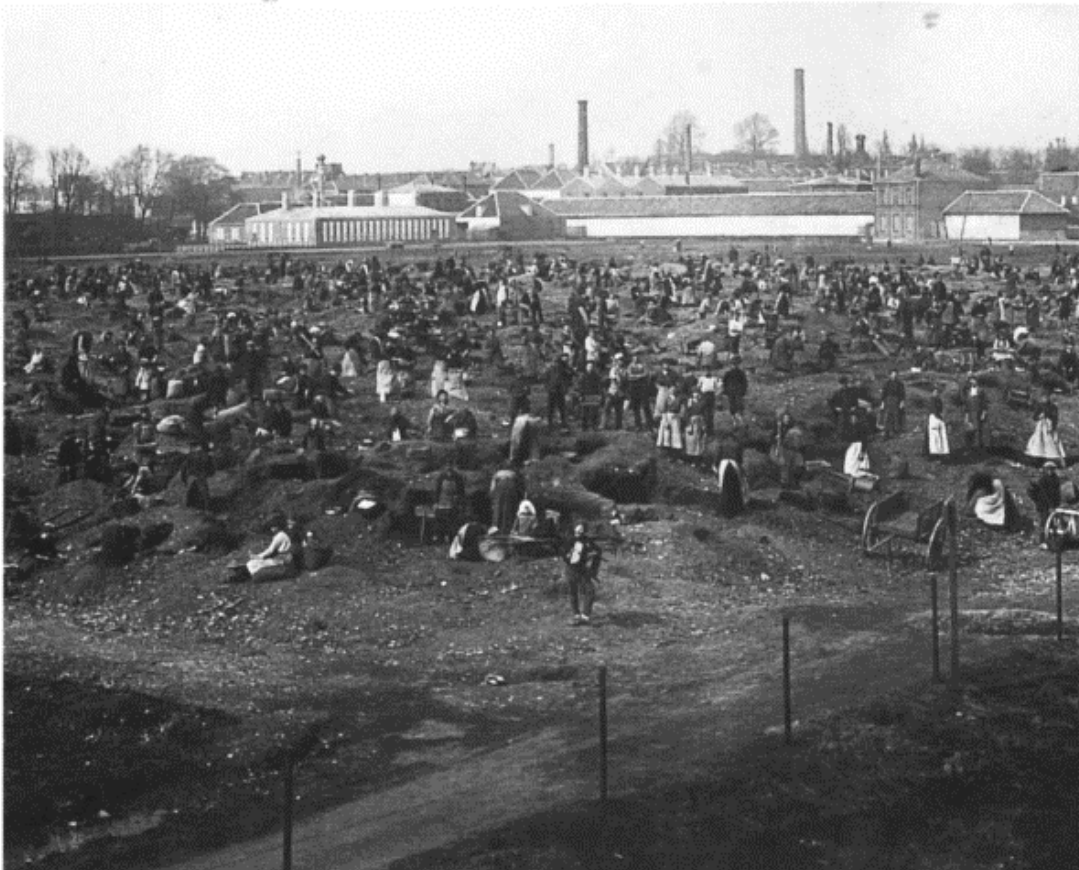
¹⁷ Emile Braun (Nijvel 2 december 1849 – Vichy 30 augustus 1927)

¹⁸ Alfons Van Roy (Vosselare 24 april 1887 - De Meern 20 juli 1972)

¹⁹ Maurice de Weerd (Adegem, 23 november 1862 - Gent, 7 januari 1930)

²⁰ Franz Künzer (biografische gegevens onbekend)

rest van het stadsbestuur o.a. Anseele weigerden samen te werken met niet verkozenen en trokken eruit. Nieuwe schepenen werden o.m. Jan Wannijn en Plancquaert. Wannijn werd schepenen van onderwijs en cultuur en wou het Gentse stadsbeeld en het onderwijs prompt vervlaamsen. Op 6 april stelde hij: 'Gent schijnt nog immer een Franse stad te zijn in België, de enige Franse stad in Vlaams België. Aan dien toestand dient een einde gemaakt te worden'. Hector Plancquaert werd schepenen opeisingen en bevoorrading. Hij zat in een commissie met handelaars o.m. om nieuwe betwiste opeisingen te onderzoeken bvb. volkstuinen in Port Arthur worden

Zoals overal waren er in Gent grote tekorten. Zelfs de vernederlandste universiteit moest soms de deuren sluiten wegens kolengebrek. Hier zoeken de 'gewone mensen' escarbillen, halfopgebrande kolen op een stortplaats.

opgeëist om een nieuw vliegveld aan te leggen. Hij moet ook afrekenen met de Duitse militairen die alle klokken o.m. 'klokke Roeland' en zelfs het standbeeld van Rodenbach willen smelten. Uiteindelijk stelden ze zich met enkele bronzen standbeelden tevreden. Bovendien kreeg de stad een boete van 10.000 mark wegens sabotage aan een spoorlijn. Natuurlijk werd het activistische stadsbestuur door het overgrote deel van de bevolking voor de steeds nijpender tekorten aan brood, aardappelen en suiker en alle nieuwe obstakels medeverantwoordelijk gesteld. Plancquaert zal vanaf juli zelfs waarnemend burgemeester zijn. De Clercq volgt dit alles op de voet en gebruikt dit succes als elementen in zijn propaganda-opdracht. Zo heeft hij op 23 februari op een vergadering van de *Dietsche Bond* in Nederland^{iv} de volgende peptalk in petto: 'De zelfstandigheidsverklaring komt niet van de Duitsers maar werd gedaan zonder het medeweten van de Duitsers die ze overigens nog niet

hebben erkend' (...) 'De verkiezingen voor de Raad van Vlaanderen waren gehouden in openbare volksvergaderingen (...) dat het activisme in Gent sterk is en er ook doordringt in de volksklassen'²¹ en tenslotte 'dat de Nederlandse hogeschool in Gent goed vooruitgaat'²²

Intussen achter het IJzerfront

Begin 1918 is erin de *Frontbeweging* nog maar weinig tegenstand tegen Bissinguniversiteit en de Bestuurlijke Scheiding dd. 21 maart 1917 waarbij de Belgische ministeries waren gesplitst. De leiding van de *Frontbeweging* heeft intussen schrik gekregen om nog manifestaties te organiseren. Er zijn immers te veel revolutionaire elementen opgedoken waardoor men gematigden dreigt af te schrikken. Sommige soldaten willen rekeningen met officieren vereffenen... De *Suret  Militaire* moet berichten over de *Raad van Vlaanderen* aan het front afstoppen (o.m. met strikte sluitingstijden cafés; verplaatsingen worden strikt geregeld; verspreiding overgeschoten pamfletten worden verhinderd). Op 1 februari 1918 is de ministerraad bezorgd over internationale consequenties van het activisme. Men moet de geallieerden geruststellen. Intussen vinden admiraal Von Schroeder²³ van het Marineambt in Brugge en stafchef von Armin van het 4de leger in Tielt dat Vlaamse propaganda kan helpen om het moreel en de gevechtswaarde van het Belgisch leger te ondermijnen. Met bootjes, granaten, ballons of via posten in voorlinie worden boodschappen en kranten (*Het Vlaamsche Nieuws*, *de Nieuwe Courant van Gent* etc.) achtergelaten. In maart 1918 worden 6.000 exemplaren van 6 nummers van het blad *Door Vlaanderen heen* (opgesteld door Godfried Rooms^v), 4250 pamfletten, 1200 affiches als ook brieven van familie overgeschoten. De inlichtingendienst van Hauptman Wilhelm Staehle²⁴ polst naar het succes van deze propaganda bij krijgsgevangenen. Er blijkt veel interesse, maar weinig effect...In de nacht 9 op 10 februari worden in Oeren een 40-tal heldenhuldezerkjes met cement bewerkt... Op 1 maart 18 zijn er diverse betogingen met naar verluidt 3.800 betogers. Hogere officieren krijgen een pak slaag. Deze 'manifestations avec un caractère tout à fait violent' duren

²¹ Hij bedoelt hier Jan Wannijns *Nationalistische Bond*. (die telde 2800 leden van wie 1/5 geheime leden (=1,3% van de Gentse bevolking), waarvan er heel wat studenten van de Bissinguniversiteit waren. Dit aantal zal oplopen tot 4236 in juni en zelfs 7800 in oktober 1918. Gent is met dit 'succes' de grote uitzondering in Vlaanderen.

²² In het eerste academiejaar 1916-'17 40 profs en 60 studenten bij aanvang; 140 op het einde. In het tweede academiejaar 1917-'18 70 profs en 400 studenten. Volgens tegenstanders een niet echt fraai resultaat als men weet dat Gent toen de enige universiteit was die open was en de studenten vele voordelen hadden (zij konden o.m. niet worden opgeëist).

²³ Ludwig von Schröder (Hintzenkamp 17 juli 1854 – Berlin-Halensee 17 juli 1933)

²⁴ Wilhelm Staehle(Neuenhaus 20 november 1877 – Berlijn 23 april 1945) was een Duits Abwehrofficier

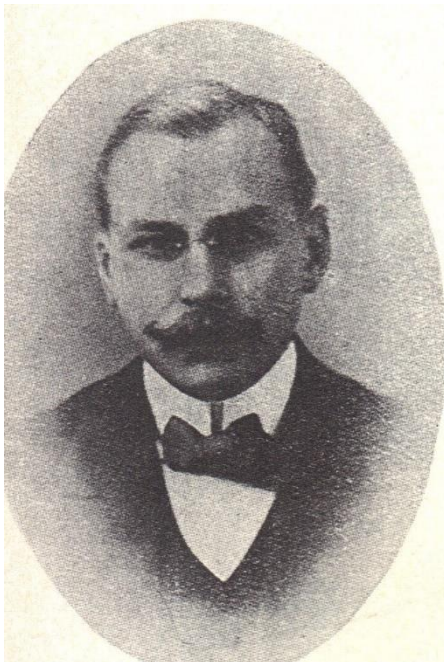
hooguit een kwartier. Op 3 maart wordt Stavele volgeschilderd met leuzen 'Vlaams bloed vraagt Vlaams recht', 'Weg met de Vlaamshaters' etc. Op 8 maart 18 gaan

Met dergelijke borden werden Vlaamse soldaten aangemoedigd om over te lopen.

Vlamingen en Walen op de vuist nadat Waalse verpleegsters Vlamingen voor 'Boches' uitmaakten. Affiches vragen eerlijke bevorderingen, eerlijke censuur en 'Vlaamsminnende ministers'. Albert I verwijt zijn ministers dat ze weinig doen maar heeft tegelijk schrik van een opstand van de francofone officierenkaste. Er komt wel een officiële klachtencommissie waar Vlaamse soldaten hun klachten kwijt kunnen^{vi}. Intussen drijft de legerleiding de naamafroepingen op, wordt het werkritme verhoogd

en het toezicht verscherpt. Intussen circuleert een pamflet om niet tegen de activisten

De wat oudere (°1888) gematigde korporaal Adiel Debeuckelaere, oud-collega van de Clercq aan het Gentse atheneum was de 'ruwaard' van de geheime Frontbeweging.

te lasteren: 'ge weet waar de verraders zitten, die stinken naar betaalde vaderlandsliefde'. Een minderheid van radicalen uit de Frontbeweging willen gewelddadige actie zoals het Hoofdkwartier met geweld overrompelen, regering gevangen nemen etc. Ruwaard Adiel Debeuckelaere²⁵ zal ontslag nemen als radicalen willen doordrukken want men vreest de reacties achteraf. Naar het schijnt houdt Frankrijk divisies achter de hand om eventueel Vlaams verzet neer te slaan... Op 21 maart start het Duitse lenteoffensief (zie supra). De schermutselingen aan de IJzer zijn goed voor de moraal van het Belgisch Leger: ze komen er niet door maar... de oorlog mag niet te lang meer duren en socialistische ideeën winnen veld. Ferdinand Foch krijgt algemene geallieerde leiding maar Albert I weigert het Belgisch Leger in te schakelen in geallieerde offensieven.

Wat te doen in geval van een Duitse doorbraak?

Bij een eventuele Duitse doorbraak moeten de Belgen zich herpositioneren achter het Lokanaal maar indien die doorbraak dieper zou zijn, dreigt het Belgisch Leger geïsoleerd te raken. Het zou minstens 12 uur kosten tot Franse versterkingen kunnen tussenkomen. Foch houdt er op het slechtste moment (april) rekening mee eventueel het Belgische Leger te moeten opofferen... Volgens Belgische krijgsgevangenen is de gewone soldaat niet bereid om voor Frankrijk te vechten. De leiding van de Frontbeweging vraagt zich af of men zich in dergelijk geval niet beter overgeeft aan Duitsland? Pogingen tot massale desertie mislukken per toeval. De leiding van de beweging maakt de volgende afspraken: 1) bij aftocht verlaten we België niet 2) bij algemene aanval redden we ons 3) Bij een gedeeltelijke aanval offeren we ons niet meer moedwillig op maar zoeken we ons te redden 4) voor het overige is het plicht hier te blijven: overlopen is verboden. Concreet waren deze plannen echter moeilijk uit te voeren... Bij de 2de legerdivisie, die toen de sector van Ramskapelle bezette en waar de *Frontbeweging* toen het sterkste stond luidde volgende afspraak: bij een Belgische aftocht moesten de artilleristen hun stukken zoveel mogelijk buiten gebruik stellen of opblazen, de mannen van de genie moesten weigeren het materieel over het Kanaal van Lo te brengen en men moest de munitie-depots opblazen of de munitie in het water gooien. De troepen zouden zich terugtrekken tot aan de Franse grens, waar de leiders hun manschappen zouden verzamelen. Aan de grens zou men de Duitsers

²⁵ Adiel Debeuckelaere (Handzame 12 december 1888 - Ninove 15 februari 1979)

gewoon doorlaten... Als de Duitsers op 17 april 18 aanvallen in het maanlandschap van Merkem drijft de 3de divisie met 90% Vlamingen hen terug. Na de slag zingen ze de *Vlaamsche leeuw*. Een Belgisch officier stelt: 'Indien de vijand hoopte dat het activisme in het leger zou doorgedrongen zijn, heeft hij nu een gepast antwoord gekregen'.

Sublieme deserteurs

Sedert februari 1918 was het idee gegroeid om officiële gezanten van de Frontbeweging zgn. sublieme deserteurs over de linies te sturen. De bedoeling was vierledig: a) de bevolking

De sublieme deserteurs van links naar rechts: staande: Karel De Schaepdrijver, Jules Charpentier, Carlos Van Sante, Lode De Pryck; onder: Bernard Coolen, Vital Haesaert en Marcel Torreele

inlichten over toestand achter de IJzer, de Frontbeweging en de vredesstandpunten van die beweging b) contact leggen met bepaalde activisten o.m. Lodewijk Dosfel²⁶ en Antoon Jacob om na te gaan hoe de programma's voor en achter de IJzer te verenigen waren c) na (gunstig) verslag aan ruwaard Debeuckelare zullen 2 nieuwe afgevaardigden (Hendrik Borginon²⁷ en Oscar De Gruyter²⁸) gaan met verdergaande volmachten d)

indien men in een krijgsgevangenkamp terecht komt: daar de ideeën van de Frontbeweging verspreiden. Na een mislukte poging van Filip De Pillecyn²⁹ steken volgende soldaten de nacht van 30 april op 1 mei nabij Stuivekenskerke de frontlijn over: Jules Charpentier³⁰ (2de D; hij was een oud-leerling van René De Clercq); Vital Haesaert (brancardier 2de D) was zijn gids. Ook Marcel Torreele, Bernard Coolen en Karel De Schaepdrijver (1ste D) lopen over. Deze laatste liep evenwel op eigen initiatief over. Op 4 mei loopt ook Carlos van Sante over in opdracht van Cyriel Verschaeve, die vindt dat er van België niets meer te verwachten is en dat alleen Duitsland en het

²⁶ Lodewijk Dosfel (Dendermonde 15 maart 1881 - Dendermonde 27 december 1925)

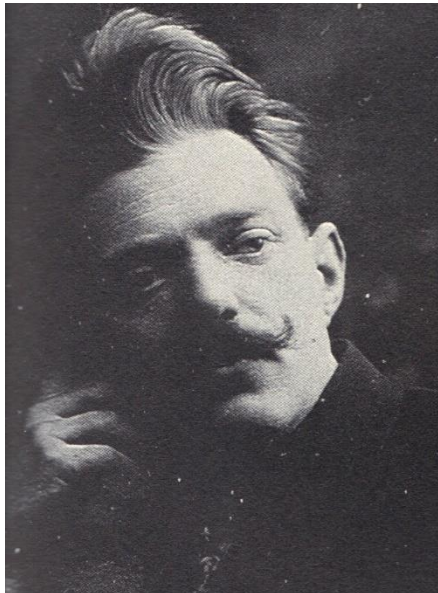
²⁷ Hendrik Borginon (Pamel 2 november 1890 - Brussel 2 januari 1985)

²⁸ Oscar De Gruyter (Gent 10 maart 1885 - Nice 27 februari 1929) was een oud-collega van De Clercq aan het atheneum en toneelvernieuwer.

²⁹ Filip De Pillecyn (Hamme 25 maart 1891 - Gent 7 augustus 1962)

³⁰ Jules Charpentier (Mol 10 februari 1893 - Waalwijk 31 mei 1982), Vital Haesaert (Aatrijke 24 april 1890 - Vught 25 februari 1954), Marcel Torreele (Knokke 25 maart 1897 - Oostende 10 december 1976), Bernard Coolen (levensdata onbekend), Karel de Schaepdrijver (Temse 4 januari 1892 - Waalre 23 oktober 1970), Carlos Van Sante (Wetteren 13 mei 1896 - Bergisch-Gladbach 9 februari 1947).

activisme Vlaanderen kunnen redden. Ondervraagd door Hauptmann Staehle leggen ze de werking van de *Frontbeweging* uit en stellen zich voor als activisten in het leger. Ze verzekeren dat bij een Duits offensief een groot deel van het Belgisch Leger de wapens zou neerleggen. Dit laatste kon Staehle moeilijk geloven maar hij zag wel in dat Duitsland voordeel kon halen uit het propaganda-element. Na enige omzwervingen komen de sublieme deserteurs in contact met de gevormachtigden van de Raad van Vlaanderen. Hun uitleg is eigenlijk nogal overdreven (men spreekt bvb. van 60.000 aanhangers die de wapens zouden neerleggen), verwarrend en weinig concreet: dus weinig geloofwaardig... Het Centraal Vlaams Propagandabureau van de Raad zal wel brochures publiceren en meetings organiseren. De Duitsers mikken op een psychologisch effect: als de Vlaamse bevolking weet hoe het er achter de IJzer aan toe gaat zal ze misschien Duitsvriendelijker worden... Achter het front wacht men 3 weken vruchteloos op nieuws van Charpentier. Veel nummers van *Door Vlaanderen heen* (van o.m. Godfried Rooms) worden overgeschoten. Belgische piotten proberen de 'verboden vrucht' te bemachtigen. Eind mei schieten de Duitsers een bericht ondertekend door activisten en de sublieme deserteurs over met de boodschap: de sublieme deserteurs hebben de kant van de *Raad van Vlaanderen* gekozen. Er wordt een idyllisch beeld opgehangen van bezet Vlaanderen. 'Weg met België, leve Vlaanderen'. Er wordt cryptisch aan toegevoegd dat de tweede delegatie mag overkomen. In april 1918 telt men 600 deserteurs, in mei dreigen er nog meer over te lopen. Uiteindelijk zijn het er maar 500 door de strenge maatregelen. In de zwaar geïnfekteerde Tweede legerdivisie wil generaal Drubbel op iedereen laten schieten die

Antoon Pira streefde o.m. onder invloed van de Russische revolutie veel radicalere standpunten (o.m. de onmiddellijke beëindiging van de oorlog) dan de Frontbeweging en werd door de leiding als een gevaar gezien

wil overlopen. Begin juni geven de Duitsers opdracht niet te vuren op geïsoleerde Belgen die de indruk geven te willen overlopen. De Belgische officieren worden persoonlijk verantwoordelijk gesteld voor desertie van hun mannen. In de lente duikt ook de pacifistische Antoon Pira³¹ op die de *Frontbeweging* te beperkt, te gematigd en te elitair vindt. Pira is een geboren volksman die aanzette tot desertie. Op 11 juni lokt hij een werkstaking uit bij Westvleteren. Zijn invloed is vrij groot bvb. in de 2de Legerafdeling. De leiding van de Frontbeweging zou geprobeerd hebben om Pira uit te schakelen. Op 19 juni distantieert diezelfde leiding zich van Charpentier en De Schaedrijver, wiens (rode) boekje *Vlaanderens weezang aan den IJzer* rond die tijd verschijnt. Omstreeks 20 juni 1918 kan men verhinderen dat een grote groep soldaten van de 2de divisie

³¹ Antoon Pira (Antwerpen 2 december 1887 - Antwerpen 18 december 1939). Hij wilde een onmiddellijk staakt het vuren cfr. Rusland en riep op tot desertie etc.

Studenten (let op de meisjes-studenten) van de vervlaamste hogeschool en overgelopen soldaten verzamelen voor een manifestatie voor de gebouwen van de English Club van Jan Wannijn in de Savaanstraat; de man met de zwarte hoed is Jules Charpentier, subliem deserteur en oudleerling van De Clercq

deserteren. De officieren kregen bevel dat hun eenheid alle deserteurs moest terughalen uit de Duitse linies. In juli 1918 houden de overlopers houden meetings o.m. in Gent^{vii}, Brussel, Mechelen en Brugge. 11 juli 1918 verloopt relatief kalm. Acties worden gesmoord, de gendarmerie verdubbelt de patrouilles en er is een uitgangsverbod. Als de Duitsers beginnen wijken in Frankrijk loopt de desertie terug en gaat het Belgische moreel omhoog. Pira wordt op 19 juli aangehouden. *Ons Vaderland*, de officieuze spreekbuis van de Frontbeweging wordt steeds kleurlozer. De Beweging zelf begint te verzwakken en het passivistische boegbeeld Frans van Cauwelaert komt de plooiën gladstrijken. Ruwaard Adiel Debeuckelaere gaat naar de Belgische regering in Le Havre. Men stelt er vast dat hij een vrij gematigd man is en maakt hem tevens duidelijk 'dat het de bedoeling was dat hij zou sneuvelen'... Op 11 september begint het geallieerd eindoffensief. Albert I aanvaardt het oppercommando over de Legergroep Vlaanderen van Belgen Fransen en Britten. Op 18 september wordt Debeuckelaere door de Duitsers gevangen genomen bij de Kippe in Merkem. Hij wordt ondervraagd door Staehle en naar Göttingen overgebracht. Eind september acht Duitsland de oorlog in feite verloren. Op 8 oktober wordt de Flamenpolitiek officieel stilgelegd. De Frontbeweging wordt gefragmenteerd, verspreid, versplinterd en ontwricht door het eindoffensief. Men wordt overspoeld door Belgisch patriottisme en kan bvb. de plunderingen in Gent niet voorkomen noch de vervlaamste universiteit redden... Het Belgisch leger telt 10.000 gesneuvelden in anderhalve maand...

René De Clercq voortdurend onderweg in Vlaanderen, Nederland en Duitsland

Het activisme heeft steeds in een soort moeilijke spreidstand moeten opereren. Omdat men afhing van het militaire lot van Duitsland en de Duitsers een hard bezettingsregime installeerden, werden ze door de bevolking vooral met dit laatste geïdentificeerd. Hun anti-Belgicisme was echter een nieuw politiek element. Ze hadden ook een democratisch probleem (supra) en werden wel eens als 'officieren zonder soldaten' afgeschilderd. O.m. uit vrees voor de restauratie van een

De radicale Jong-Vlaamse krijgsgevangenen uit Göttingen waar de Clercq in november 1917 op bezoek was, steunen de zelfstandigheidsverklaring van Vlaanderen.

hardvochtig België namen ze de vlucht vooruit. Ze maken zich illusies: a) bij elk Duits succes of bvb. de Russische revolutie b) over de Duitse betrouwbaarheid en onbaatzuchtigheid c) in de mogelijkheid om de Vlaamse zaak te internationaliseren d) in hun hoop dat hun verwezenlijkingen niet ongedaan konden worden gemaakt e) in hun geloof dat ze samen met de Vlaamse frontsoldaten amalgaam zouden kunnen maken en hun verwezenlijkingen verdedigen of dat de frontsoldaten hun en hun goederen zouden verdedigen. We zagen reeds dat de activistische daden wel de *Frontbeweging* aanjaagden.

De Clercq had na zijn reizen o.m. naar de krijgsgevangenen^{viii} en enkele steden in Duitsland eind 1917 beloofd terug te keren...

Op 14 februari is De Clercq in Brussel bij de stichting van de plaatselijke afdeling van het Deutsch-Flämische Gesellschaft^x. In februari en maart combineert De Clercq een reis naar Nederland met een propagandareis naar Duitsland . Zo is hij van 5 tot 8 maart in Bonn^x voor een voordracht over *Vlaamsche Kunst en Vlaamsche Beweging* bij de plaatselijke afdeling van de Deutsch - Flämische Gesellschaft. Hij bezoekt er het Beethovenhuis waar hij in het gastenboek schrijft: 'als de muziek spreekt, zinken schuld en zondebesef in den afgrond van het licht'^{xi}. Op 28 maart stemt De Clercq, die

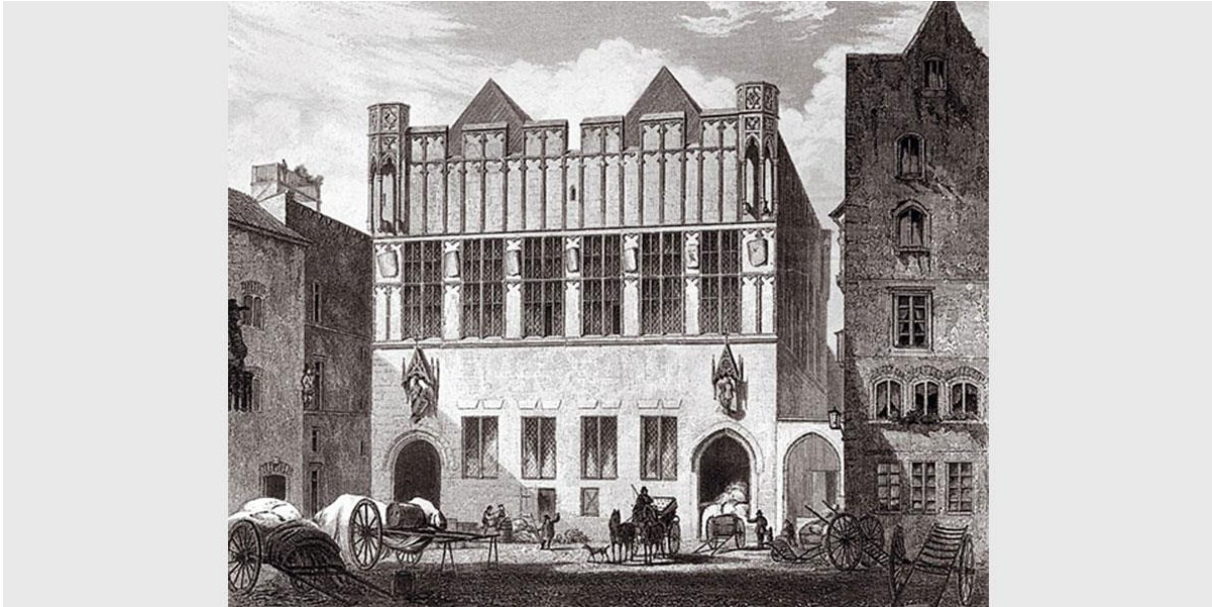

Nr 53, « Vlāmenland », Organ der « Deutsch-Flämische Gesellschaft »,
Teekening van den huidige voorzitter, generaal W. von Unger.

Vlāmenland, het tweemaandelijks tijdschrift van het Deutsch Flämische Gesellschaft.

vindt 'dat de Vlamingen met niets minder tevreden mogen zijn dan met de volledige zelfstandigheid' in de *Raad van Vlaanderen* en het doen verdwijnen van de naam 'België'. Op 13 april vindt hij in zijn bus in de Vautierstraat veelbetekenend het sluiklad *La libre Belgique* waarop iemand met de hand heeft bijgeschreven: 'à une crapule flaminboche à la soldes des Boches et que nous tuerons parce que nous l' avons juré sur notre honneur de Belge'. Op 11 mei vertegenwoordigt hij, samen met Willem De Vreese, August Borms en Jef Van den Eynde³², de *Raad van Vlaanderen* op een Vlaams kunstfeest door de *Deutsch-Flämische Gesellschaft* in het *Schauspielhaus* te

³² Jef Van den Eynde (Olsene 21 december 1879 - Maastricht 12 april 1929).

de historisch Gürzenichzaal in Keulen

Düsseldorf georganiseerd. Op 12 mei draagt hij voor in Köln³³ met Borms die er in een speech vraagt Frans Vlaanderen aan te hechten en Vlaanderen niet op te offeren in

³³ De Clercq en Borms spraken er voor duizenden. De aanplakbrieven vermeldden: ‘Vortragsabend der deutsch-flämischen Gesellschaft am Sonntag den 12 Mai 1918, abends 7 ½ Uhr – Mitwirkende: Herr Ministerialdirektor Dr. August Borms; Herr Museumsdirektor Dr. René de Clercq; der Kölner Liederkranz (Leiter: Kgl. Musikdirektor Peter Haas); Herr Franz Michälek (Orgel).’ Borms herinnerde zich daar o. m. het volgende over: ‘Ik had te Keulen in de Gürzenich-zaal, geloof ik, gesproken met René. Dat moet in ’18 geweest zijn. ’s Avondslaat, nodigde Dr. Curtius ons uit om hem te vergezellen naar zijn woning. Zijn echtgenote en kinderen waren reeds ter rust. Bij ’t drinken van een glas wijn, geraakte René in vuur en begon over zijn godsdienst: hij erkende slechts de Zon als opperwezen, verklaarde zich haar priester en galmde een dithyrambe (een extatische lofzang op Dionysos, de god van de wijn en de vruchtbaarheid.) uit, die onze zeer vromen gastheer zijn ogen wijd deed opensperren. Ik vreesde een ogenblik dat hij boos zou worden, toen René enige krakende vloeken uitbulderde, maar alles liep nog goed af en hij geraakte ten slotte zo vertrouwd met ons, die brave Dr. Curtius, dat hij ons naar de slaapkamer bracht waar zijn talrijke kinderen als engelen te slapen lagen. René stond er in verrukking voor’ (Borms aan Jacob 22 juli 33)

De Clercq berichtte ook zelf over deze reis: *Twee prachtige avonden heb ik in Duitsland beleefd, de eerste in Dusseldorf, den tweede in Keulen. Zaterdag, 11 mei, greep in de eerstgenoemde stad in het Schauspielhaus, een Vlaams kunstfeest plaats, dat uitstekend geslaagd moet heten. Ondanks het mooie meiweer, lokkend tot wandelen en kuieren, ondanks de hoge prijzen der plaatsen (20, 15 en 10 mark), zag het Duits-Vlaams genootschap door wie de feestavond was ingericht haar stoute poging met de schoonste uitslag bekroond. Bomvol was de zaal. In het schitterend publiek bewonderden wij talrijke dames te dezer in oude Vlaamse dracht met mooie, grote, witte kappen. Het leed geen twijfel of met de hoogste overheden waren de voornaamste ingezetenen der rijke handelsstad aanwezig. Wij kregen heerlijke Vlaamse liederen te horen door mej. Rijckoordt en de heer Dils, met de heer Van den Eynde aan het klavier. Duitse meisjes, in de aardige Hollandse dracht van het eiland Marken, zongen dansend oud-Vlaamse deuntjes als Roza, wilde gij dansen en Zeg Annemarieke waar gaat gij naartoe, Het loze vissertje en andere meer. Ze deden het uitstekend. Vlaamse gedichten van Gezelle, Van Oye, Van Beers in goede Duitse vertaling werden gezegd. We kregen effenaf prachtige etsen van Vlaamse steden en landschappen in lichtbeeld te aanschouwen en ten slotte genoten we nog eens van het wonderschone middeleeuwse liefdesspel Lancelot en Sanderijn (nu beter bekend als Lancelot van Denemarken JV). Dr. Brühl had door een passende improvisatie het feest ingeleid. De Raad van Vlaanderen was er vertegenwoordigd door zijn voorzitter, prof. dr. Willem De Vreese, dr. Aug. Borms, gevolmachtigde voor nationaal verweer, de ondervoorzitter dr. René De Clercq, en de heer J Van den Eynde. Dankbare hulde zij hier namens alle Vlamingen gebracht aan dr. Stocky, de ziel van het feest; ook aan prof. Jostes, de eerste voorzitter der Duits-Vlaams genootschap, en trouwe vriend der Vlamingen, die uit Munster was gekomen om mede die hoogdag voor*

een vredeskoehandel (een Duits journalist commentarieert: 'In René De Clercq ist dem Vlamen ein zweiter Maarlant (sic) erstanden'). Borms en De Clercq sturen vanuit Köln een telegram naar de rijkskanselier om vroegere beloften te herinneren 'opdat België ophoude een bolwerk van onze vijanden te zijn'. Op 22 mei is De Clercq in Utrecht voor de vergadering van *De Dietsche Bond*. Op 20 juni komt tijdens de vergadering van de *Raad van Vlaanderen de Oproep tot het Duitse volk* ter sprake. De Clercq verzet zich samen met een paar anderen tegen de ontwerptekst die 'al de tegenover Duitsland staande naties aanvalt, het activisme iedere mogelijkheid van succes ontzegt in geval van een slechts gedeeltelijke zege van Duitsland'. In een officieuze reactie op de oproep aan het Duitse volk geven de Duitsers de noodzakelijkheid van een zelfstandig Vlaanderen toe, maar bevestigen meteen ook dat dit moet tot stand komen binnen een Belgisch staatsverband. Dát antwoord ontgoochelt De Clercq. Hij staat in zijn reactie weer volkomen aan de zijde van de Jong Vlaamse separatisten die de algehele zelfstandigheid van Vlaanderen met een eigen vertegenwoordiging naar buiten uit willen.

De Clercq naar het front

Zoals reeds vermeld maakte De Clercq samen met zijn baas van het Propagandabureel Arthur Faingnaert, de 'sterke man van Gent' Jan Wannijn en zijn

Vlaanderen te vieren. 's Anderendaags de 12de, hadden we in Keulen de grote voordrachtavond door de groep Keulen van het Duits-Vlaams genootschap ingericht. De spil der werking daar was prof dr. Karl Menne, die zich sinds jaren door zijn toewijding voor onze heilige Vlaamse zaak zo verdienstelijk heeft gemaakt.. In de grote Gurzenichzaal, vóór een puik publiek van ongeveer duizend man, hield dr. Borms, de klok van Vlaanderen, die ik te dezer gelegenheid meende te moeten noemen 'De Man van Vlaanderen', in sierlijk Duits, een overweldigend heerlijke voordracht over Vlaanderen, zijn grootheid, zijn verval, zijn toekomst. Twee uur aan een stuk boeide hij de toehoorders, die voortdurend door Hört, hört, de krachtige woorden van onze dappere vriend onderlijnden en op het einde hun volledige instemming te kennen gaven door stormachtig daverend applaus. Rondom mij hoorde ik gedurig herhalen: 'Wat een man! Welk een redenaar!' 'We wouden hem horen tot morgen toe!' Daarna heb ik met hier en daar een woordje toelichting in het Duits, enkele verzen, vooral strijdlieden, gezegd, en het was de zaal aan te zien, dat ons Vlaams in de Noordduitse steden goed begrepen wordt. Het mannenkoor Kölner Liederkrantz zong daarbij de pakkendste liederen, sluitend met het oud-Nederlands onovertreffelijke Wilt heden nu treden voor God de Heer. De heer Michalek bespeelde het grote orgel. Het was ook hier een onvergetelijke avond. Eenparig werd besloten het volgende telegram aan de rijkskanselier te sturen: 'De talrijke burgers van Keulen, tot de voordracht der heren dr. August .Bonus en dr. René De Clercq in de grote Gurzenichzaal vergaderd, vernieuwen de gevoelens van oude vriendschap die juist deze stad met Vlaanderen steeds hebben verbonden. Zij hopen dat de vruchten van deze wereldoorlog niet zullen verloren gaan, daardoor dat België ophoude een bolwerk van onze vijanden te zijn en dat het Rijk tegenover het Vlaamse volk de belofte zal houden door Zijne Excellentie uw voorganger uitgesproken: de vervulling van zijn nationale wensen. 'Mede door Duitsland kan, na al de ellende van deze oorlog voor Vlaanderen heil geschieden, wanneer wij in de eerste plaats flink de handen aan de arbeid slaan. Dat zullen wij! (Vlaams in Duitsland, Gazet van Brussel 18 mei 1918)

De Gazet van Brussel

Daagsblad voor het Vlaamsche Volk

ABONNEMENTSPRIJS :
Blinden (Bijgevoegd uitgever), fr. 450
per kwartaal.
ALLE KOSTEN INBEGREPEN
men wende zich tot de postkantoren.

Ongevoegde enkele
wagels te lever en alle
opzetting en
aankomsten van het
blad zijn te
betreffende partij te
betreffende partij te
betreffende partij te

Hoofdpostkantoor Dr René De Clercq
DEMEEN EN REDAKTIE :
Ruysschaeltstraat, 9, Antwercht.
PUBLICITEIT :
75, Anspachlaan (Beurs)

Elke medewerker
is verantwoordelijk voor
hetgeen hij schrijft.

AANKONDIGINGEN worden aangenomen :
75, Anspachlaan (Beurs). — 52, Warmoesberg.
Publiciteit DE CERF, 54-56, de Broekereplein.
Office de Publicité, 35, Nieuwstraat, Brussel.

Dit nummer bevat 8 bladzijden
en mag slechts tegen 10 centiem
worden verkocht.

OORLOGSBERICHTEN.

DUITSCHE LEGERBERICHTEN

BERLIN, 29 Juni. — Ambtelijk bericht van hedevandaag.

Weselijk krijgsveld.
Legergroep kroonprins Rupprecht : Ten noorden van de Elbe volgden op bezit zwaartuig, voetvolksaanval van de Engelsen. Een driemaal herhaalde stormloop tegen Morris mislukte onder zware verliezen. In het midden van het afweerd droogte de vijand in Vieux-Berquin. Een tegenaanval der Franzen bracht hem daar tot staan en werd hem toe over den westelijken kant van het dorp terug. Ten noorden van Mervin mislukten vijandelijke aanvallen onder ons vuur. Op het oostelijke front verzuimde de legergroep Rupprecht een schiedbedrijfsheid.

Ten zuidwesten van Buchigny werden hevige aanvallen en vijandelijke verkenningsovertochten van den vijand teruggevoerd.

Legergroep Duitschen kroonprins : Ten zuiden van de Aisne viel de Franzen met na hevige verkenning van den vijand. De vijand werd bij na larden sarde teruggevoerd. Over Buiry oprukte de vijand. Onze tegenaanval wies hem op de oostzijde aan beide kanten van het dorp terug. Pooringen des vijands om met het gebruik van pantserwagens, den aanval van zijn voetvolk terug te brengen mislukten. In het westen van Villers-Cotterets vervolgden wij den vijand en namen verkenningen.

Ten zuiden van Reims werden bij een kleine onderneming 20 Italianen gevangen genomen.

In de lucht leidde de vijand een zware derjaer. Neentien vijandelijke vliegtuigen werden neergehaald. Luitenant Luot behaaldde zijn 89. luitenant Loewenhardt zijn 20. overlevende in de lucht.

BERLIN, 29 Juni. — Ambtelijk bericht : In het speergebied van de westelijke Middellandse Zee boorden onze duikboten vier stormschepen en een zeeschip van ongeveer 21,000 ton in den grond.

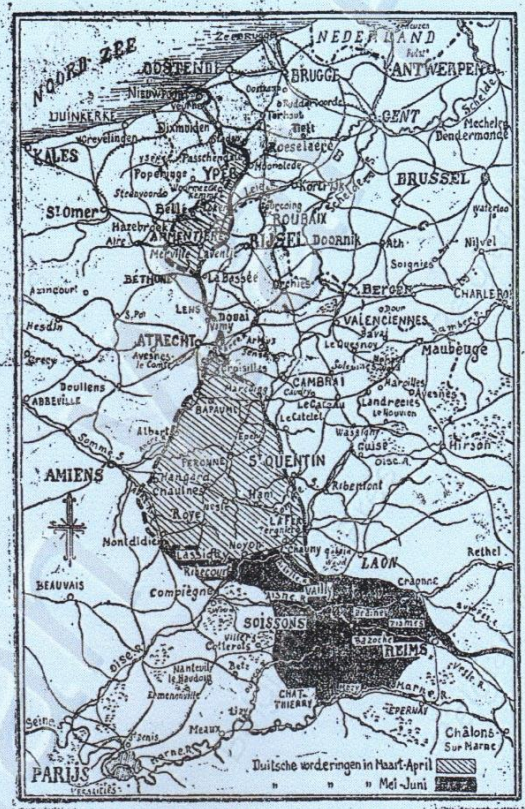
BERLIN, 29 Juni. — Ambtelijk bericht van hedevandaag : Ten noorden van de Leie en ten zuiden van de Aisne reichten de vijand in de laatste vijandelijke aanvallen van den vijand af te slaan.

OOSTERLIJKSOEH.
WIEN, 29 Juni. — Ambtelijk bericht : In Judikarie, in het Arko-bekken en in het zuidelijke rechte de vijand in de oostelijke verkenningsovertochten, dank zij de werkzaamheid onze legergroep. Aan het Venetiaansche gebergte-rijke stoude te op 26 Juni heldendoodig geboude het te Rosso en de ten westen daarvan gelegen Monte di Val Botta alsook het wak ten westen van Assago onder hevige aanhoudend verstand en mijwoud. Een onder dekking van vijf vuur ten oosten van Kanovo ondernomen vijandelijke aanval werd door afdelingen van het voetvolksregiment 74 bloedig afgeslagen. Aan het Piave-front werd een nieuwe overgangsovertocht der Italianen bij Kostanjn verijdeld. Het water van de Piave staat zeer hoog.

BULGAARSOEH.
SOFIA, 29 Juni. — Ambtelijk bericht van den generaal Jiel : Bewegten het Oostrijksmeer en in de boeg van de Oezern, patroeljoedernemingen paken voor ons gunstige resultaat.

Bevonden Roume en Doiran was het wederzijdse geschiedvuur tijdelijk vrij levendig. Een versterkte vijandelijke stormafdeeling poonde onze loopgraven zuidelijk van Doiran te naderen, doch werd door ons vuur uiteen reidard.

TURKSOEH.
KONSTANTINOPEL, 29 Juni. — Ambtelijk bericht : De geschut- en verkenningsovertochten over het zeehoofd front levendig geweest. In het kustvak werden krachtige verkenningsovertochten, alsmede poedingen van vijandelijke patroeljoes en onze stellingen te

De huidige frontlinie in noordwestelijk Frankrijk.

ITALIAANSOEH.
ROME, 27 Juni. — Ambtelijk bericht : Gedurende den dag van gisteren is de werkzaamheid op het gehele front normaal gebleven. Herinnerden terra Valle (ter linkerzijde van de Aisne) werd de bevestiging van een Italiaanschen vijandelijken vooruitgeschoven post door onze dapperste strijders verjaard en vernield. Op de zuidelijke hellingen van den Col del Rosso (hoogwacht van Assago) hebben onze patroeljoes na een levendigen strijd de vijandelijke voorposten vernield, waarbij zij 31 man hebben gevangen genomen en twee machinegeweren hebben buitgemaakt. De vijand is geoorde snel door tot tweemaal toe met kracht onze vooruitgehoopen lijn na te vallen, doch hij werd bloedig afgeslagen.

Het aantal gevangenen, welke wij den 25 Juni hebben gemaakt, tijdens de Kruggeverrichtingen om het bruggehoofd van Kapo Sile uit te breiden, bedraagt 8 officieren en 201 manschappen.

ENGELSOEH.
LONDEN, 27 Juni. — Ambtelijk bericht : Bij geaardde kleine veranderingen hebben wij vanaanch een versterkten post van den vijand ten westen van Vieux-Berquin in bezit genomen. Wij maakten enkele gevangenen en

FRANSOEH.
PARIS, 27 Juni. — Ambtelijk bericht van 3 uur 's namiddags : De resultaatwerkzaamheid is vrij levendig geweest beoinden de Aisne en in de streek van Couvres. In de Vogezien h ben drie overvallen ons gevangenen opgevoerd.

PARIS, 29 Juni. — Ambtelijk bericht : Geen voetvolks-werkzaamheid. Voorre tuschenpoedinge geschutbedrijfsheid in verschillende vakken aan de Oise en de Aisne.

vermeesterden machinegeweren. De vijandelijke artillerie op eenige punten tusschen Givenchy en Robecq roerg. In het noord-oostelijk gedeelte van het bosch van Nippe schoot zij met kraanvuur.

Botsingen tusschen patroeljoes, welke 's nachts in de omstreken van Boyelles plaats hadden, beoikendende eenige verliezen aan den vijand.

Overal elders, niets te melden, afgezien van wederzijdse leedrijvheid van het resultaat.

ALLERHANDE BERICHTEN.

Patroeljoes-gevecht voor Oostende.
BERLIN, 28 Juni. — Ambtelijk bericht : Den 27 Juni 's avonds, geraakten onze torpedooerjagers van Vlaanderen, op een patroeljoes-gevecht voor Oostende, in een gevecht met Engelse torpedooerjagers onder leiding van een grooten torpedooerjager-leider. Na ongeveer een half uur vechten trokken de vijandelijke torpedooerjagers snel koersrad terug; terwijl zij zich door kunstmijnens navel aan het oeg onttrokken. Er werden troepen op het leiderschip en op een vijandelijk torpedooerjager waar genomen. Onze eigen booten zijn zonder beschadigingen of verlies bleefvrij gebleven.

Luchtvaart op Paris.
PARIS, 29 Juni. — Ambtelijk bericht : Verschillende groepen vliegtuigen kwamen in den nacht over onze luchten in de richting van Paris en werden op grooter hoogte afweervuur onthald. Verschillende bommen werden geworpen. Er werd afkomstige schade aangericht. Er werden enkele slachtoffers gemeld.

De ex-keiser is niet vermoord.
DARLESTADT, 29 Juni. — De hofmaarschalk deit zooven mede dat het groot hertogelijke hof van de regering der Nederlanden over haar gezantschap in Berlin berichten ontvangen heeft, volgens welke de ex-keiser zich in veiligheid bevindt.

KLEF, 29 Juni. — A Wajsa Rodina is verkenning van een lid der sovjet-regering dat het gerucht over den moord van den ex-keiser valsch is. De tsaar en zijn familie zijn gezond en buiten gevaar. Onwaar is het ook dat de tsaar door een revolutionnaire rechtbank zou geoordeeld worden.

Perzje tegen Engeland.
KONSTANTINOPEL, 27 Juni. — Uit Paris komt het bericht, dat de hofmaarschalk van het leger der Italiaansche versameling, ter verzeidiing van de in hechtenneming van Zaitema Mirza en zijn expeditie te Bagdad door de Engelsen, Mirza kustte, aan den Engelsen konsul, den bestaander van de Engelse Bank en een Engelsch officier, die met de inrichting van Armeensche banken belast was, te Rej, in hechtenneming gevangen gezet heeft. Daartegen heeft de Perzische regering, herp geprotesteerd en bedruerd met besetting van Perzische gebied en het zenden van troepen naar Rej, zoo die menschen niet vrijgelaten werden. De Perzische regering heeft, onder protest, tegen het ontsien der Engelsen in Perzje, geantwoord dat Mirza Kulsjoek Kahn van roning had gekregen zich over de gehele provincie Gilan en over het grootste gedeelte van de provincie Koewin te bewegen.

Japan en de Entente.
WASHINGTON, 27 Juni. — Niet ambtelijk verideld hier, dat de regering te Tokio besluten heeft het verzoek van de Entente-moederheden om in Siberie tusschenbede te komen, af te wijzen. De regeringspersoonen op de gezanten der Entente hier maken hieruit niet op dat de Entente of de Verzeende Staten hun plan zullen opgeven om Russand over op de been te helpen en den Duitschen invloed teken te staan. Een hooggeplaatste ambtenaar verklaarde, dat wanneer Japan het denkbeeld gener militaire expeditie verwerpt, Russands vrienden daarvoor verzeende zouden worden in hun voornemen om die elementen te steunen, die er naar streven wet en orde in Russand te herstellen.

KRITISAN, 29 Juni. — Vierhonderd werkdagen der gasfabriek leidden het werk neder en slochten den gas-uren-werkdag. Ten gevolge van deze staking is elk gasverbruik, zoowel voor licht als voor de keuken, ommo gelijk. Over de 20,000 families zijn zonder kookgas.

De Gibraltarveste.
De jongste rede van den heer Maura, voorzitter van den Spaanschen ministerraad, is van het grootste belang, want zij schijnt aan

Frontkaart met de Duitse veroveringen van het lente-offensief in De Gazet van Brussel dd. 30 juni 1918; precies in mei-juni waren de Duitsers zo'n 60 km opgerukt tot Chateau Thierry waar ze o.m. door Amerikanen waren gestuit. Ten tijde van het bezoek van De Clercq cs. zaten de Duitsers weer in hun oorspronkelijke stellingen.

front aan de Chemin des Dames³⁵. De Duitsers wilden aantonen dat hun front niet op het instorten stond. Zijn 3 medegezellen hebben hierover getuigenis afgelegd. Blijkbaar zijn hun herinneringen 15 jaar na de feiten hier en daar al wat vervaagd.

Versie Jan Wannijn:

Tijdens den oorlog hadden de bezettingsoverheden om ons te beïnvloeden, bezoeken naar de plaatsen waar de strijd gewoed had ingericht. Hun doel dat we tot dan toe nog niet gissen konden, was de bevolking te bewerken door alle middelen de beschieting hunner steden te voorkomen, door ze aan te zetten voor de bezetter vrijwillig te werken. Steeds hadden wij hun het recht der opeising betwist, onvermoeid ons volk bij de legeroverheden hardnekkig verdedigd, dag en nacht geijverd. om de slachtoffers uit de rijen die op de Plezantevest³⁶ van vroeg in den morgen werden opgesteld, te bevrijden. Wat te Gent dr. Evarist Stocké, Pol Goossens, Jan Wannijn deden, daaraan werkten te Brussel met niet minder volharding dr. Borms, Emiel Peeren en René De Clercq. Hoe werden zij allen later, niettegenstaande dat ijveren voor hun Vlaamse broeders, vuig belasterd! Hector Plancquaert, Marcel Minnaert, René De Clercq en wij zelf zouden dus een omreis maken in de richting van het fort van Luçon (ons onbekend JV). Die reis moet onze dichter meer nog dan alle andere vrienden hebben gepijnigd De anders zoo lustige Tijn van elk gezelschap was nu een afgetrokken, somber peinzende ongezellige maat. Hij was sprakeloos geweest de gehele reis. Dicht bij het fort Luçon waaruit we zoëven daalden, stond een boomgaard in vollen bloei, een reusachtige bruidsruiker te midden de kaalheid van de door schroot vernielde natuurpracht, uren in het rond. René schoot uit zijn verdoving. 'God, hoe mooi' zei hij en tranen blonken in zijn ogen. Natuurweelde alleen riep te midden van die troostloze (sic), akelige verwoesting een glimlach op 't zo starre expressieve gezicht van de dichter, zodat wij allen weer een ogenblik 't oneindig wee van de tijd vergaten. Dieper echter voelden wij nadien de indruk van dien rit doorheen verwoeste dorpen, ineengestorte huizen, reusachtige witte steenblokken der stukgeschoten woningen, nog rechtstaande boomstompen, naarmate we verder in het land drongen, maar geen leed zo diep als hij daar de oorlogstaferelen, waaraan ook onze jongens gedwongen waren mede te werken, bloedend voor vreemden, bedolven in diepe luisterholen, zoals deze die daar gaapten voor zijn ontstelde ogen. Die reis vergat hij nooit, hij kon er zonder tranen in de stem niet van spreken.

³⁴ Marcel Minnaert (Brugge 12 februari 1893 - Utrecht 26 oktober 1970).

³⁵ Van 14 tot 16 augustus 1918 nodigen de Duitsers August Borms, Plancquaert en Hildwart Van der Spurt uit aan Het 'Yperbogenfront'. Borms onder de indruk van de vernielde streek, moedigt de leden Raad van Vlaanderen aan om nog meer te leunen op de sterke arm van Duitsland, zonder wie al hun acties vergeefs zouden zijn. Aan het Chemin des Damesfront hadden de Duitsers in mei-juni 60 km vooruitgang geboekt tot Chateau Thierry. Op het moment dat De Clercq en C° er aankomen, hebben ze al dit terrein moeten opgeven en zitten ze weer in hun oorspronkelijke stellingen.

³⁶ Volkse benaming voor de Blaisantvest

(Uit: 'Strijdersherinneringen van een Gentenaar aan onzen geliefden doode, René De Clercq' door Flor I (= Jan Wannijn) De Noorderklok (juli 1932))

Versie Marcel Minnaert

Het maanlandschap van Craonne dat De Clercq bezocht enkele weken voor het eind van de oorlog

De vraag over het oorlogsfront is niet gemakkelijk te beantwoorden. Ik zou de weg onmogelijk kunnen aangeven. Het ging alles zo snel en onvoorbereid, ik geloof ook dat we geen kaart hadden, en de herinnering is al verbleekt. Zeker is het dat het hoofdpunt was: Laon, en van daar een tochtje in de richting van den Chemin des Dames. Bij één dier tochtjes moesten we eerst gasmaskers passen in de gaskamer, en kregen die toen mee voor het geval we door gasbommen van vliegers of zo in gevaar zouden komen. Men vertoonde ons ook oude loopgraven, dorpen die geheel weggeveegd waren³⁷ enz.) . Deels per trein, deels per auto. Ik herinner mij het logeren in een klein stadje en een der laatste maaltijden; in het hoofdkwartier, gevestigd in één of ander kasteel. De maaltijd was sober en eindigde met een paar korte toasts. Er is geen twijfel aan dat de reis in de herfst viel. Wij waren bijzonder getroffen door den weinig militaristische geest onder de Duitse troepen. Er werd gemopperd, de tucht was onvolkomen, wij waren zeer verbaasd en vroegen ons af wat hiervan worden moest, weinig vermoedend dat we een maand of twee later de volledige ineenstorting van het Duitse front zouden vernemen. We hebben daarna nog tegen mekaar gezegd dat we werkelijk goed hadden waargenomen. Je vraagt indrukken van de Clercq. Naar waarheid antwoordend moet ik antwoorden dat hij wel een beetje bang was, en zelfs uit dien hoofde door ons anderen geplaagd werd. Vooral als 's nachts de bommen van de vliegers neerploften. Ik meen mij te herinneren dat hij eens de helft van de nacht in den 'Unterstand' was gaan doorbrengen.

Minnaert aan Jacob 27 augustus 1933

³⁷ O.m. het volledig vernielde dorp Craonne. De Clercq schrijft van daaruit en Liesse Notre Dame naar zijn familie.

Versie Arthur Faingnaert

R. de Clercq heeft geen andere reis naar het front gemaakt dan door mij in mijn boek vermeldde, dus in de Herfst van 1918 (14-16 Sept.) Jan Wannijn fantaseert inderdaad. Het door hem bedoelde toneeltje speelde zich af te Liart (op spoorlijn Charleville Mézières naar Laon; 30 km te W van C-M; 56 km ten NOO van Laon JV) in de Franse Ardennen, maar een boom in 'Lentetooi' kan onmogelijk geweest zijn. Die reis vindt u uitvoerig beschreven in 'De Noorderklok' van 22 – 9 – '29. Leo De Raeve en Leo Augusteyns zullen u dat zeker ter inzage willen leenen. u zult daarin zien, dat ook M. Minnaert zich 'vergist', om het niet scherper te zeggen.

Arthur Faingnaert aan Antoon Jacob 20 april 1934

De afwikkeling van het activisme

Eind mei huurt De Clercq de benedenverdieping met één bovenkamer van de woning aan de Prinsenstraat, 8 te Bussum. Foto actuele toestand van het pand.

In juni 1918 neemt De Clercq, terwijl zijn gezin veelbetekenend al veilig in Nederland zit,³⁸ nog steeds zijn wensen voor werkelijkheid: 'het volk komt meer en meer tot inzicht en bijgevolg naar ons toe'. De Clercq moet spoedig vaststellen dat ook de propagandistische werking begint mank te lopen. Als Borms op 21 juni meedeelt dat de grote Guldensporenviering te Antwerpen niet zal doorgaan, is dit een teken aan de wand. Er zullen wel 11 juli-vieringen plaatshebben in diverse steden. Maar daar komt vaak weinig van terecht hoewel de Duitsers de dag tot een officiële feestdag hadden uitgeroepen... De voordracht van De Clercq te Gent, die met veel publiciteit was aangekondigd, valt weg, hij spreekt enkel in Hasselt³⁹ op 12 juli. In Oostende⁴⁰ viert

³⁸ De Clercqs biograaf Koen Hulpiau situeert de verhuis van het gezin de Clercq eind mei, dochter Elza herinnert zich eerder juli-augustus. Hij huurde in ieder geval de benedenverdieping van Prinsenstraat, 8 in Bussum. Op 28 mei schrijft hij al naar zijn vrouw en kinderen aldaar. Naast het mogelijk voorvoelen van de afloop van de oorlog heeft hierin wellicht ook meegespeeld: meer bewegingsruimte creëren voor zijn onstuimige relatie met Ria Vervoort (zie infra). Adri Pieck herinnert zich: 'Tot in 't voorjaar 1918 zijn vrouw en de andere kinderen weer in Bussum kwamen wonen. Toen hij overkwam om een huis voor hen te zoeken, las hij ons *De eerste Ouders* voor, dat in Brussel ontstaan was. Mijn zuster Greetje zou er een boekversiering voor tekenen. Die uitgave is toen niet tot stand gekomen. Maar 't was een heerlijke middag in den winter 1918-1919 toen hij zelf ook in Bussum terug was, kwamen wij veel in de Prinsenstraat en hij kwam met zijn vrouw dikwijls bij ons. Hij schreef in die tijd *Maria Magdalena*. In 't voorjaar verhuisden we van Bussum naar Hollandsche Rading, gemeente Maartensdijk, en al gauw kwam hij te voet naar Rading om ons op te zoeken.' (brief Adri Pieck aan Antoon Jacob dd. 1 november 1932)

³⁹ Vrijdag, 12 juli, was er (in Hasselt JV) een De Clercqavond. Veel te klein was het lieve zaaltje van het Vlaams Huis om allen te bevatten om de gevierde Vlaamse dichter en activistische voorman wilden komen horen. En al was hij van verre te voet gekomen, niet minder treffend heeft De Clercq gesproken. De ontleding van die heerlijke voordracht kan hier onmogelijk worden gegeven, zonder in bekoring te vallen de beperkte plaatsruimte te vergeten. Bijna twee uur hield de dichter ons aan zijne lippen geboeid, en huiselijke versjes, landelijke taferelen, vlammende toortsen of schetterende noodhoornklanken. Het wekte alles een onbeschrijfelijke geestdrift. De prachtige activistische meeting die in deze kunstavond besloten lag heeft geweldig op sommigen gewerkt. Zal De Clercq, — wij hopen het hartelijk, — het gulhartig onthaal te Hasselt onthouden, wij inwoners van Hasselt, die hem gehoord hebben, zullen nooit de indruk zijner voordracht vergeten. (*Gazet van Brussel* 21 juli 1918)

⁴⁰ West Vlaanderen leve!

Heden bereikt me uit Oostende dit stuk: 'Oostende, 11 Juli 1918. René De Clercq's kring, bijeen in het lokaal Hotel *Cosmopolite* tot het vieren van het 11 Juli-feest, brengt zijne hulde en zijn onwrikbare trouw aan Vlaanderens trouwe zoon, doctor René De Clercq'. Volgen een groot getal handtekeningen: Erevoorzitter, Voorzitter, Bestuursleden, Ereleden, Leden. Graag schreef ik alle namen over; doch vele zijn mij onbekend en daardoor moeilijk nauwkeurig op te geven. Duidelijk lees ik: de erevoorzitter. Eug. Everaert; de voorzitter, A. Quarn; bestuur, J. Zielens, Cam. Deprez; ereleden P. Van den Bossche, Frans Van de Weghe, Cyril Du Buisson, Grauls, Decroos, Janssen. Onder de vele leden mevr. Quarn August (Everaert en Vande Weghe waren collega's van de Clercq aan het atheneum JV). Aan alle leden van de René de Clercqskring mijn broederlijke wedergroet! Hun onverwachte hulde heeft me ontroerd en verheugd. Het schone jaar, dat ik als leraar aan het Atheneum in onze zeestad heb doorgebracht, staat me weer voor de geest. Wat hield ik van de zee daar en de eigen Vlaamse mensen! Ook bij de groeiende puinen, midden gevaar en angsten, leeft het strijdende kereldiet, en denkt in de eerste plaats niet aan eigen veiligheid, maar aan Vlaanderen dat vrij moet worden. Meteen zie ik gans West-Vlaanderen, mijn dierbare geboortestreek. Het Kortrijkse, waar ik de gelukkigste tijd van mijn leven, mijn kindsheid en mijn jeugd, in eenvoud, liefde en zonneblijheid heb doorgejubeld. Ik zie de tintelende Gaverbeek en het overstroomde winterse weiland, ik zie de Leie, 'Jordane van mijn hart', naar de wondere uitdrukking van mijn heer en meester Guido Gezelle. Het stille Tielt, waar ik 6 jaar studeerde en 'kapoen' was. Ieper, dat wij destijds met onze collegefanfare bezochten. Het schone Brugge met de reien en 't Begijnhof, de Halletoren, Breydel en De Coninck. de oude kunstschaten en het zoetgetaaid volk. Veurne, Nieuwpoort, Diksmuide, waar ik voordrachten hield. Roeselare op de Rodenbachsfeesten. En weer Oostende, en weer Kortrijk, en altijd maar het arme, lieve Deerlijk, waar ik geboren werd en 'de Valke' nog staat, ofschoon het huis, helaas, niet meer 'de

De René De Clercqkring 11 juli met een telegram aan De Clercq in Brussel. Voor 11

De Vlaamsche Smeder (genoemd naar het gedicht van De Clercq) het weekblad van Jan Wannijn dat naar verluidt op 15.000 exemplaren werd gedrukt, roept op voor de 11 juliviering

juli 1918 voorzag men in Gent een uitgebreid programma dat al in april werd aangekondigd. Aan de vooravond zou een opvoering plaatsgrijpen met *de Leeuw van Vlaanderen, Coucke en Goethals* plus een heuse filmvertoning *René De Clercq in Göttingen*⁴¹. 's Anderendaags zou men een grote meeting houden in het *Nieuwe Circus/Nouveau Cirque* die werd afgelast wegens 'de droevige omstandigheden waarin de bevolking in het etappengebied verkeerd'. 's Middags zou Benoits *Rubenscantate* met 800 of 1000 uitvoerders worden opgevoerd op de Kouter of het Sint-Pietersplein. Om onduidelijke redenen verbiedt de Duitse overheid deze filmuitvoering en weigert het Benoitfonds de toestemming tot uitvoering⁴²... Op 24 juli is De Clercq aanwezig op een redactievergadering van *De Toorts* in Nederland. In die periode

Valke' heet. Heel West-Vlaanderen, de roemvolle streek van Vader De Bo, Guido Gezelle, de Reniers, de Verriesten, Albrecht Rodenbach, Delphien Van Haute, Stijn Streuvels, de streek van Benoit, van Verwee, van Lagae; de strijdende streek van advocaat Van Steenkiste, Julius Sabbe, notaris Persijn, dr. Deplae; de streek der prachtigste arbeiders, de vlassers, de boeren, de vissers! Wie buiten West-Vlaanderen leven moest, deed zich gelden, waar of hij ook kwam: prof. Vercouillie, Alfons Sevens (Merkwaardig dat hij hier ook Sevens vermeld, die op dat moment vanwege zijn Belgicistische opinie in gevangenschap in Duitsland verblijft JV), Gust. Verriest, Em. Vliebergh, Scharpé. Wat een levende en belevende kracht ging er uit van de West-Vlaamse benden in Gent, Brussel, Antwerpen! Met zijn ouderwetse, mij zo lieve en duurzame taal, gebruiken en mensen is West-Vlaanderen het oergezonde, het flinke, het dappere, het eigenaardigste misschien van alle Nederlands sprekende gewesten. Dat is de sterke dam dien wij nodig hebben tegen de verfransing. Waar zulke wakers staan houden wij de drieste indringeling buiten. Het verblijdt me in de ziel als ik verneem dat ook daar, in het moeilijk bereikbare etappegebied (West Vlaanderen was verdeeld in 4 gebieden: a) het zgn. Operationsgebied, waar de krijgsverrichtingen plaatsvonden b) het Marinegebied onder admiraal Ludwig von Schröder met o.a. Oostende en Brugge c) het Grenzgebied nabij de met hoogspanning afgezette Belgisch-Nederlandse grens d) het Etappengebied vallende onder de Etappen inspectie van Gent. In deze gebieden waren de Duitse militairen de baas e niet het Gouvernement-generaal van Brussel. Operations, Grenz en Marinegebiete werden nog veel strenger bestuurd dan het Etappengebied.JV), de heilige strijd voor Vlaanderen de sluimerende geesten wakker schudt. Ik juich de uitstekende mannen toe, die er heengaan met het bevrijdende woord en nieuwe scharen winnen voor het heir dat immer pal staat. Welnu, Planquaert, Lambrichts, Wannijn, Prenau! Het drukt me als een last dat de omstandigheden mij niet toelieten u eerder te volgen. Ik wil, ik moet naar mijn volk! West-Vlaanderen leve! (*Gazet van Brussel* 2 augustus 1918)

⁴¹ Deze film is ons onbekend en mogelijk verloren gegaan.

⁴².: *België heeft ons willen kapot maken! De hondenmoer heeft hare eigen kinderen willen opvreten!*", riep hij uit, *"Vlaanderen moet leven! België moet kapot! België is een uitvindsel van diplomaten! Vlaanderen is het werk van God! God's werk zal leven! Onze grote Germaanse broeder, die wij met de lijken onzer gevallen voorouders beschermden, moet ons nu redden er aan een klein volk zijn tol aan de mensheid betalen!!* Volgens *de Vlaamsche Smeder* zat er 2.800 man in de schouwburg en moesten 1.500 mensen onverrichterzake huiswaarts keren.

MENSCHEN VAN GOEDEN WIL, KOMT EN JUICHT MET ONS.

Uit de herinnering aan de heuglijke gebeurtenis willen wij **kraacht**, moed en geesdrift putten om voort te kampen voor ons heilig recht op *ontwikkeling in onze taal en ons recht op volksbestaan*.

OP IN MASSA! 200.000 TAALVERDRUKTEN VAN GENT EN OMLIGGENDE, die niets dan Vlaamsch kennen, komt op met ons.

Viert den 11^{en} JULI. Het herdenken van de overwinning onzer voorouders beteekent:

Meer Vlaamsch onderwijs voor ons volk!
Meer eerbied voor de kleinen!
Meer recht op taalgebied!
Hooger streven naar stoffelijke en verstandelijke ontwikkeling!
Zelfstandigheid in den Staat Vlaanderen!

Volk van Gent en omstreken! Burgers uit alle standen!
Werklieden uit alle beroepen!
Overheden, priesters, leeraars, onderwijzers

Komt uw volk sterken dat hooger op wil!

JONGELINGEN, MEISJES EN SCHOOLKINDEREN.

Komt met ons juichen en zingen ter eere van ons voorgestlacht!
Heel, het Vlaamsche Gent moet op

**Donderdag 11 JULI, om 10.30 naar de Grootte
Volksvergadering
in den Nieuwen Cirkus.**

Onze beste sprekers van Brussel en Antwerpen zullen het woord voeren.

**Te 7 uur 's avonds
Groot Volksfeest
in den Grooten Schouwburg.**

**Volk van Gent, jong en oud, rijk en arm.
Naar de Volksbetoging! Naar het Volksfeest!**

Leve het 11^e Julifeest! Leve de heldenmoed onzer voorvaders! Leve ons eigen Volk!
Ons eigen Ontwikkeling! Ons eigen Vooruitgang!
Leve de zelfstandige Staat Vlaanderen!

J. De Buck, Gent

Aan het volk van Gent en omliggende!

Medeburgers,

Den 11^{en} JULI aanstaande zal het 616 jaar geleden zijn, dat ons volk bedreigd was zijne onafhankelijkheid, zijn recht op eigen leven, eigen ontwikkeling en eigen lotsbestemming te verliezen en door Frankrijk opgeslorpt te worden. *DE FRANSCH REUS GING DEN VLAAMSCHEN DWERG VERMORZELEN* en uit was het met onze vrijheid, ons geluk, onze toekomst als volk.

Toen stonden onze Voorouders op

en te Kortrijk versloegen zij de Fransche overmacht. Na dien slag begonnen de gemeenten in alle landen den strijd voor hunne vrijheid en hunne voorrechten. Het kleine volk was niet langer meer de slaaf eeniger almachtige heeren: het had rechten en die rechten had het weten te eerbiedigen met de eenige wapens van dien tijd:

DE KNODS EN DEN GOEDEN DAG.

Zonder die overwinning waren wij misschien thans eene nietsbeduidende provincie van een vreemd land en vreemde heeren, vreemde wetten, vreemde belangen zouden ons beheerschen en wij voelen maar al te wel, wat dit beteekent in deze vreeselijke tijden!

Zonder de overwinning onzer voorvaders op den Groeningerkouter zouden de kleineren, die geen tijd hebben om de taal der overwinnaars aan te leeren, als dutsen in hun eigen vaderland rondzwalen. Zonder die overwinning zouden wij verre van als nu op nijverheidsgebied een der eerste volken van de wereld te zijn, een verlaten, vervallen en verwaarloosd aangehecht gewest zijn, waar ALLE EIGEN geestesleven gedood is, zooals in het ongelukkige Fransche Vlaanderen, streek die vroeger met ons bloeide en nu sedert hare afscheiding van ons land sedert eeuwen geen enkel groot man, geen enkel schrijver, geen enkel geleerde voortbracht.

Dieren gedijen slechts in het hun eigen klimaat: planten sterven, wanneer zij uit hunne natuurlijke levensvoorwaarden worden gerukt; volkeren ontwikkelen zich alleen onder eigen bestuur, eigen wetten, eigen zeden en eigen gebruiken.

DIT EIGEN LEVEN HEBBEN ONZE VOOROUDERS VOOR ONS VEROVERD.

Wij hebben dus alle reden om dien *GROOTSCHEN ZEGEPRAAL* te vieren, want van dien dag dagteekent de vrije ontwikkeling onzer vroegere economische welvaart, die ons laat verhoppen, dat weldra door de samenwerking van allen ook meer stoffelijke welvaart aan de minstbedeelde onder ons zal ten goede komen.

WIJ VIJEREN DEN ELPDEN JULDAG

als het symbool van ons volksbestaan, als eene opwekking tot eerbiediging van ons volk en zijne taal, als een middel om ons ras aan te sporen tot meer ontwikkeling, hooger leven en meerder vooruitgang. — Wij zien in dit feest geene vijandelijke betoging tegen eene bevreemde natie, noch tegen eene andere taal, maar eene verheerlijking van ons eigen volk en onze eigen taal, het eenige mogelijke werktuig van onze eigene ontwikkeling.

Oproep aan het volk van Gent of uitnodiging voor de 11 juliviering

wordt ook duidelijk dat De Clercq's pogingen om de Duitse socialisten meer begrip te doen krijgen voor het activisme totaal mislukt zijn^{xii}. De Flamenpolitiek wordt er integendeel beschouwd als een sta-in-de-weg voor vrede. De Clercq's artikels in de *Gazet van Brussel* verslappen en de radicale *Jong-Vlamingen* die veel van De Clercq als hoofdredacteur hadden verwacht, vonden dat hij zich daar had laten wegdrummen door de gematigde Adolf Peremans⁴³ (schuilnaam Balder). Op 31 augustus verlaat hij met stille trom de redactie. Zijn laatste artikel *Ontaarding* dateert van 10 augustus, in de krant van 15 – 16 augustus komt zijn naam voor de laatste maal voor als hoofdredacteur.

Op 11 juli had kanselier von Hertling⁴⁴ voor de Rijksdag het volgende verklaard: *België is in onze hand het vuistpand voor de toekomstige vredesonderhandelingen. Een 'vuistpand' betekent de garantie tegen zekere gevaren, en dat men alzo slechts loslaat, wanneer deze gevaren opzij gezet zijn. Het vuistpand België betekent aldus voor ons; wij moeten er ons inde vredesvoorwaarden tegen verzekeren, dat België niet meer het opmars gebied van onze vijanden wordt, niet allen in militaire zin maar ook in economische zin. Wanneer wij met België in een nauwe verhouding treden op economisch gebied, o is dat geheel en al ook in belang van België zelf, en wanneer het gelukt dat wij ons met België ook over de politieke vragen verstaan, zo hebben wij*

⁴³ Adolf Peremans (Jette 5 maart 1894 - Best 26 mei 1966).

⁴⁴ Begin augustus 1918 zou Hertling nog enkele activistische voormannen ontvangen in Spa. Een dissidente ambtenaar van de Ziviverwaltung in Brussel had hem intussen een veelbetekend rapport gestuurd: *Bleiben wir im lande, dann haben wir uns in den Activisten aus Werkzeugen herren geschaffen, nach deren Pfeiffe wir tanze müssen, bleiben wir nicht im Lande, dann ist die Flamenpolitik als deutsche Bewegung gebrandmarkt und tot.*

de vaste hoop dat wij daarin de beste waarborg tegen toekomstige gevaren zullen hebben, die ons vanuit Engeland en Frankrijk bedreigen kunnen.

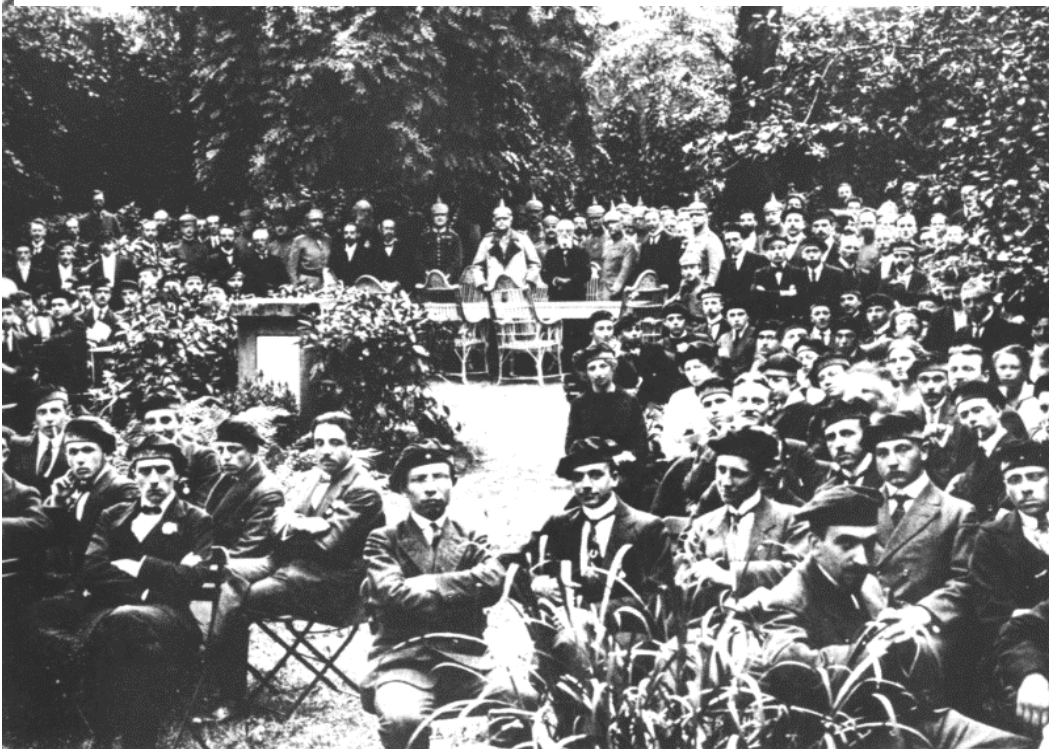
Aan Scheidemann verduidelijkt hij: *In het begrip 'vuistpand' ligt besloten: datgene wat men als pand heeft, en niet wil behouden, wanneer de vredesonderhandelingen tot een gunstig resultaat leiden. Wij zijn niet van plan België in één of andere vorm te behouden. Wij wensen dat een na de oorlog verzezen België, als een zelfstandig staatswezen aan geen mogendheid als vazal onderworpen zal zijn, en met ons in goede, vriendschappelijke betrekkingen zal leven.* Ontnuchtering bij de activisten en *het schandelijkste, snoodste verraad aan de Germaanse volksstam gepleegd*, vinden de radicale *Jong-Vlamingen*. Vlaanderen werd volgens hen dus als een soort speeltje gebruikt! Op 16 augustus stemt De Clercq tegen als sommigen een motie indienen om de werking van de Raad te schorsen en zich aan een herverkiezing te onderwerpen. Eind augustus is hij weer in Nederland en maakt op 28 augustus bij Helgard Bodenstein thuis de redactievergadering van *De Toorts* mee. Hij blijft tot na het weekend bij zijn gezin in Bussum. Intussen hebben de Duitsers zelf de werking van de Raad geschorst; Niettemin komt deze nog samen en op 9 september zit De Clercq bij afwezigheid van voorzitter Willem De Vreese dergelijke officieuze zitting van de Raad voor. 's Anderendaags geeft hij op de vergadering van het bureau lucht aan zijn onvrede met de Duitsers 'die de pers de mond snoeren en de activisten manipuleren'. Van 14 tot 16 september wordt hij o.m. met Minnaert, Wannijn en Faingnaert naar het front bij Laon gebracht (zie supra). Van het optimisme dat De Clercq op 5 augustus nog tegenover zijn huisgenoten uitsprak of voorwendde: *De strijd gaat goed vooruit*, is in de verdere correspondentie niets meer te merken. Hij houdt echter verbeten vol: *Deze maand moet ik nog naar Wiesbaden en gans de eerste helft van Oktober zal ik eveneens in Duitsland zijn: te Rechlinghausen, Wesel en Duisburg, moet ik spreken. Misschien ook te Kiel* schrijft hij hen op 19 september. En in dezelfde brief lezen we nog: *Ik geloof niet dat ik voor begin november zal kunnen komen. Er is hier zoveel werk, en ook voor de propaganda in Duitsland kan ik niet gemist worden.* In de eerste helft van oktober is hij inderdaad op reis in Duitsland, maar geestdrift en vertrouwen zijn volledig teloor: *Wat er ook gebeure, wees zonder angst* schrijft hij vanuit Wesel waar hij op 12 oktober een voordracht houdt. In feite staat hij klaar om bij het eerste onraad te vertrekken. Waarschijnlijk spreekt hij nog later in Duisburg.

Als het kogels regent...

Volgens de Duitse historicus Winfried Dolderer was de balans van de Clercqs propaganda-inspanningen hoe dan ook indrukwekkend. In minder dan een jaar tijd tussen november 1917 en oktober 1918 vertoefde de dichter ten minste vijf keer in Duitsland waar hij ten minste 14 spreekbeurten hield in tien verschillende steden. Dolderer voegt eraan toe: 'Op zijn Duits publiek moet hij daarbij gewerkt hebben als het toonbeeld van wat men zich daar sinds Pieter Brueghel onder een Vlaming voorstelde: een jolige, wat boerse levensgenieter, wars van sociale conventies, met

Op 12 maart verwierf men met geld van een Duits 'Erlas' in de Sint Pietersnieuwstraat een studentenhuus met sociale en ontspanningsfaciliteiten dat in juni plechtig door de Gouverneur-generaal werd ingewijd.

een uitbundig temperament en een ontembare drift tot rijkelijke drankconsumptie. Vooral dit laatste baarde de dichter in de deftige burgerkringen waar hij in Duitsland mee te maken had, soms enige bevreemding. Bijvoorbeeld in Bremen: toen hij daar op 28 november 1917 in de stichtingsvergadering van de plaatselijke afdeling van de *Deutsch-Flämische Gesellschaft* het spreekgestoelte beklom, verkeerde de Clercq blijkbaar al in zwaar beschonken toestand. Dat valt op te maken uit een brief die de

organisator van de plechtige gebeurtenis, notaris Hermann Eggers, ruim een week later naar een andere Duitse 'Vlamingenvriend' stuurde. Hij zou de Clercq graag nog eens eind januari voor een voordracht naar Bremen uitnodigen, schreef Eggers, en voegde eraan toe: 'ik denk dat hij bij de spreekbeurt zelf dan nuchterder zal zijn. Hij kan zich voor mij graag achteraf bezatten.' Op 15 oktober 1918 startte aan de vernederlandste universiteit het nieuw academiejaar. Waarnemend rector Speleers⁴⁵ wees erop dat de twee vorige academiejaren de opbloei van de instelling en de kracht

die ervan uitging bewezen hadden, maar de stemming was bedrukt. Enkele dagen later kwamen vertwijfelde studenten een laatste maal bijeen in het studentenhuus. Er werden sombere speeches gegeven, afscheid genomen en er werd nog een laatste keer gezongen. De Duitse filosoof en latere professor pedagogiek en esthetica Hermann Nohl⁴⁶, die nog steeds in Gent verbleef, schreef zijn vrouw dat de *Götterdämmerung* begonnen was. In haast en verwarring werden plannen gemaakt om de hele universiteit te verhuizen, eerst naar Turnhout, daarna naar Duitsland. Sommige professoren verkozen in België te blijven om de universiteit aan de overheden over te dragen. Anderen meenden realistischer dat er in het nieuwe België voor hen geen plaats zou zijn en verlieten de stad. Tekenleraar Jozef Cantré⁴⁷ moet maar al te goed beseft hebben dat zijn

verbondenheid met de universiteit, hoe beperkt ook, en vooral zijn acties binnen de Socialistische Jonge Wacht en de vredesbeweging (infra) hem zwaar aangerekend

⁴⁵ Reimond Speleers (Waasmunster 9 maart 1876 - Aalst 29 april 1951).

⁴⁶ Hermann Nohl (Berlijn, 07.10. 1879 - Göttingen, 27.09.1960)

⁴⁷ Jozef Cantré (Gent 26 december 1890 - Gent 25 augustus 1957)

zouden worden. Zelfs aan de rustige boorden van de Leie zou men hem vinden. Alles gaat nu ook zeer snel. Door de leden van de Raad van Vlaanderen wordt de nederlaag van het activisme definitief erkend. Het probleem van de uitwijking is reeds volop ter sprake. De Clercq, die voor zichzelf al lang tot de uitwijking heeft besloten, verantwoordt hier zijn intentie door erop te wijzen dat het geen nut zou opleveren als de activisten bleven. Op de laatste zitting van de Raad van Vlaanderen, naar verslag van Arthur Faingnaert speelde zich daar het volgende tafereel af: *In de zitting van 18 Oktober werd de bespreking van de vorige dag voortgezet. 't Is dan dat René De Clercq zijn roemruchte uitval deed, die meestal — opzettelijk — onvolledig wordt aangehaald om de moedige dichter in zijn karakter te treffen. Hij zei daar letterlijk het volgende: Wij hadden gehoopt, dat, naast de hogeschool en de bestuurlijke scheiding, ook een Nationaal Verweer zou zijn tot stand gekomen opdat wij duizenden mannen zouden gehad hebben om onze gedachten en instellingen te verdedigen. Door de schuld van de Duitsers is daar niets van gekomen. Ik had gehoopt: Als het kogels regent, zoo God mij zegent, wil ik er bij zijn. Maar als het kogels regent van de ene kant en niet van de andere kant kan terugregenen, dan gaat het niet aan. Ik zou willen staan hebben met een geweer, met duizend om ons te verdedigen. Dan zouden wij gezien hebben wat er gebeurde met het leger, als het overkwam; maar in deze omstandigheden onze kop stuk lopen tegen een muur, dat ware een vergeefse poging en de vijand zou er over juichen. Daarom zijn wij gedwongen te wijken en te hopen. Wij wijken slechts achteruit als een stormram, om met één haal de reeds gebarsten vesting van het Belgicisme stuk te stoten. Wanneer wij terug komen met die geweldige slag, dan valt de muur, die ons afsluit van het Vlaamse volk; dan valt hij in gruis en Vlaanderen zal voor goed vrij zijn... Na een urenlange bespreking werd dan de laatste proclamatie van den Raad van Vlaanderen vastgesteld en aangenomen. Zij werd overal in Vlaanderen aangeplakt.*

De ineenstorting

Vlak voor de Duitse ineenstorting zou *De Dietsche Bond* nog op 23 oktober 1918 de activisten vragen niet te vluchten omdat dit een slechte indruk zou geven... Op 25 oktober schrijft De Clercq aan zijn huisgenoten en wil hij ook zichzelf troosten en overtuigen: *Hoog het hart; hoog het hoofd! Wij hebben alle reden om fier te zijn. De vruchten van ons werk zijn aan het rijpen en Mijn pas heb ik op zak, en kan elke dag vertrekken.* Hij blijft toch nog verscheidene dagen de evolutie ter plaatse volgen: *Maar ik kan zo maar mijn post in den strijd voor Vlaanderen niet hals over kop verlaten.* De Clercq maakt geen deel uit van het 'Vlaamsch Comité', dat tijdens de laatste bijeenkomst van de nog overgebleven leden van de *Raad van Vlaanderen* op 30 oktober wordt samengesteld. Die dag wordt de *Raad van Vlaanderen* definitief opgerold. Het is weinig waarschijnlijk dat De Clercq eerder naar Holland is teruggekeerd. Pas op 1 november (zie infra) schrijft hij voor 't eerst van bij zijn gezin in Bussum aan Ria Vervoort die een dringend schrijven van hem verwacht.

Tijdens de ineenstorting van het Duitse front geeft burgemeester Künzer op 9 november 1918 de macht aan (oude bekenden van De Clercq) Alfons Siffer⁴⁸, Emile Coppieters en professor Vercouillie. Anseele wordt enkele dagen dienstdoend burgemeester. Op 5 november schrijft De Clercqs oud-collega uit het atheneum, Van Puyvelde⁴⁹ enigszins profetisch: 'het activisme verdwijnt, nu België weer zichzelf wordt. Maar de activistische geest is niet dood ook niet al verdwijnen tijdelijk de activistische leiders uit België. De aanleuning bij de Duitsers was geenszins de kern van het activisme (...) nu alle rechtstreekse samenwerking met de Duitsers verdwijnen zal, kan de zuivere activistische geest zich gemakkelijker, onbelemmerd ontwikkelen'. Met andere woorden: het activisme werd geestelijk niet verslagen en de leiders in ballingschap worden 'les émigrés de l'interieur'.

Na de wapenstilstand

Het Duitse leger ontruimde Gent in de nacht van 10 op 11 november. Op maandag 11 november werd het einde van de oorlog van 's morgens vroeg gevierd. Om één uur 's nachts vlogen de deuren en vensters open, werden de vlaggen uitgehangen en zongen de mensen *de Vlaamse Leeuw* en de *Marseillaise*. Honderden Gentenaars stroomden naar Mariakerke om het Belgische leger te begroeten. Ze zongen *Wij hebben de Belgen meê gebracht* en *Wij eisen de keizer zijne kop*. Prof. Bergmans liet 's ochtends al om halfzeven de Vlaamse inscriptie op het fronton van de universiteitsbibliotheek verwijderen en de Belgische vlag hijsen. In de loop van de dag deden zich de eerste incidenten voor. Aan het studentenhuis in de Sint-Pietersnieuwstraat waren de Belgische én Vlaamse vlag gehesen. De politie moest tussen beide komen om te verhinderen dat de opgewonden menigte het pand binnenviel en in brand stak. De Duitse krantenkiosk op de Kouter werd gesloopt. Drie vrouwen werden kaalgeschoren 'pour que leur tête ressembl à celle de leurs amis'. 's Avonds werd het nog erger. De eerste dagen na de bevrijding werden minstens twintig woningen van activisten belegerd en verwoest. De bende roept 'vive la Belgique', 'Mort à l'Activiste'. Het ging om de huizen van o.m. Marcel Minnaert, Jacob Semey, Reimond Speleers, Hildeward Van der Spurt, Alfons Van Roy en Jan Wannijn. Wannijns *English Club* werd dagenlang geplunderd. Toen de gepensioneerde rijkswachter Arthur De Paepe, een naaste medewerker van Wannijn, zich tegen de plundering van zijn huis wou verzetten, werd hij neergeschoten. Ook Johan Lefèvre⁵⁰ kreeg 'bezoek'. De activisten beweerden later dat de politie verbod kreeg om op te treden en dat de wraakacties zelfs het werk van de hulppolitie en van betaalde of dronken Waalse militairen waren. Dat is nu nog moeilijk te controleren. Enkele Vlaamsgezinde frontsoldaten probeerden tegen deze straatjustitie te reageren. Zo verspreidden ze een pamflet, waarin ze lieten weten dat ze niet dulden konden dat Vlaamse strijders om

⁴⁸ Alfons Siffer (Zomergem 21 maart 1850 - Gent 3 maart 1941), Emile Coppieters (Gent 15 december 1849 – Gent 15 november 1922), Jozef Vercouillie (Oostende 20 april 1857 - Gent 4 februari 1937).

⁴⁹ Leo Van Puyvelde (Sint-Niklaas 30 juli 1882 - Ukkel 27 oktober 1965).

⁵⁰ Johan Lefevre (Gent 2 oktober 1881 - Gent 3 december 1960).

hun overtuiging vervolgd werden en dat eventuele schuldige daden door een onbevooroordeelde rechtsmacht beoordeeld moesten worden. De soldaten zouden evenmin dulden dat de Gentse hogeschool in het Frans heropend zou worden. Het maakte niet veel indruk. Op 14 november keerde Braun terug in Gent. Hij bezocht meteen de vergadering van het schepencollege, dat nog steeds door Anseele werd voorgezeten, en werd heel hartelijk ontvangen. De zitting van 16 november werd nog voorgezeten door Anseele, maar op 20 november had Braun zijn plaats weer ingenomen. Anseele zelf was op weg naar het ministerschap... De bevrijding was zeker ook een orgie van Francofonie. Blijkbaar vereenzelvigde men alleen de Franse taal (en niet het Nederlands of de Vlaamse dialecten) met het Belgische wezen. Het aantal zuiver Franstaligen in Gent steeg van 2,2% in 1910 tot 3% in 1920 om in 1930 tot zijn hoogste percentage nl. 3,6% te stijgen waarna de neergang begint. Men verwijt trouwens het activisme ook de definitieve verfransing van Brussel...

Op 11 november 1918 peilt de liberaal Janson Anseele te Gent op om naar het kasteel van Loppem te rijden waar koning Albert zich bevindt. In Brussel en Antwerpen trekken muitende Duitse soldaten sterren en strepen van de uniformen van hun officieren en roepen o.m. de Brusselse socialisten op tot revolutie. In dit klimaat kan Anseele (extraparlamenteair; het zal later in het parlement worden bekrachtigd) het zuiver Algemeen Stemrecht voor mannen op 21-jarige leeftijd in de wacht slepen. Hoewel enkele eenzame Frontiers in Gent pamfletten uitdelen tegen het herstel van de Franstalige universiteit gaat die verder ongecontesteerd door zoals voor de oorlog. Professor Fredericq wordt voor het academiejaar als oudste decaan tot rector gekozen van de universiteit (op 19 april 1919 zal hij ontslag nemen). Hij zegt in zijn toespraak o.m. 'Je voudrais que ma chère université de Gand ouvrit son sein maternel aux Flamands et aux Wallons en leurs offrant le libre choix entre nos deux langues nationales'. Op 23 maart 1920 zal hij een hartaanval krijgen en overlijden op 31 maart.

Literaire productie

Op journalistiek vlak, waarin hij minder sterk is dan als poëet, schrijft De Clercq als hoofdredacteur uiteraard in *De Gazet van Brussel* maar ook in het maandschrift *De Toorts*. In de aanvang van 1918 vinden we ontmoediging, oorlogsmoeheid en hunkering naar de vrede. Hij maakt de jaarwende door in een bedrukte stemming. Twee artikelen *De Vierde Kerstdag in oorlogstijd* en *Open brief aan onze vrienden in Holland* zijn daarvan de neerslag. Het eerste is een kort en hoekig, maar toch retorisch stuk: na alles wat gebeurd is, begint men te relativiseren en ieder verlangt naar vrede. Tot slot van zijn artikel citeert hij nog eens het gedicht *Kerstverlangen*, waarmee hij twee jaar eerder in *De Vlaamsche Stem* ook al uiting gaf aan zijn zucht naar vrede. Openhartiger en, zijn gewild optimisme ten spijt, ook moedelozer, klinkt het in de *Open brief: Er wordt gestreefd, gepoogd, gewroet, nu eens met halve, dan met hele, veelal met geen zichtbare uitslag*. Uiteindelijk verloopt het toch niet zo heel anders dan hij verwacht had: *de strijd voor Vlaanderen hebben wij aangevangen zonder hoge*

verwachtingen... In Februari was *Tamar, Bijbels verhaal in verzen*, bij Mercurius in Antwerpen gepubliceerd. In de *Gazet van Brussel* start hij op 3 januari met een nieuwjaarswens: *Nieuwjaarswensen aan onze lezers. Aan Vlaanderen de eindelijke, algehele verlossing; aan de wereld vrede!* en het gedicht lang kind te zijn (voor jeugd en ouderdom). Op maandag 7 januari 1918: *Ministeriële herrie in Havere*. Dinsdag 8 januari 1918: *Brief aan onze vrienden in Holland*. Zondag 13 januari 1918: gedicht *Het heldert* (zie supra). Woensdag 16 januari 1918: *Engelands oogmerken*. Zondag 20 januari 1918: *Ons vast vertrouwen*. Zaterdag 9 februari 1918: *Hamer of aambeeld*. Maandag 11 februari 1918: *Het Waalse Volk*. Maandag 18 februari 1918: *De Taal te Brussel*. Vrijdag 15 maart 1918: *Indrukken* (zie supra). Zondag 17 maart 1918: *De entente en Holland*. Zaterdag 23 maart 1918: *Lente*. Zondag 24 maart 1918: *Voor de slachting*. Zondag 31 maart 1918: *Pasen*. Maandag 1 en dinsdag 2 april 1917: *Het heilig ongeduld*. Maandag 8 april 1918: *Een gewichtig besluit*. Zaterdag 18 mei 1918: *Vlaams in Duitsland* (zie supra)⁵¹. In mei-juni is hij iets positiever als hij meent dat er o.m. ook in Nederland meer erkenning voor het activisme komt Hij beweert zelfs: *Niet langer wordt de huidige Vlaamse strijd beschouwd als een Duitse machinatie*. Hij meent in die periode zelfs enig wederzijds begrip tussen activisten en passivisten te ontwaren die *niet zo passief [...] zijn als het heet...* Sedert enige tijd komen discrete blijken van solidariteit voor en wordt wel eens instemmend iets uit *Vrij België* van Van Cauwelaert overgenomen. Zaterdag 1 juni 1918: *De sterke gedachte*. Zondag 2 juni 1918: *In Holland*. Woensdag 12 juni 1918: *Een herinnering*. Op 15 juni in *De Toorts* is hij nog vol illusies in *Het Bloeijaar*.^{xiii} Zaterdag 6 juli 1918: *Een slechte myθος*. Maandag 8 juli 1918: *Vlaamse novellistiek*. Donderdag 11 juli 1918: *Mijn lied* (herneming gedicht *Ter zege* van 1915). Zondag 21 juli 1918: *Tucht en tact*. Dinsdag 23 juli 1918: *Grote waan en ten slotte* Zaterdag 10 augustus 1918: *Ontaarding*.

Nieuwe gedichten nl. *Lentedeuntje* (25 mei 1918) en (1 juni 1918, zie ook supra) voor publicatie in *De Toorts*. *Ter opwekking* (29 juni 1918), *Treed in mijn huis, schoon zonnekind* en *Hoe breekt de dag*, tot deze gang gekozen (beide verschenen op 6 juli 1918) en zgn. Rialiedereren, opgedragen aan zijn vriendin, *Lentelied* (27 juli 1918), *Zomerlied* (10 augustus 1918), *Wat wordt gij fel gehaat* (24 augustus 1918). Vanaf dan verschijnt in *De Toorts* om de week een liefdesgedicht (*Scheiden valt hard, Zal ik klagen, Zo zal dit lied, Eeuwig nieuw, Kom troostelijke avondzegen, Vreugden, Het zoete leven*).

⁵¹ De *Gazet van Brussel* en de meeste andere oorlogsdagbladen zijn on line te raadplegen op de webstek van SOMA-Koninklijke bibliotheek: <https://warpress.cegesoma.be/fr/newspaper-list>

Een stormachtige liefde

René De Clercq leerde Ria Vervoort⁵² kennen ter gelegenheid van de Guldensporenherdenkingen in Brussel en Antwerpen in juli 1917 waar ze als pianiste optrad. Ria is geboren te Antwerpen op 25 december 1892. Ze is nog studente aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium van haar geboortestad maar staat reeds bekend

Ria Vervoort en familie

‘om haar grote virtuositeit’ op het klavier. Voor de lessen literatuur, gedoceerd door Raf Verhulst, heeft zij een speciale belangstelling. Raf Verhulst beschrijft haar als een ‘lief, fris meisje, met stralende blik, ernstig zelfs ingetogen, toch 'n opgewekt karakter’. Na de eerste kennismaking blijven geregelde contacten bestaan tussen René en Ria. Volgens dochter Elza ‘komen ze mekaar toevallig’ op de trein tegen etc. Zonder dat er vooralsnog verandering komt in de relatie tussen de dichter en zijn gezin ontspint zich een bij momenten zeer drukke correspondentie. De ontwikkeling van hun relatie vindt ook spoedig haar neerslag in een stroom van *Rialieder*en die Ria Vervoort meestal in een brief toegestuurd krijgt. De brief dd. 26 januari 1918 namen we reeds hierboven over. Op 5 februari schrijft René: ‘Wat een mooie avond hebben wij bij de familie Radoux beleefd. (...) Wat heb je goddelijk gespeeld! Alles was voortreffelijk en greep me in de ziel; De Beethoven-sonate trilt nog in mijn bloed. Ik moest je elke dag kunnen horen, lieve, lieve, wat ligt daar een schat ook in uw geest! Tot zondag namiddag. Misschien vind ik nog gelegenheid tot schrijven; In elk geval tot zondag 4 u. zien we

⁵² (Ma)Ria Vervoort (Antwerpen 25 december 1892 – Amsterdam 14 februari 1992)

elkaar. Dag lieve Ria; uw René'. Uit Aken zendt hij haar op 13 februari het Rialied:

Lentezicht wekt nachtegaalgevoel
Herhalen, herhalen
Bij nacht de nachtegale
Eenzelfde lied
Wij kennen 't niet
Zo vurig, zo vurig
Hervattende gedurig
Zet hoge min
Haar trillers in
Dat, of zij jubelt of zij pijnt
Ons alles nieuw en enig schijnt...

Op 25 maart stuurt hij haar een oud gedicht van rond de eeuwwisseling *Herinnering* met de mededeling: tot Vrijdag! Op 28 mei:

Zijn hier de bomen niet als ginder?
roert er een doffer groen, een ander bruin?
zingt hier de vogel droever lied?
Om zware bloemen zweeft een moede vlinder;
en ik, in iedere gestalt,
zoek één geluk en vind het niet.

Mijn hart is in de tuin
nabij den vijver met den dubbeltoren,
en luistert naar het nageruis van ons geneucht.
Ach, zoveel gaat verloren
van schone zang die immer verder schalt
Een schuchter vogelkijn is vreugd.

Mijn uitgelezene, bij de blauwe watering,
zal ik, tot ander tijd, u zelden weer ontmoeten;
doch zoet valt mij het donker der herinnering,
gelijk, vóór uwe voeten,
uit zuiver zon de purpere schaduw valt.
Hoe vind je deze lezing? Lieve, tot zaterdag'

29 mei 1918 (de dag dat hij terugkwam van Nederland waar hij huisvesting gaan zoeken was voor zijn gezin (zie supra), misschien ook wel om zijn relatie wat meer speelruimte te geven...):

'Lieve Ria, daareven krijg ik tegelijk een mooie, liefdevolle brief en een postkaart. Veel dank mijn lieve; Nu kan ik je, lezend en herlezend, horen elk ogenblik dat ik vrij ben; En zaterdag komt gij! Dat is heerlijk! Zeker zal ik aan het station zijn. Komt de trein naar mijn verlangen, dan komt hij gewisselijk te vroeg; het doet me goed te horen dat ge flink studeert; dat noopt mij ook tot werken. Uw brief heeft me waarachtig geholpen bij het schrijven van een vers dat al lang in me lag en niet vloten wou; Dat lees ik je zaterdag uit het boekje; Ja lieve schat, was je alle dagen hier! Tot zaterdag, mijn mooie, goed Ria! Hartelijk en gans uw René'

4 juni 1918, Aan Ria!

Mijn liefste is hier geweest.
Daarvan is al het huis doorgeurd.
Het ruist en kraakt van lust om alle treden.
Het glanst in alle ruiten.

Mijn liefste is hier geweest.
Heden, heden!
Gij, vogelen, die kweelt daarbuiten,
gij, bloemen, die de struiken kleurt,
kleurt en schatert op het klaarst.
Mijn hart is in feest!

Mijn hart is in bloei! Het zingt en geurt daarbinnen
het rijkst, het wonderbaarst.
Liefde licht en waait daarover
als zuivere zegening. O zoetste der vriendinnen,
nog wijlt gij hier. Uw ogen blinken door het lover.
Mijn blijdschap is een sprankelen van uw geest.

Wiertzmuseum, René de Clercq

In die periode komt er uit zijn entourage hier en daar kritiek op zijn relatie. O. a. zijn chef op het Centraal Propaganda Bureau Arthur Faingnaert schrijft aan Antoon Jacob dd. 20 april 1914: 'Over De Clercq's opvatting van de huwelijksrouw heb ik mijn mening herhaaldelijk uitgesproken'...

7 juni 1918:

Treed in mijn huis, schoon zonnekind,
treed in mijn huis.

Uw haren zijn vol morgenwind
en uw kleed vol blij geruis.

De dageraad zijt gij voorgegaan,
rozig doorgloed.

De tuilen, die in 't oosten staan,
zijn haastig nagebloeid.

Over uw hoofd is gouden schijn,
bewegelijk blauw.

De parelen van uw ogen zijn
doorbeefd van dauw.

Wiertzmuseum

Elsene, 2 juli 1918

Elsene dinsdagmorgen; Lieve Ria, ben je goed thuisgekomen en flink aan het werk?
Ik begin al dadlijk met een tiental vergaderingen, bezoeken, boodschappen. Mocht ik
altijd bezig zijn met mijn eigen arbeid... Maar, we mogen niet alles willen...

Aan Ria

Lief, wij leven
in een groot, mooi licht.

Dat heeft de klare zon om ons geweven;
dat straalt en zingt om beider aangezicht.

Schaduw mensen
zien het wonder niet.
Zij hebben duistere zorgen, donkre wensen.
Doch zelfs hun laster horen wij als lied.

Uitverkoornen
past de dubbele krans:
de gouden stralen en de rode doornen.
Mijn schoone Liefde, Liefde heeft ons gans

In augustus leggen de geliefden schriftelijk eeuwige trouwbeloften aan mekaar af:

Dit is een heilige belofte

Aan Maria Vervoort

Aan u, door wie mij de hoogste liefde werd geopenbaard, blijven mijn hart en ziel gewijd. Zowaar, gij in edel schone trouw, mij terzijde wilt staan in alle wederwaardigheden des levens, zal ik de uwe zijn in voor- en tegenspoed, in leed en geluk. Niets zal ons scheiden tenzij de dood. Zo houde liefde ons eeuwiglijk verbonden

René de Clercq

Wietzmuseum, 23 augustus 1918

Dit is een heilige belofte

Aan René de Clercq

Aan u door wie mij de hoogste liefde werd geopenbaard, blijven mijn hart en ziel gewijd. Zowaar gij in edele schone trouw mij ter zijde wilt staan in alle wederwaardigheden des levens; zal ik de uwe zijn in voor- en tegenspoed, in leed en geluk. Niets zal ons scheiden tenzij de dood; Zo houde liefde ons eeuwiglijk verbonden.

Antwerpen, 25 augustus 1918

Maria Vervoort, René de Clercq

Dinsdag 27 augustus 1918

Leve Ria, daareven zond ik U een droog zakelijk schrijven; Hier volgt de eerste stroof van een nieuw Rialied:

Lacht uw ziel mij tegen,
de mijne zingt u toe.
Wij gaan de hoogste wegen,
hand aan hand, nimmermoe,
door blauwe vreugd en gouden zegen
naar den hemel, den hemel toe.

Schone hart, haal moed, immer excelsior
In trouwe, uw René

Postkaart 'Eilt' afgestempeld 28 augustus 1918

Op briefpapier van het bureau van de *Raad van Vlaanderen*:

Brussel 2 oktober 1918. Lieve engel, wat doen je woorden mij goed! Onder je schalkse pantoffels zou 't me een hemels liggen zijn. Doch niet te lang. Al dadelijk kwam ik er vanonder uit zn zitten aan je zij, hand in hand, ogen aan ogen, uur aan uur, dag aan dag, ons gehele zalige leven! Ria wat hou ik van je! wat hou ik van je! Graag viel ik dapper aan mijn grote werk, doch deze week zal het niet veel geven. Een paar artikels, de avond in Leuven en wat over en weergeloop - dat ken je helaas – trekken me van ernstig doordenken af, en blijvende dingen steken dieper dan in de mouw. Was jij maar altijd bij me! Hart en geest had ik genoeg. Lieve schat, zaterdag kom je met je warme toffels en je warm gemoed. Wees gerust, op het uur zal ik passen. Die les ken ik; Zondag dan gaan we horen wat die man van 'De rechte lijn' ons vertelt; Wiske Radoux die ik gister in Leuven zag, zal er ook zijn. Zij schrijft het aan Willem. De avond gister was niet slecht, doch veel heb je niet verloren door hem te missen. 't Is waar dan waren we daar sâam geweest en samen vinden we alles heerlijk; Noch drie dagen! Ach mijn lieve tot zaterdag; In trouwe, je René

Andere lezing van 't laatste Rialied:

HEMELSCH ZOET

Hemels zoet
is gans uw wezen.
Dat heeft mij van mijn overmoed
en van mijn haat genezen.

Mchtig mild
is uw vermogen,
zodat gij mijn verlangen stilt
door 't bloeien van uw ogen.

O mijne rust
en schoon aanschouwen!
Mijn ziel hebt gij vóór God gekust.
In God wil ik betrouwen.

Breng je ons boekje mede? En de poëtische borden?
Drie stille schone kussen! Mijn Ria!!!

Op allerheiligen, op een briefkaart, afgestempeld op 1 november 1918 in Bussum met als tegenadres: René Louwers, Hugo De Grootstraat, 21 Leiden, schrijft hij : 'Lieve Ria,

hoe vaart gij? Goed hoop ik: het zonnetje schijnt! Veel dank om uw liefdevolle bezorgdheid in de laatste dagen. Ik ben hier goed aangekomen, en heb alle redenen te hopen dat voor onze heilige zaak eerlang het beste zal gebeuren. Dus, houdt flinke moed! Zorg voor onze Donatello en vergeet mij niet. Met al mijn hart, uw René

Op 28 november schrijft hij met als afzender 'Karel Vervoort' een briefkaart: 'Hilversum, 18 november 1918; Beminde vrouw, Ik hoop dat gij het goed stelt. Mijn zaken gaan goed zodat ik reken u voor kerstmis te kunnen omhelzen. Schrijf mij al gauw een woordje. Met veel groeten aan gans de familie. Uw trouwe, Karel'

Amsterdam, 2 december 1918. 'Teerbeminde vrouw, Ik heb nog geen schrijven van je lieve hand ontvangen en hoop dat dit geluk mij weldra zal gebeuren; Steeds gaan mijn zaken goed vooruit; Met groot verlangen zie ik je verjaardag tegemoet. Vergeet mij niet en houd moed. Trouw en liefdevol, Karel'

Op 5 december krijgt hij voor het eerst een brief van Ria. Volgens dochter Elza De

Kinderen De Clercq: Karel, Elza, Harmen en Joost; er was ook nog de kleine Marva (° 1915)

Clercq ' was er dan geen land met hem te bezeilen...'. De kinderen de Clercq wisten van heel de affaire niets, want ze vonden het gewoon dat hun vader vaak afwezig was en zijn vrouw Alice, die voor hem te weinig klankbord kon zijn en zich bijna manisch op het huishouden concentreerde, slikte alles in en verdroeg geduldig...

Leeszaal Bussum, 5 december, Mijn Engel, Dank, Beste blijde dank!

Gister voor het eerst te Amsterdam op het postkantoor, ontving ik een schrijven van u, uit Putte verzonden; uw andere brieven hebben mij nog niet bereikt, zo zal het ook gegaan zijn met de briefkaarten die ik u gestuurd had. Want door de gewone post durf ik mijn hart niet uit te spreken, zolang en zoveel ik wenste. Nu kan ik dat wel omdat mijn goede Ria ervoor gezorgd heeft. De tranen van vreugde dringen me als gister weer naar de ogen. Lieve, nijg u zacht tegen me aan, dat ik kijken kan, altijd kijken kan naar uw zoete mond, en uw goddelijke ogen. Wees maar vro, mijn schat, voor eeuwig zijn wij één... Het lelijke wat gebeurt, gaat voorbij. Wat ons thans gescheiden houdt, ligt buiten ons. Onze zielen kan niemand scheiden. Dat is onze troost, onze vreugd, onze trots. Hoe gij ondanks die stille bloei van inwendig heilig geluk, zo lijden moet, weet ik best; Een zelfde jagen, eenzelfde verlangen, doorsiddert voortdurend mijn arme rijke hart; ja, stort uw gemoed uit bij je zuster, die je begrijpt

omdat ze medevoelt; Spreek dagelijks met Donatello's zoete kindje, leef in de wereld der portretten, die u aanstaren, aanstaren... Ach liefste wat smacht ik om u van ogen tot ogen te zien, uw lieve hand te drukken en sprakeloos van vreugd te vallen om uw hals. En daar te liggen, te blijven liggen in wonderlijke zaligheid; dat zal wezen gaas voor kerstmis. Dan zit ik in Amsterdam bij Fleissig (om half drie kom ik eraan) en wacht op Ria's telegram. Ik wacht, ik brand, verga van angst en gejaagdheid. Daar komt het aan, ik spring op, ijl naar het station, daar is mijn Ria! Lieve, ken ik mijn les? Al krijgt gij nu geen nieuws meer van mij (wat onmogelijk is, ik zal u veel schrijven doch liefst naar Putte), maar al krijgt gij geen nieuws meer, kom de 24ste stellig naar Amsterdam. Ik zal er zijn. Denk eens, heden is het maar 19 dagen meer. Als gij dit schrijven ontvangt, ik vermoed zondag 9 december, zal het maar 16 dagen meer zijn. En dat telt af, telt af. Ik verlang als een kostschooljongen naar zijn te huis. Neen, wel meer dan dat, als een gevangene naar zijn vrijheid, Meer. Als een activist verlangend naar Vlaanderens verlossing? Meer nog. Als de wereld naar rust? Neen als Ria naar René? Hoeveel is dat? Tref toch goed uw schikkingen, dat uw reis goed ga... Zing en speel vanavond eens: *der Ring an meinen Finger*... Of ik werk? Veel en goed, hoe kan het anders? Arbeidend voel ik u bij en in mij; De tweede zang is af (ik denk dat er 10 zangen komen)⁵³ de derde flink op drijf...verbeeldt u mijn blijdschap: juist nu is Jezus in het huis van Maria en spreekt met haar. Ik brand om te schrijven, en ben bang dat deze stonden van groot geluk te gauw zullen voorbij gaan. O, mijn Ria, wat vervult gij gans mijn hart en geest! Op uw verjaardag (25 december JV) lees ik alles voor... Bij dag werk ik hier in de Bussumer leeszaal; 's Avonds, als allen te ruste zij, thuis, met een kapelletje voor me. Dan ben ik, ondanks alle afstand van tijd en ruimte, toch bij u...Lieve, ik eindig, mijn brief moet dadelijk gepost en naar Putte! Schrijf mij ook meest van daaruit. Hetzelfde adres: Karel Vervoort poste restante Amsterdam; Ik zal in het vervolg al mijn brieven naar Putte sturen, zolang gij het zo goed vindt; dat is het geraadzaamste. Dag mijn zoete lieve Ria; Nog een kus , nog één...Ach mijn hart. Tot daags voor kerstmis! In trouwe trotse liefde omhels ik U.

Die thans en eeuwig het leven met u delen zal, René

Bussum, 5 december 1918, Zoete Ria, Het wordt twaalf uur van de nacht. Blij vermoeid van jagende arbeid overlees ik opnieuw uw schone brief en kus herhaaldelijk uw naam, en weer uw portret, en weer uw haarvlecht... Wat doet gij toch voor mij, wat werkt ge in mij? Het toneel tussen Maria en Jezus, waaraan ik dagen meende te schrijven, is af. Ik hoor u spreken, spreek mede, en noteer... Mocht ik u maar voorlezen; uw raad ware mij zo kostbaar... Dat moet het boek worden der eeuwige liefde. Of er kunst in ligt, weet ik niet, wens ik niet... Als er maar een hart in brandt! Lieve, wees moedig, wees trouw, wees gelukkig. Al mijn levensdagen zijn voor u. Volzalig om zijn Ria die hij tederlijk omhelst, haar trouwe René.

Mijn kachel is lang uit.Ik moet naar bed... Zal je ervoor zorgen dat elke zondag mijn brieven te Putte afgehaald worden? En dat ik telkens veel veel te lezen krijg? Mijn

⁵³ Hij werkt op dat moment aan 'Maria Magdalena'

Lieve Ria, nog een zoen... nog een hand; Slaap wel

Maandag, 9 december 1918 10 u 's avonds, Mijn lieve hart, Ik wou je een arm klein zoentje vragen. Ik heb deze week al de tijd weer aan u aan u alleen gedacht, en zo flink gearbeid dat ik het wel verdien. Uw portret staat voor me. Dat krijgt kussen genoeg. Helaas, ik krijg ze niet terug... Toehwel, nietwaar, Ria? We zijn, ondanks veel tegenkantingen wel gelukkig dat we door onze liefde, onze hoop, ons geloof en ons werk al wat in de wereld gebeurt kunnen vergeten. Komt het u ook niet voor, Lieve, dat er binnen ons meer geschiedt dan daarbuiten? En wat mooier is het? Toch doe ik in de strijd wat ik kan. Hierbij een artikel uit 'De Toorts'; Elke week schrijf ik zo'n stuk⁵⁴. En 't grote werk, *Maria Magdalena*^{xiv}? Dat gaat vlot. Er komen 10 hoofdstukken van 250 tot 3000 regels. Het laatste alleen is zeer kort; De verschijnen bij de verrijzenis. De eerste drie hoofdstukken zijn af; Het vierde is ten halven. Nu schrijf ik: de opstanding van Lazarus. Dan komen: Hoofdstuk V grote vergadering van Jezus' volgelingen (zonder de meester) en Toneel tussen Jezus en Maria: de hoge verklaring hunner heilige liefde. Hoofdstuk VI Jezus besluit om naar Jeruzalem te gaan voor het Pascha. Gesprek daarover met Maria. Tweede zalving der voeten. Hoofdstuk VII Triomfantelijke intrede te Jeruzalem. VIII en IX ; Op de Olijfberg; Jezus gevangen. Voor Caiphass, Pilatus, de geseling, de kroning, de kruisdraging. Dood en begraving... Alles gevoeld door Maria's ziel. De opstanding. Ik geloof niet dat aan het plan nog gewijzigd wordt. Ik heb nooit zo gewerkt! Het is gewoon een extase! O Lieve wat dank ik U! Vóór uw verjaardag lees ik u de kleine helft van het gedicht voor. Dan hebt ge een idee van het geheel. Wat verlang ik!!! Overmorgen (woensdag) ga ik naar Amsterdam en hoop daar van u een schrijven te ontvangen. Dan kreeg ik ook de zekerheid dat mijn brieven over Putte u bereikt hebben. Moed, lieve Ria. Duizend kussen, en groeten, hartelijke, aan al de uwen... In leed en lief, de uwe totterdood, René de Clercq

De 3de vermeerderde druk van 'Gedichten' is verschenen; dat krijgt gij de 24ste. Liefste, slaap wel!

Bussum, 11 december 1918. Mijn lieve vrouw, daareven kom ik terug uit Amsterdam waar ik 3 brieven van u aan juf. Verhoeven verstuurd, mocht ontvangen. Dank! Hebt gij nu in Putte mijn brieven gekregen? Ik hoop, ja; ik heb er al enkele gestuurd; anders kan ik niet vrij uit spreken en vrees ik in Antwerpen de aandacht van het postbestuur op onze briefwisseling te trekken. Daarom stuur ik alles over Putte. Ga je daar geregeld heen? Ja, nietwaar? Het verheugt mij zo dat gij eindelijk van mij iets te lezen kreeg! Wat moet gij angst hebben uitgestaan! Ria, we weten niet wat komen kan dat ons in de weg staat, ik bedoel aan de grens. Maar of gij nog brieven ontvangt of niet (ik schrijf en blijf veel schrijven). Gij komt in elk geval de 24ste naar Amsterdam; Mocht dat niet gebeuren, ik ware in staat een onvoorzichtigheid te begaan. Maar gij komt zeker. Wat zal ik blijde zijn! Lieve hart, deze treurige tijd zal snel voorbij gaan; Later zal ons van al dat ellendige niets anders overblijven dan het enige eeuwelijke: onze Goddelijke liefde... Wat lijd ik mede met de goede familie Radoux! Groet hen van

⁵⁴ Van 5 oktober tot eind 1918 vinden we nochtans geen stukken van zijn hand in *De Toorts*.

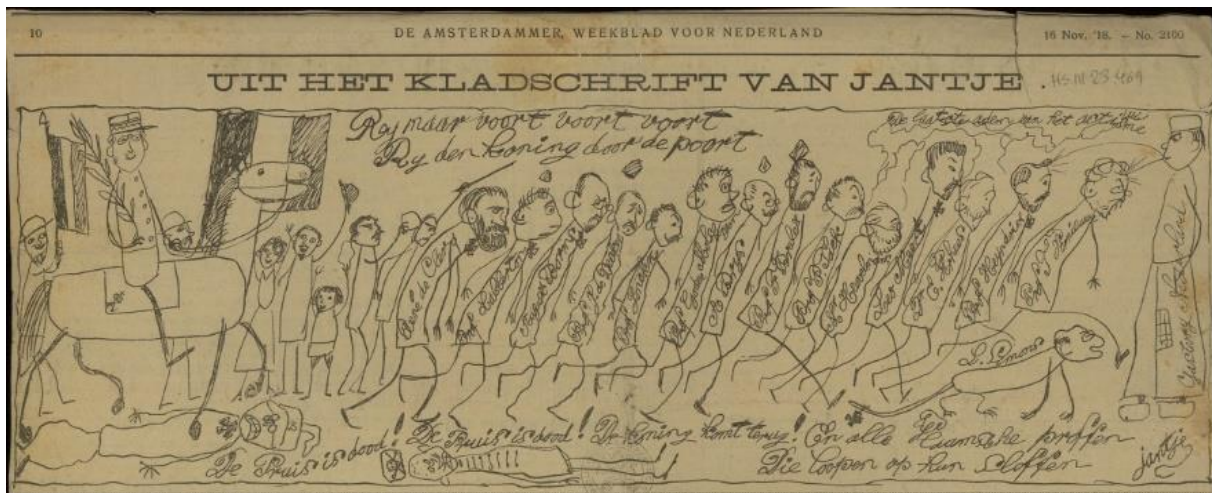
mijnentwege hartelijk! Ook uw familie! Avond en morgen omhels ik u... Ach, ik draag u de ganse dag aan mijn hart... Nu is al mijn bestreven om door een groots werk deze tijd in de eeuwigheid te plaatsen... Uw hand, mijn liefste en een klinkende kus. Steeds u tederlijk beminnend, René de Clercq. Nog 12 dagen en één nacht en ik ij u tegemoet

Amsterdam, 31 december 1918. Mijn lieve Ria, gelukkig Nieuwjaar! Gij kent mijn hartewens, en hebt dezelfde reeds zo liefdevol uitgesproken dat uw woorden mij bijblijven als zoete troost en schone vreugd. Twijfel er niet aan, mijn engel, dit jaar gaat hij in vervulling. De meidoorn zullen wij samen zien bloeien; Blijf in trouwe mijn en toekomend jaar en telkenjare, ons leven lang, zullen wij elkaar geen groeten moeten doen uit de verte, maar in heerlijke nabijheid, zullen we elkaar het zoetse brengen van mond tot mond. Houdt u toch sterk en moedig. Verwijder elke angstwekkende gedachte. Weet dat ik in alles uw hoogste geluk betracht en dat niets ter wereld u mijn hielige leifde onttrekken kan; wat ik in hoogste vervoering U en mijn moeder beloofd heb, zal ik volbreneng. Niets noch niemand zal ons scheiden, want in onze harten leeft een goddelijke kracht die het zwaarste dragen doet om het hoogste te bereiken... En Ria wat is een kortstondige beproeving, vergeleken bij de eeuwigheid van geluk die ons verbeidt? Lieve, eens hebt gij geschreven dat gij betrouwvol uw levensheil in mijn handen legt; het mijne ligt in de uwe. Ik weet dat gij mijn betrouwen niet zult beschamen, en dat wij sâam gelukkig, alles zullen doen om ook anderen goed en gelukkig te maken. Bij u voel ik mij zo rijk, zo mild, zo zonnig dat geen last mij drukt, geen arbeid afschrikt. Verdrijf de tijd, die ligt voor het zo zielsvolle verlangde weerzien, met werk en studie, en laat uw lieste nooit één ogenblik uit uw gedachte zijn. Gedenk, gedenk: de winter zal gauw voorbij zijn. En de rozen bloeien wel voor ons. Mijn zoet engel, kijk mij aan met uw stralende ogen, zoen mij, die u aan mijn harte druk en kus ook de kleine Donatello. Ach, als een ander nieuwjaarsdag, dat mondje spreken en zoenen zal. In trouwe, uw liefhebbende Karel

Vluchten of blijven?

Bij de wapenstilstand weken de meeste activisten uit naar Nederland of Duitsland. Borms keerde echter vrij vlug terug, na afspraken met de Duitse verantwoordelijken. Hij zou de agitatie van de met dat doel achtergebleven kernen leiden. Deze kernen moesten een verbinding met de soldaten van de *Frontbeweging* bewerkstelligen en allerlei vormen van agitatie bevorderen. Dit opzet mislukte volledig door een overschatting van de macht van de *Frontbeweging* en door een onderschatting van de bijzonder vijandige stemming van de Vlaamse bevolking. Op 8 februari 1919 werd Borms gearresteerd. Zoals we zagen had De Clercq reeds eind mei een benedenverdieping van Prinsenstraat, 8 in Bussum gehuurd. De meubels van het gezin, die bij de vlucht uit Ledeberg oktober 1914 ergens waren opgeslagen, in de zomer 1917 naar Brussel waren verhuisd, kwamen ergens in de zomer 1918 naar Bussum. Volgens dochter Elza was dit een dure onderneming geweest. Het gezin De

Clercq heeft het in Bussum niet gemakkelijk. Door het wegvallen van het behoorlijke inkomen van René, breekt voor het gezin van zodra de reserves en leningen op zijn, een tijd van armoede aan. Dochter Elza herinnert zich nog goed het verschil met de vlucht van 1914. Toen waren ze ‘kinderen van Belgische vluchtelingen’, nu van ‘landverraaiers’... Een tastbaar verschil was bvb. het feit dat de kinderen in 1915 op

Spottekening op de landverraders met o.m. de Clercq in De Amsterdammer dd. 16 november 1918

kosten van rijke Nederlanders een privéschool konden bezoeken. Thans moest De Clercq zelf voor de kosten instaan, wat hij bij wijlen helemaal niet kon... De in status gedegradeerde kinderen De Clercq kregen heel de Bussumse jeugd op hun dak als ze terugkeerden van school en moesten zich verdedigen (een soort charivari)... ‘Activisten staan hier niet in besten geur bij het grote publiek’ schreef De Clercq dd 5 januari 1919 aan zijn vriend Richard De Cneudt. In november komt de familie van de Gentse beeldhouwer en houtsnijder, Jozef Cantré aan; Die was tekenleraar geweest aan de Gentse universiteit. Na enkele weken in Den Haag verbleven te hebben, verhuisden de Cantrés naar Blaricum (op 6, 5 km van De Clercq), waar ze op 29 november 1918 ingeschreven werden in het bevolkingsregister. In Den Haag had hij opnieuw contact opgenomen met de Roland Holsts (Richard en Henriëtte)⁵⁵, die in Laren, het dorp dat aan Blaricum paalde, woonden. Ze hadden net hun villa verkocht, maar hadden met de nieuwe eigenaars bedongen dat ze er nog een tijd konden blijven wonen. Zij zorgden ervoor dat de Cantré’s aldus hun intrek konden nemen in de Villa *Henriette* aan de Vliegweg. Zoals van alle activistische ballingen wordt over De Clercq een dossier samengesteld door de binnenlandse veiligheidsdienst. Uiteraard zou dit ons thans een schat aan informatie kunnen opleveren maar het werd ‘ooit gelicht en nooit teruggelegd’... merkwaardig genoeg zou hetzelfde gebeuren met zijn gerechtelijk dossier in België dat (aanvang?) 1940 werd vernietigd...

⁵⁵ Richard Roland Holst (Amsterdam 4 december 1868 – Bloemendaal 31 december 1938), Henriette Roland holst Van der Schalck (Noordwijk-Binnen 24 december 1869 – Amsterdam 21 november 1952)

De revolutie van de menselijkheid

Niettegenstaande ze bij de verliezers thuishoorden en er een franskiljons-patriottische golf over het land spoelde, voelden de activisten zich niet volledig uitgeteld. Twee kersverse politieke families, de Vlaams-nationale en de communistische (zij hadden nl. een 'Duitse vrede' voorgestaan), zaten in hetzelfde schuitje: ze waren in België politieke paria's geworden. Het non-conformisme, het anti-burgerlijke en het pacifisme waren verbindingselementen tussen beide. Vooral de jongeren bleven hopen op een 'wereldrevolutie van de menselijkheid'... Hier werkte ook de invloed door van een brede anti-burgerlijke strekking in Duitsland door die vooral via kunst en filosofie, voor en tijdens de oorlog o.m. via tijdschriften (*Der Sturm, Die Aktion, Die weissen Blätter* etc.) weerklank vond in Vlaanderen. Volgens Sophie de Schaepdrijver was de Duitse overheid zich hiervan perfect en terdege bewust geweest en werd er een bewuste manipulatieve culturele politiek terzake gevoerd o.m. passende in de Flamenpolitiek. Hoeft het enig betoog dat het activisme tijdens WO I volledig brak met de gevestigde machten, die als burgerlijk werden gepercipieerd. De drie zgn. kleurpartijen bleven garant staan voor het Belgische systeem alsdusdanig. De kern van de jonge avant-gardisten kwam uit de vooroorlogse athenea of uit de Socialistische Jonge Wacht. Zij hadden hun emanciperend gevecht met de Kerk al achter de rug maar stonden in een marginale positie in het katholieke Vlaanderen. Velen onder hen, voornamelijk kunstenaars (Paul van Ostaijen⁵⁶, Marnix Gijsen, Gaston Burssens, Geert Pijnenburg, Alice Nahon, Maurice Roelands, Raymond Herremans) hadden tijdens de oorlog mekaar gevonden in het blad *Vlaamsch Leven* van Willem Gijssels, die voor de oorlog al betrokken was bij het anarchiserende blad *Ontwaking*. Vooral in het Antwerpse waren linkse en avant-gardistische jongeren (Van Ostaijen, Lode Craeybeckx⁵⁷, Firmin Mortier en last but not least Jef Van Extergem) gemoeid in de activistische *Centraal Vlaams propagandabureau* dat vanuit Brussel geleid wordt door Arthur Faingnaert en de Duitser Robert Oszwald met als topsprekers o.m. de dichters René de Clercq en Richard de Cneudt. In Gent bestond de avant garde vnl. uit studenten van de vervlaamste universiteit o.m. Jozef Cantré⁵⁸ Richard Minne, Wies Moens, Gaston Burssens, Achilles Mussche, Robert Van Genechten e. a.. Overigens werd de oude activistische generatie Borms-De Clercq-De Mont, dixit de jonge Marnix Gijsen, eerder

⁵⁶ Paul Van Ostaijen (Antwerpen 22 februari 1896 - Miavoye-Anthée 18 maart 1928), Marnix Gijsen (20 oktober 1899 - Lubbeek 29 september 1984), Geert Pijnenburg (Turnhout 24 augustus 1896 - Kapellen 12 juli 1980), Alice Nahon (Antwerpen, 16 augustus 1896 - Antwerpen, 21 mei 1933), Maurice Roelants (Gent 19 december 1895 - Sint-Martens-Lennik 25 april 1966), Raymond Herremans (Menen 21 augustus 1896 - Brussel 6 maart 1971).

⁵⁷ Lode Craeybeckx (Antwerpen 24 november 1897 - Antwerpen 25 juli 1976), Firmin Mortier (Antwerpen 27 juni 1899 - Antwerpen 26 juli 1972), Jef van Extergem (Dendermonde 18 februari 1898 – concentratiekamp Ellrich maart 1945).

⁵⁸ Richard Minne, oud-leerling René De Clercq (Gent 30 november 1891 - Sint-Martens-Latem 1 juni 1965), Wies Moens (Sint-Gillis Dendermonde 28 januari 1898 - Geleen 5 februari 1982), Achilles Mussche (Gent 12 augustus 1896 - Gent 30 augustus 1974), Robert van Genechten (Antwerpen 25 oktober 1895 - Den Haag 13 december 1945), Fernand Berckelaers alias Michel Seuphor (Borgerhout, 10 maart 1901 – Parijs, 12 februari 1999).

als 'des vaches sacrées' beschouwd, 'die men wel eens voor een of andere gelegenheid bovenhaalde maar zorgvuldig limogeerde (mijdde) voor het overige'. Een andere piepjonge activist, Fernand Berckelaers (ps. Michel Seuphor, ° 1901), die uit een katholiek Franskiljons burgerlijk nest stamde, formuleerde het als volgt: 'Het flamingantisme was een schitterende gelegenheid om uit de difficulté d'être te ontsnappen. Daar waren de daad en de uitweg uit de intellectuele straatjes-zonder-einde. De politieke passie bevatte een grote dosis lyrisme. De flamingantische betogingen waren echte feesten. Op twintigjarige leeftijd gaven ze me voedsel tot vervoering.' Natuurlijk gaven ook de (relatief) gelukte Ierse en Russische revoluties de

jongeren vleugels. Naast het flamingantisme zal het internationaal pacifisme en een algemeen humanitaire (broederlijkheid) opstelling meer en meer het belangrijkste bindmiddel worden van de anti-burgerlijke strekking. Niet toevallig vertrekken een reeks jonge linkse activisten (Van Ostaijen, Pieter Ursi⁵⁹, Leo Magits, Firmin Mortier) op het eind van de oorlog naar Berlijn waar ze de Spartacusopstand en het neerslaan ervan mee beleven. Recht uit de Wereldoorlog was ook de internationale *Clarté*-beweging gekomen, genoemd naar de gelijknamige roman van Henri Barbusse⁶⁰ (die had in 1916 overigens al het anti-militaristische *Le Feu* gepubliceerd). Die had o.m. alle kunstenaars de hand gereikt om een humanitaire wereldrepubliek (de republiek der menselijkheid) te stichten, *l'Internationale de la pensée*. Vergeten we in dit verband niet het activistische streven (parallel met de Duitse politiek terzake) naar 'een vrede door

Het tijdschrift van de pacifistische en avantgardistische Rode jeugd uit het laatste oorlogsjaar met een houtsnede van Jozef Cantré

vergelijk' waarin de Vlaamse kwestie aan de internationale onderhandelingstafel een

⁵⁹ Pieter Ursi (Leuven 31 maart 1877 - Berchem 1 november 1937), Leo Magits (Brussel 4 maart 1899 - Mechelen 3 november 1990).

⁶⁰ Henri Barbusse (Asnières-sur-Seine bij Parijs, 17 mei 1873 - Moskou, 30 augustus 1935), Edward Joris (Antwerpen 11 februari 1876 - Antwerpen 20 december 1957), Frans Primo (Gent 27 september 1884 - Gent 8 februari 1946), Steven Prenau (Aalst bij Sint-Truiden 2 september 1866 - Bilzen 3 oktober 1929).

plaats moest krijgen. Voor linkse flaminganten was dit een argument te meer tegen de *jusqu' au boufisten* van de BWP. Men bekijkt hierover ook de rol van de *Raad van Vlaanderen* (met Edward Joris en Frans Primo; zie supra) in de sociaaldemocratische vredesconferentie van Stockholm in juli 1917. In de door Anseele geroyeerde Gentse SJW, nadien *Roode Jeugd* waar alleen Jozef Cantré de activistische lijn volgde, zag men het activisme niet als revolutionair maar wees men eerder op een democratisch deficiet ervan: *Er is enig doorslaand argument, die ons tegen de Vlaamse staatsgreep stelling moest doen kiezen nl. dat wij daarover in volslagen onwetendheid verkeerden. Wat bracht ons de autonomie? Iets analoog aan België met dezelfde wetten en rechten? Dat het werd samengesteld in het duister, op de meest reactionaire manier, zonder zich een halve ogenblik te bekommeren om het oordeel der bevolking, zegt ons wat het ongeveer zijn kon. Er wordt gerept van koningdom, van republiek, partijgenoot Steven Boersen (ps Steven Prenau) was daarover onbekommerd, als het maar Vlaams was. Wij wisten niets! Volstrekt niets! Enige intellectueele heren waren gekomen om het volk te redden, zeiden ze. Zij maakten daarbij veel gebaar en zwoeren op hun leven. Ze gingen naar de Duitse overheid en vonden er de gewenste steun en het zaakje was klaar. Zo werd een volk 'bevrijd'. (Roode Jeugd 15, december 1918)*

Noot: algemeen bekende personen alsook diegene die regelmatig in onze vorige bijdragen voorkwamen, werden niet meer in de voetnoten vermeld.

ⁱ Ook De Clercq beseft begin 1918 dat door een mogelijke vrede met Sovjet-Rusland de Duitse kansen en dus de kansen op 'Vlaanderens bevrijding' stijgen. De brief aan zijn vriendin Ria dd. 11 januari begint met het volgende gedichtje:

Het gedicht verschijnt als aanhef in de *Gazet van Brussel* dd; 13 januari 1918 onder de titel 'Het heldert'

*Wat leert de domme Rus?
Gezond verstand.
Als Vlaandren vrijkomt krijgt ge een kus
Waar heel mijn hart in brandt.*

*Als Vlaanderen op zijn eigen staat,
Zoals het moet.
Kan heel de wereld ons geen kwaad,
Wij heel de wereld goed.*

*Veel hart, veel geest, en weinig geld
Het schijnt niet veel.
Maar als het beste wordt geteld
Wij staan, wij doen ons deel*

*Het heldert. Nacht verwaait en wolk.
Omhoog, mijn Vlag, Mijn Vlaamse Vlag!
Wij zijn het trotse zonnevolk
Dat straalt in open dag!*

Intussen heb ik een merkwaardig interview teruggevonden met De Clercq verschenen in het dagblad *La Belgique* dd. maandag 20 augustus 1917.

La question flamande

Interview avec dr. René de Clercq

On peut être adversaire du mouvement flamand, mais on ne peut l'ignorer. Or, en Wallonie, on ne connaît rien, à peu de choses près, de cette question primordiale; on n' en a même qu'une très vague idée. Alors que le mouvement prend chaque jour une extension formidable dans les Flandres — il suffit de lire les journaux flamands pour s'en convaincre — on reste convaincu en Wallonie qu'il est fomenté par quelques rures 'activistes'. Cette erreur pourrait avoir de funestes conséquences. Nous avons donc cru nécessaire de renseigner nos lecteurs exactement, et d'une manière toute objective, sur les intentions et les actes des activistes, en interviewant le Dr René de Clercq. M. René De Clercq, ancien professeur à l' Athenée de Gand, actuellement conservateur du Musée Wiertz, est à coup sûr une des personnalités les plus en vue du mouvement activiste. L'accueil enthousiaste qu' il reçut à son retour de Hollande, les manifestations organisées en son honneur dans les principales villes flamandes ne laissent aucun doute à cet égard. On a pu dire qu'il avait derrière lui une puissance formidable : la majeure partie du peuple flamand. Nous ne dirons rien aujourd'hui, la place nous était mesurée, au début de sa campagne; de l'entrevue décisive qu'il eut, à La Haye, en septembre 1915, avec le ministre de l'instruction publique, M. Poulet; de l'histoire de sa 'démission' de professeur, toutes choses qu'il a racontées en détail dans une brochure qui obtint en Hollande un succès considérable. Nous nous bornerons à reproduire ici — en historien impartial — les principaux points sur lesquels nous avons interrogé M. René de Clercq.

* * *

— Que voulez-vous au juste? lui avons-nous demandé. — La reconnaissance de nos droits les plus sacrés, le traitement sur un pied d'égalité des Flamands et des Wallons. Dites à ceux-ci, dites-leur bien que notre campagne n'est, en aucune façon, dirigée contre eux. Nous les laissons libres d'agir à leur guise. Si nous exigeons la liberté pour nous, nous exigeons aussi, par voie de conséquence, pour tous les peuples et, à plus forte raison, pour celui qui a partagé si longtemps nos destinées.

— Personnellement, est-ce la séparation administrative que vous préconisez en premier lieu?

— Je la considère comme un pas en avant. En ce qui me concerne, je suis pour la séparation politique, pure et simple, comme préparation à la constitution d'un Etat néerlandais englobant dans son sein les Flandres. Mais ne nous faisons pas d'illusions: ce projet ne pourra être réalisé que dans un avenir relativement éloigné.

— La séparation administrative est donc le minimum de vos revendications?

— Parfaitement. Remarquez que si nous poussions les choses jusqu'aux extrêmes limites de la logique, nous réclamerions la rétrocession de la Flandre française.

— On parle d'une guerre économique succédant à la guerre par les armes.

— Nous n'en voulons pas ! Une guerre économique amènerait la mort des Flandres et du port d'Anvers. Et puis, et surtout, apaisons les haines ! Si nous nous plaçons principalement dans notre campagne à un point de vue nationaliste, nous sommes loin de négliger le point de vue purement humain.

— Que pensez-vous de l'arrêté pris par le gouvernement du Havre ?

— Cet arrêté est ridicule. Ridicule parce qu'il n'est pas applicable — coup de bâton dans l'eau —; il ne viole pas moins de sept articles de la Constitution. C'est cet arrêté qui m'a décidé à revenir en Belgique en manière de défi (uitdaging). Ou nous menace et nous sommes en sûreté: pour rendre le gouvernement moins ridicule, il ne nous restait plus, n'est-ce pas? qu'à revenir. C'est ce que j'ai fait. J'ai voulu me mettre à portée de la... gaffe du Havre. Remarquez que même les antiflamingants se moquent de cet arrêté. Dans une brochure éditée en Hollande, un adversaire acharné du mouvement activiste écrivait cette phrase caractéristique: 'Je préfère la rébellion (sic) géniale du poète René de Clercq à l'attitude mesquine et ridicule du gouvernement du Havre...'

— Vers la mi-juillet, M. Raphaël Verhulst, dans un article du „Vlaamsch Nieuws", demandait que le Conseil des Flandres, dont il fait partie, destituât le gouvernement du Havre. Quelle est, à ce sujet, votre opinion .

— Personnellement, je ne vois à la réalisation de ce projet aucun inconvénient. En attendant, agissons tout comme si le gouvernement du Havre n'existait pas. Du reste, quand il reviendra, il aura à choisir: se soumettre ou se démettre.

— Et si le roi prend son parti?

— Nous serons logiques jusqu'au bout. Le peuple flamand avant tout! mon loyalisme en souffrira et je ne voterai pas cette mesure extrême. (Mijn loyaliteit zal er onder leiden en ik zal deze extreme maatregel niet stemmen) qu'à regret, mais je suis résolu à faire triompher notre cause en dépit de tous les obstacles.

— Le bruit court que le Conseil des Flandres, après avoir destitué le gouvernement du Havre, le mettrait en accusation. — Jusqu'ici je ne sais pas que le Conseil des Flandres ait l'intention de prendre cette décision; mais notre gouvernement a fait trop de tort aux Flamands, et partant au pays tout- entier, pour qu'il n'ait pas à lui rendre des comptes. Au surplus, il n'use d'aucun ménagement à notre égard. Si nous ne le brisons pas, il nous brisera. C'est une lutte sans merci. Nous en sortirons vainqueurs! Et il le sait bien. Il y a environ un an, ne m'a-t-il pas fait promettre officieusement monts et merveilles (de hemel beloven)si je 'rentrais dans les rangs'!!

— En admettant que le Conseil des Flandres destinait la destination du Havre avant la fin de la guerre, conclurait-il, dans ce cas, une paix séparée?

— Je n'en sais rien, mais ce n'est pas impossible.

— Le cas échéant, que lui conseilleriez-vous?

— D'agir! Nous n'avons rien à gagner à une prolongation des hostilités, bien au contraire. Le gouvernement du Havre eût du, dans l'intérêt du pays et du monde entier, répondre favorablement à la proposition de paix de l'Allemagne. Je dis: dans l'intérêt du monde entier. Vous savez, en effet, que l'Entente a la peu banale prétention de se battre pour nous. Qu'elle nous laisse traiter nos affaires nous-mêmes: nous nous en trouverons beaucoup mieux.

* * *

Tout cela est dit d'une voix énergique qui laisse deviner une volonté de fer. M. René de Clercq donne d'ailleurs l'impression d'être une force résolue et passionnée: un visage volontaire encadré d'une grande barbe touffue et grisonnante, des yeux flamboyants et doux, un front haut, une parole de tribun, un rire par moment énorme qui secoue frénétiquement (wild het met hoofd schudden) cette tête puissante. Ajoutez à cela une extraordinaire sensibilité: ce lutteur s'émeut jusqu'aux larmes quant il parle de ses enfants. C'est bien le poète d'une race à la fois têtue et sentimentale. Paul RUSCART

ⁱⁱ In het *Vlaamsche Nieuws* dd. 25 september 1917 lezen we volgend verslag:

René de Clercq in Mechelen Een ware triomf Het was als een stroom van gelovigen, die verlangend zich te richten naar de plaats waar de geliefde apostel het woord der waarheid zou verkondigen, toen dinsdagavond honderden en honderden Mechelaars zich naar de zaal *Alcazar* spoedden, om er Dr. René de Clercq te horen; Voor de jonge maar wilskrachtige leden der *Groeningewacht* was het een zoete troost en een welverdiende beloning, dat verkwikkende zicht dier 1.500 à 2.000 aanwezigen. Vooreerst werden we vergast op een heerlijk concert; Begeleid door me. Maria Vervoort, pianiste, gaf Mej. Nora Rijckoord ons '*k heb gedroomd en moeder te horen van Waelpuut en P. Gilson*. Prachtig! De jonge maar veelbelovende violonist A Maube speelde met veel talent en gevoel het 7de concerto en de 6de aria van K Beriot (officieel Charles de Beriot 1802- 1870 JV); Onze populaire stadsgenoot D. Hubert was weer eens puik bij stem. Hij onthaalde ons op *de strijd tussen Phoebus en Pan* van Bach, en *Daar is maar één Vlaanderen* van Jef van Hoof; Daarna trad René De Clercq op. Zonder lange inleiding, vatte hij dadelijk de stier bij de horens. 'men zegt dat ik vergif ben! Ga mijn woorden en daden na, en wellicht zal ik U meer voorkomen als een geneesmiddel dan een vergif! Men noemt ons lafaards en verraders! Doch het zijn lafaards, zij die openlijk uitkomen voor hetgeen zijn wensen? Zijn het verraders, zij die alles veil hebben voor de heropbeuring van de verarmde moedergrond? Neen, verraders zijn zij, die achterbaks en onderduims putten graven voor hun eigen broeders, hun rechten bekampen en verguizen, uit louter eigenbelang. En we zijn toch met één slag niet geworden wat we nu zijn? Vlamingen en Flaminganten waren we toch ook reeds vóór de oorlog, uit heilige overtuiging. En ik zal u de documenten geven, echte onvervalste documenten, die het zullen bewijzen. Want wat nooit liegt is het hart van de zingende dichter. Ik wil U mijn gedichten voorlezen, geboren uit de dwang der lichtende waarheid' Toen droeg hij ze voor, zijn Vlaamse ontboezemingen van vóór de oorlog, met een gevoel van echtheid dat ons sidderen deed. 'Wat was feitelijk ons land, waarvan het geluk en de rijkdom steeds zo triomfantelijk uitgebazuind werd, O stoffelijk en geestelijk arm! Want de hoge ambtenaren hadden Vlaanderen aan zijn lot overgelaten, ja traptten het dieper in het slijk van het verval. Vlaanderen zonk immer lager, omdat het Vlaams ook meer verknoeid werd. Taalwetten? Wij Vlamingen, die in meerderheid waren in België, we kregen er geen; ja toch, later werd er een aaneengezet van gele, blauwe en rode lappen, naarmate de katholieke, de liberaal of de socialist de overhand had. Doch wie draagt zo'n bont kleed, dan een harlekijn of vastenavondzotten? We waren arm en verdrukt, maar geen vastenavondzotten! We wilden eigen recht, eigen taal, een eigen thuis, dus zelfbestuur! Het is nu niet alleen dat we dit eisen, reeds voor lange jaren hebben we erom gesmeekt en geroepen! Men zegt, onze taal is te min en te lelijk om tot opleiding en ontwikkeling onzer kinders te dienen? O kijk dan naar onze Noorderbroeders, die zo hoog staan in beschaving als welk ander volk ook. Maar de aan de grond eigen taal klinkt in dit land, dat thans ook zo gelasterd wordt, hoewel het onvergetelijk gastvrij is geweest voor onze uitgeweken landgenoten. Hoe heerlijk is het daar, waar de kleine den grote gelijk is, en allen éénzelfde taal spreken! In Nederland was ik bestuurder van *de Vlaamsche Stem*, door de regering niet gesteund, terwijl deze toch grote sommen over had voor de Frans-Belgische dagbladen. In deze laatste werden niet alleen de Duitsers aangevallen, maar de Germanen in 't algemeen. Jammaar zei ik, wij Vlamingen zijn toch ook Germanen? Men werpt ons met slijk; dat mag niet voortgaan! Toen hebben we de koppen bij Bussum bijeengestoken, om daar tegen in te gaan. In *de Vlaamsche Stem* deden wij ons best om België te verdedigen, we toonden onze sympathie voor onze koning, en moedigden onze Vlaamse jongens van achter het front dapper aan. En welke was de beloning? Omdat we niet wilden aftreden als leiders

der *Vlaamsche Stem* werden mijn vriend Dr. Jacob en ik afgesteld als Belgische leraars: dus, eenvoudig gebroedroofd! Mijn vrouw lag in die dagen ziek in het gasthuis, voor de tweede maal geopereerd. En toen ik vertelde hoe de Belgische regering mij had afgesteld, omdat zij niet inzag dat mijn liefde tot Vlaanderen onverenigbaar was met mijn Belgische plicht, toen kloeg ze niet, de sterke vrouw, maar zette mij aan Vlaanderen om niets ter wereld ontrouw te worden. En ik, die niet wilde dat zij en mijn kinderen later zouden moeten blozen over mijn onman zijn, ik streed voort, al kon het mij ook tot de dood leiden! Wat later vernam ik dat men thuis, in Vlaanderen, ook wakker geworden was. Met heel veel genoeg en hoorde ik dat oude en jonge krachten waren opgestaan, om zich manmoedig te verzetten tegen de willekeurige handelswijze der franskiljons. Maar dan kwamen er stemmen uit Havere. Zoveel kogels en zoveel jaren dwangarbeid werden met koninklijke vrijgevigheid uitgedeeld aan die het waagden zich met Vlaamse beweging bezig te houden! – Wel, zei ik, ginds in Vlaanderen is wat te verdienen, dan wil ik er ook bij zijn. Daar ik reeds lang heimwee voelde naar mijn dierbare moedergrond, kwam ik hier terug, terug bij u allen, Vlaamse vrienden. Te Brussel en te Antwerpen werd ik zo hartelijk ontvangen, dat het mij goed deed aan 't hart, mijn hart dat reeds zo dikwijls werd beproefd. Vooruit nu, Vlaamse broeders de overwinning is niet ver meer, voornamelijk als wij elkander de hand reiken en recht op ons doel afgaan, zonder ommezien. We hebben al de bestuurlijke scheiding, verleen ons uw medewerking om de politieke scheiding te bekomen en ons eigen huist staat gereed!' Een donderend applaus bedankte Vlaanderens grote dichter voor zijn prachtige rede. Liederen die bijna niets van onze strijd afwisten, waren op de slag overtuigd, zij jubelden als zagen ze een nieuw licht in de verte der toekomst glimmen! Wonderlijk was het dan ook niet dat de motie, door de *Groeningewacht* voorgelegd, met algemene stemmen werd aangenomen; Ziehier deze motie: 'De Vlamingen van Mechelen, vergaderd door de *Groeningewacht*, in de zaal *Alcazar*, op dinsdag 18 september 1917, na gehoord te hebben de uiteenzettingen van dr. René de Clercq, nopens zijn ongewettigde afstelling: laken de dictatoriale handelwijze van Havere; keuren derhalve de bestuurlijke scheiding goed; eisen de onmiddellijke doordrijving van de politieke scheiding; besluiten deze motie openbaar te maken

Na René De Clercq's inslaande rede zong Mej. Rijckoord nog *Klein Moederke* van Opsomer, *Mijn Vlaanderen heb ik hartelijk lief* van G. Antheunis. D; Hubert gaf *Kerelslied* en *Lapper Krispijn* ten beste en oogstte veel bijval. Hij eindigde met de *Vlaamse Leeuw* die door heel de zaal rechtstaande werd meegezongen.

ⁱⁱⁱ Over het sociaal-economisch programma van de activisten is er weinig geschreven. Eigenlijk nam men in grote lijnen het Daensistische programma over. Na de bestuurlijke scheiding van België (maart 1917) verwachtte men in de geest van Lodewijk De Raet (die overleden was op 24 november 1914) economische zelfstandigheid van Vlaanderen met *eigen arbeid en eigen kapitaal*... De economiespecialisten bij de activisten, Joris Fassotte en Leo Meert propageerden de opbouw van een nieuwe economische Vlaamse economische macht van beneden af via samenwerkende kapitaalvorming, een soort coöperatief model. Daarvoor moesten een *centrale Vlaamse spaarkas* en een *Vlaamse nijverheidsbank* uit de grond worden gestampt. De Franse taaldwang in het bedrijfsleven moest uiteraard door Vlaamse taalplicht worden vervangen. 'Wij dwingen de Franskiljons in ons vaarwater en na twee of drie geslachten zijn ze uitgeroeid'. Brussel moest ontvet ten voordele van Antwerpen: 'van de duizend n.v.'s welke in Brussel haar zetel hebben, verhuizen zeker 2/3 naar Wallonië. Maar degene die blijven, helpen *gewillig of niet*, tot nationalisatie van het Vlaams kapitaal'. Men wou zeker en vast 'de exportatie van (Vlaams JV) mensenmateriaal' definitief een halt toeroepen en dit potentieel ten volle in de volkskracht benutten. De achterlijkheid, die gezien werd als een product van het franskiljonisme, moest *volledig* worden teruggedrongen. De Belgische nijverheid, 'die slechts kon concurreren met lage lonen en lange arbeidsduur', moest van karakter veranderen. We mogen 'zeker geen Duitse economische provincie worden. Tot nu toe was de Duitse economische bedrijvigheid immers een even grote belemmering voor de Vlaamse economische zelfstandigheid als de Belgisch franskiljonse economische concentratie'... 'We moeten wel in kartel gaan met de grootste Duitse nijverheidssyndicaten om ons een aandeel te verschaffen in Duitslands technische, wetenschappelijke en economische degelijkheid, hetgeen ons als geboren uitvoerland alleen nog kan versterken.' Blijkbaar was ook het Daensistische ideeëngoed omtrent de pachtproblematiek in Vlaams radicale kring diep doorgedrongen, want 'zoals overal is het pachtstelsel, als uitvloeisel van het individueel eigendomsrecht, ook in België *altijd* een bron van onrecht en uitbuiting en bijgevolg van betwisting en wrijving geweest; nog daargelaten dan, dat de grondeigenaars in Vlaanderen niet zelden hun pachters in een toestand van politieke en zedelijke dienstbaarheid hielden en houden. Ook is het steeds één der doeleinden van de Vlaamse beweging geweest, de Vlaamse boeren uit hun knechtschap te bevrijden en hun een menswaardig bestaan te verzekeren.' aldus Arthur Faingnaert, de onmiddellijke chef van René De Clercq in het Centraal Propagandabureau en toen actief in de *Kommissie van Arbeid en Sociale Voorzorg*. In oktober 1917 werd een voorstel ter zake ingediend. Uiteindelijk zou landbouwgrond verplicht aan de 'pachter, bebouwer van het land, of, zo deze het aanbod afwijst, openbaar verkocht worden.' Eind juni 1918 waren de statuten van 'eigen akker' (*Laat ons de pachters eigenaars maken van hun akkers*) en de 'Vlaamse landbank' en een ontwerp van een nieuwe pachtwet klaar. Na

de oorlog verklaarde Faingnaert: *‘Deze proefnemingen zouden het Vlaams nationalisme geweldige wapenen verschaft hebben tegen het terugkerend Belgisch gezag, als hun betekenis maar een tijdje had kunnen inwerken op het bewustzijn en het gevoel der Vlaamse landbouwersbevolking.’*

In de loop van 1916 waren de geallieerden én de Duitsers ook begonnen met mekaars bezittingen in hun respectievelijke gebieden te naasten. In mei 1917 had Faingnaert een rapport gemaakt, en op 100.000 exemplaren verspreid, in een brochure met de veelbetekenende titel *‘Wat het Vlaamsche Volk moet weten aangaande het Kempische Kolenbekken’*. De Kempense ondergrond bevatte toen naar schatting voor 500 miljard frank aan kolen. In 1906 had de Belgische regering 27.850 hectaren binnen het rijkste gedeelte van het kolenbekken in concessie gegeven aan maatschappijen, waarvan de aandelen voor een groot deel in handen waren van Franse groepen zoals wapenproducenten *Le Creusot*, *Pont à Mousson* en *Béthune*. Op 24 september 1917 werd de *Vlaamse Mijnraad* gesticht met als doel het Kempense kolengebied tot ‘nationaal Vlaams bezit’ te maken. Bij besluit van 24 november 1917, werd de liquidatie bevolen van het vermogen van de Fransen en hun Belgische aanhang De Vlamingen wilden dat *‘de staat Vlaanderen oppermachtig zou beschikken over de schatten van zijn ondergrond’* maar stonden met hun voornemens blok, omdat die staat Vlaanderen (nog) geen rechtspersoonlijkheid had. De Vlaamse gevolmachtigden eisten dat ten minste twee derden der eigendomstitels, alsmede de meerderheid in de Raad van beheer aan de Vlamingen moesten toekomen...

Intussen had de gevolmachtigde voor Nijverheid en arbeid, Emiel Ver Hees in april 1918 ook een nog wet over *‘verplichte verzekeringsplicht tegen ziekte, vroegtijdige gebrekkelijkheid en ouderdom’* die nog niet door de Belgische senaat was goedgekeurd, door de Gouverneur-generaal laten bekrachtigen. Volgens Ver Hees moest de controle over de kassen door de werknemers zélf gebeuren *‘om alle misbruiken te keren’*...

^{iv} *In Nederland zag ik onze trouwe vrienden van Dietsche Stemmen en Toorts en woonde de eerste bestuursvergadering bij van de Dietsche Bond, opgericht tot het behartigen van onze stambelangen in Holland, Vlaanderen en Zuid-Afrika. De grote belangstelling der Dietsers in deze tijd gaat natuurlijk naar Vlaanderen, waar veel heerlijks gebeurt en nog veel heerlijker te verwachten staat. De indruk benoorden de Moerdijk door, de jongste gebeurtenissen teweeg gebracht; blijkt uitstekend te zijn. De zelfstandigheidsverklaring door de Raad, de volksraadpleging gepaard met de indrukwekkende betogingen in onze steden, de toetreding van Mr. Plancquaert tot het activisme, de tragicomedie der gevangenneming en vrijlating onzer voormannen Tack en Borms, gevolgd door de bestraffing der onbesuisde en schuldige magistraten, de getuigenissen tegen ons afgedwongen, dit alles heeft bewezen dat we een macht zijn die iets wil en kan en door zal drijven tot de algehele zegepraal. De woede onzer vijanden kent dan ook geen palen meer. Er wordt gelogen, gescholden en bedreigd, meer dan ooit te voor. Alle wachthouders van het benauwde patriotardisme worden tegen ons losgelaten. De heren senatoren en volksvertegenwoordigers worden in allerijl te Parijs bijeengetrommeld om te beraadslagen over een ernstige toestand. Van Cauwelaert roept eveneens zijn volgelingen samen en acht het nodig sterk Vlaamsgezinde verklaringen af te leggen. Vroeger mocht over de Vlaamse aangelegenheden geen woord gerept: het was de tijd niet. Thans vindt eenieder het de hoogste tijd. Of de lieden het willen of niet, het activisme sleept allen mee; de heilige macht van het recht zegeviert trots elke tegenstand. (René de Clercq in *Indrukken, Gazet van Brussel* 15 maart 1918).*

^v Eind januari 1918 keerde De Clercq's achterneef, Godfried Rooms (Ardooië 10 oktober 1893 - Bad Godesberg 4 september 1968) uit Göttingen terug naar Gent, waar hij met medewerking van en op kosten van de Duitsers en de Raad van Vlaanderen het blad *Door Vlaanderen Heen* uitgaf. Dit rijkelijk geïllustreerd blad, dat gedrukt werd op de in beslaggenomen persen van *La Flandre Liberale* in Gent, was uitsluitend bestemd voor de Vlaamse frontsoldaten en had de bedoeling hen te doen uitschijnen dat het leven in het bezette gebied veel beter was dan in het onbezette gebied. Het blad moest hen ook doen geloven dat de Vlaamse overlopers aan het IJzerfront door de Duitsers goed werden behandeld, er goed eten kregen, goed gekleed en verzorgd werden, overal vrij mochten rondlopen, hun familie mochten bezoeken en lessen mochten volgen aan de Gentse universiteit, in één woord er baat bij hadden van gevangen te zijn. Het moest hen doen inzien dat zij op het front tegen hun eigen belangen streden en tegen de wens van hun ouders en familieleden en dus de verdomde plicht hadden om de strijd op te geven daar de Duitsers toch de oorlog zouden winnen. Het wees hen erop dat de Engelsen en Fransen systematisch de Vlaamse steden en dorpen bombardeerden en grote vernielingen aanbrachten, deelde hen mee dat hun ouders, vrouwen, kinderen en familieleden smachtten naar hun terugkeer en deed hen geloven dat diegenen van hun medesoldaten die de moed hadden gehad om over te lopen, hierover gelukkig en fier waren en overal werden geprezen en gevierd. Rooms schreef in het blad onder de namen 'Kilo' en 'Dynamite'. De exemplaren van elk nummer werden aan de Duitsers afgegeven die ze dan op een aantal plaatsen nabij de Belgische loopgrachten neerlegden zodat de Vlaamse frontsoldaten ze konden oppikken en verder verdelen. Rooms nam ook deel aan de zogenaamde campagne van de IJzerjongens. Dit was de campagne van de Vlaamse soldaten die aan het Belgische front waren overgelopen of er gevangengenomen waren en zich in het bezet gebied tot het activisme hadden bekeerd. In dat kader heette hij op het Sint-Pietersstation in Gent de 38 Vlaamse krijgsgevangenen uit het doorgangskamp van Kortrijk welkom die op 11 augustus 1918 Gent bezochten en er een optocht hielden onder de leiding van Vital Haesaert. Volgens het krijgsauditoraat van Brabant had Rooms zich ook

schuldig gemaakt aan spionage en had hij allerlei personen overgedragen bij de Duitsers. De krijgsraad van Brabant oordeelde hem op 19 juli 1922 bij verstek schuldig aan alle betichtingen en veroordeelde hem dan ook tot de dood met de kogel. (uit Jos Monballyu: 'De Strafrechterlijke repressie van het Vlaams activisme tijdens de Eerste wereldoorlog in de Duitse krijgsgevangenkampen (november 1918 tot juli 1925) *Wetenschappelijke Tijdingen* deel 2 jaargang 70 nr. 4 december 2011 pp. 323-326)

^{vi} Onderwijzer-brancardier Piet Vandommele (Lendeledede 19.11.1891 - Gent, 29 sept 1983; brancardier 2^e legerafdeling) krijgt zelfs zes dagen kamerarrest omdat hij het adres van deze controlecommissie gevraagd had. Hij deed dit nadat hij geweigerd had een tekst te vertalen, omdat hij vond dat dit het werk van de voorgeschreven officier-vertaler was. Hij werd 'terecht gestraft' voor deze poging tot intimidatie, vond minister van oorlog Armand De Ceuninck. De gestrafte stond overigens bekend als een 'déplorable esprit' (een droeve geest), liet de excellentie aan zijn collega Joris Helleputte weten. Zo had Vandommele kort ervoor vier dagen arrest gekregen omdat hij zonder verlof naar de mis getrokken was. Het passivistische weekblad *Ons Vlaanderen* mocht het incident melden, zij het in vragende vorm ('Zou het waar zijn dat...?') en zonder namen te noemen. Vandommele eindigt zijn verweerschrift in *Ons Vaderland* met: *'Daaraan ziet ge wat men te verwachten heeft van commissie's samengesteld uit vijanden van het Vlaamsche volk, ten minste doen wat men voor de zwartjes uit Congo doet... ze drillen in hun taal... dus Vlaamsche regimenten of nog liever: Geen regimenten... geen leger... want het leger is de school van alle ondeugden... Domheid, onrechtveerdigheid, bekrompenheid, diefstal, dit alles spant er de kroon. Gelukkig landen waar de heeren Militaristen in den hoek staan! Ongelukkig waar ze alles te zeggen hebben zoals nu, bij ons. Ik wil eindigen met de bewering dat geene soldaten zoo achteruit gesteld worden als de Vlaamsche. het feit is bewezen dat ze met 95 op 100 in 't onmiddellijke doodsgevaar stonden... aan 't zakskens vullen op de voorposten, in de aanvallen, op de kerkhoven, in de hospitalen... Schier geenen vond men in de gemakkelijke postjes van den achteruitdienst. In de munitiefabrieken, bureelen, stapelplaatsen enz. Ons bloed mocht vloeien... 't was maar Vlaamsch bloed en dus zoo kostelijk niet als dit van Franskiljons en Walen. Dooden van den IJzer! Gestraften uit de Boetkompanies! Boetelingen uit de kerkers van Fresnes en de houthakkers-kompanies van Coulonche, spreek als ik lieg!'*

^{vii} Op 2 juli 1918 liep de *Nederlandsche Schouwburg* stampvol voor een protestvergadering tegen *de Moord op onze Vlaamsche Soldaten gepleegd*. Carlos Van Sante, Karel De Schaepdrijver en Vital Haesaert voerden er het woord. Er werd bijna 1.300 frank opgehaald. Jules Charpentier was de volgende zaterdag te gast. Het optreden van de sublieme deserteurs viel net samen met het verblijf in Gent van een paar honderd Franse krijgsgevangenen, die de Duitsers in de oorlogsindustrie deden werken. De Gentenaars stopten die arbeiders van alles toe en de Gentse dames beschouwden het als een eer *marraine* (meter) van zo'n sukkelaar te worden. Dit irriteerde sterk de Duitse overheid die straffen tot 5 jaar gevangenis en 20.000 mark boete voor dergelijke sympathiebetuigingen invoerde. Die francofiële golf stoorde ook de activisten. Het geld en de eetwaren die de bourgeoisie voor de Franse gevangenen samenbracht, stond in schril contrast met de aandacht die ze voor de Vlaamse krijgsgevangenen en opgeëisten betoonde, klaagde *de Vlaamsche Smeder*, maar het was altijd zo geweest: *Alles voor de vreemde, niets voor zijn volk*. Uit reactie stichtte de *Voorwacht* het *Werk der Krijgsgevangenen*, dat op de meetings geld voor de Vlaamse soldaten inzamelde. De leden werden opgeroepen het peterschap van een krijgsgevangene op zich te nemen bvb. door hem een abonnement op de *Smeder* cadeau te doen.

^{viii} Op 10 december 1917 verschijnt in de *Gazet van Brussel* onder de titel *Terug uit Duitsland* volgend verslag van zijn optreden:

Terug na een heerlijke doch vermoeiende reis in Duitsland waar ik vergezeld van mijn vriend E.H. Rietjens (Sint-Truiden 5 april 1892 -- Elsene 9 maart 1933), onze Vlaamse gevangenen en arbeiders heb bezocht en in verscheiden steden voordrachten gehouden over Vlaamse kunst, haast ik mij de lezers van Gazet van Brussel hartelijk te begroeten en beloof hun zodra mogelijk een en ander van de belangrijke bevindingen, die wij hebben opgedaan, mede te delen. Het volstaat voor heden het verslag over te drukken over ons bezoek aan het kamp van Göttingen, zoals het verscheen in Onze Taal, weekblaadje voor de Vlaamsgezinde krijgsgevangenen. Daaruit valt het best te zien en te voelen welke stemming aldaar heerst. René de Clercq

De extra-avonden zijn voorbij en weer wordt de stille dagelijkse arbeid hervat. De lichte geestesroes die het eenheidsprincipe was van het meervoudige feestbedrijf deze dagen, is 'verzwonden' en de ongelukkige Göttingse kronijkschrijver staat in zijn vernuchtering voor een onsamenhangende reeks opvoeringen die hij maar moet trachten weer samen te snoeren! De tyrannieke lezer wil z'n verslagje... We hadden dus de eer in onze Houten City te mogen onthalen: Dichter René de Clercq en zijn collega in de Toorts de heer Edg. Rietjens. Het appel was pas gedaan toen het geschiedde: de langverbeide verschijning aan 't Minnebrugje, vóór de noorderpoort van 't kamp — de Dichter, zoals hij ons door het beeld werd voorgesteld, zoals wij hem zo gaarne zagen vóór de oorlog, een gestalte als die van een profeet... Voorwaar hij is het, voor ons volk, bij uitnemendheid, — een van die uitverkorenen die de Romeinen noemde 'vates', dat is: Zanger en Ziener. De jongens weten het en 't is voor hen een nieuwe grote blijheid in hun leven de sterke Vlaamse leider te zien; met een bijna kinderlijke genegenheid lopen zij hem tegemoet, zwaaien de mutsen en schreeuwen hoera. Officieren, onderofficieren en soldaten omringen de bezoekers, en immer deinen van rechts en van links, van achteren en van voren, nieuwe drommen aan: makkers uit het kamp, makkers uit de commando's in de stad en op de buiten, makkers afgevaardigden uit de andere kampen: honderden en honderden Vlaamse jongens. Ze hebben gestaan te Luik. Ze hebben gestaan vóór Antwerpen. Ze hebben gestaan aan de IJzer. Ieder van hen heeft een Vlaamse kameraad aan zijn zijde zien vallen... Straks zullen ze zingen, na de Vlaamsen Leeuw, het Wilhelmus, het tweede nationaal lied van het Vlaamsche vaderland:

Voor God wil ik belijden

En zijne groote macht,

Dat ik ter geener tijden

Den koning heb veracht:

Dan, dat ik God den Heere,

De hoogste Majesteit,

Moest boven alles eren

In de gerechtigheid.

Die strofe bevat heel de geschiedenis van hun Jong Vlaamse wording. Straks zal de Dichter hun in zijn eigen mooie taal een parafrase geven van dit vers in de geschiedenis van zijn wedervaren in Holland tijdens de eerste oorlogsmaanden. Bij de enen gebeurde het vroeger dan bij de anderen; maar het proces is bij allen hetzelfde geweest. Vandaar dit innige samenvoelen, deze diep sympathie die bezoekers uit Vlaanderen en bezochten in Duitsland voor enige dagen gemaakt heeft tot leden van eenzelfde belijdende gemeente. Maar laten we thans het vervolg der feestelijkheden herdenken: Zondag, 10 1/2 u. In de .kapel van 't kamp, Plechtige Hoogmis, gecelebreerd door den E. H. Aalmoezener Van Bergen, — gezongen onder leiding van D. Heffinck, door een vierstemmig koor, met begeleiding van orkest. Te 11 1/2 u. vergadering in open lucht vóór de schouwburg. De heer luitenant P. Van Rossem begroet René De Clercq in naam van de gevangenen uit Göttingen. De Dichter brengt aan Göttingen de groet over van de leiders en strijders in Vlaanderen. Te 3 u. Plechtige vergadering in de grote concertzaal. Het VI. Orkest speelt Tinels mars Klokke Roeland. Na een krachtig Groeninge, door al de aanwezigen gezongen, treedt makker Godfried Rooms, voorzitter van het Vlaams Komitee op het verhoog. Na korte woorden, maar met veel humor, schetst hij de lange wording en de plotse rase ontwikkeling van het Jong Vlaamse activisme in Göttingen (De radicale activistische strekking van Jong Vlaanderen van ds. Domela Nieuwenhuis JV). Hij drukt verder uit, wat we allen in onze harten dragen: het geloof in ons heilig recht, de hoop op Vlaanderens zege, het betrouwen op onze leiders en de vaste wil te verdedigen, tegen wie ook, alles wat door onze leiders aan Vlaanderen werd geschonken.

En nu zal René de Clercq spreken. Een weergave meedelen van zijn bloeiende rede kunnen we niet: geen snelschrijver heeft die gevleugelde woorden matagrafeerd. De rijkdom van sappige details, kernachtige gezegdes, leuke invallen en uitvallen, van die beweging in die gloed en die ernst zal alleen door de verbale traditie bewaard blijven. De redenaar wees ons nog eens aan hoe de Franselaars van 1830 het Vlaamse bewustzijn hebben willen doden, hoe het stilaan uit zijn lethargie is ontwaakt, hoe het helaas door het geknoei van kleurpolitiekers jaren en jaren van zijn echte doeleinden werd verstrooid. Door de oorlog scheen weer het

Vlaams-zijn te zullen helemaal en voor goed, verdrongen worden door het Belg-zijn, d.i. door de Franse geest en de Franse aanschouwing. Maar gelukkig werd door het gedoe der Franskiljons de antilogie van de beide begrippen weer duidelijk, tot ze eindelijk door het verlichte deel van ons volk begrepen werd en uitgedrukt in de formule van de Politieke Scheiding.

Dit is niet de inhoud van de Clercq's rede; alleen de toon. — Door stormig applaus werd zo herhaaldelijk onderbroken. De laatste woorden van de spreker worden door een donderende ovatie bekrachtigd. Een makker uit Nordhausen schenkt de dichter een mooie tuil chrysanthen; De menigte gaat uiteen, zingend De Vlaamse Leeuw. Te 6 uur. In de schouwburg. Opvoering van De rechte lijn. Een prachtige vertoning, die onze bezoekers bijzonder welgevallen. Dezelfde avond wordt aan de pers in Vlaanderen volgend telegram verstuurd: 'De Vlaamse officieren, onderofficieren en soldaten, vergaderd in plechtige zitting van 18 November 1917 in 't kamp van Göttingen, tekenen protest aan tegen de handelwijze der regering van Havere die hunnen vriend en voorman Dr. A. Borms dezes onderscheiding in de Leopoldsorde ontnemt; verklaren zich solidair met dr. A. Borms en heel zijn Vlaamse actie.: drukken de hoop uit dat het volk van Vlaanderen weldra bepaald zal inzien dat de regering van Havere het Vlaamse volk niet langer kan noch mag vertegenwoordigen.'

Luitenant P. Van Rossem, Luitenant P. Lewyllie, Luitenant J Garraay'

Maandag, 19 November. Wandeling door het kamp. Bezoek aan de 'openbare gebouwen', scholen, boekerijen, Vlaams Secretariaat, werkhuisen van schilders, enz. Te 6 uur. In 't Vlaams Huis. 'Gezellig Samenzijn'. Dr R. De Clercq houdt nog een roerende toespraak. De h. E. Rietjens brengt een hartelijke heildronk aan de vriend en voorstaander van de Vlamingen te Göttingen, de h. Prof. Dr Stange. Onder leiding van Dr. M. Van de Kerckhove worden enige Vlaamse liederen gezongen. Makker J. De Vuyst draagt een trits olijke oud-Vlaamse deuntjes voor. G. Bruggen en D. D'Oosterlinck declameren. Marc. B. Breyne leest enige van zijn mooiste gedichten voor. Om te sluiten: 't Wilhelmuslied en de Vlaamse Leeuw... — Woensdag, te 6 uur. In 't Vlaams Huis. Kunstavond, ingeleid door makker B. Gaspar. Een keurig programma: 1. Andante van Haydn, door het VI. Orkest; 2. Voorlezing door G. Bruggen, van enkele tonelen en koren uit Antigone, treurspel van Sophocles. (Nederlandse vertaling, door B Gaspar, naar de Duitse van W. Ameling. Muziek gecomponeerd door K Hallwachs.) De hr. Dr Lochner begeleidde op de piano. B. Gaspar hield een ophelderende rede 3, Alla Turca, mars van Mozart. — Donderdag, te 5 1/2 uur. In de Kinozaal. 'Vlaamse Muziek-Avond'. Een welgeslaagde uitvoering die aan onze bezoekers de gelegenheid gaf ook ons Vlaams Orkest te waarderen en te huldigen. Deze was de laatste uiting van de Vlaamsche kracht die hier onder duizenderlei vormen loeft ten dienste van Vlaanderen. Het uur van 't afscheid is geslagen: een laatste toespraak, een laatste hoera! een laatste 'vaarwel'... De extra-avonden zijn voorbij. Morgen wordt de stille dagelijkse arbeid hervat. De vrede zij met ons.

T. C.

PS Nog 'n niet te vergeten ietsje: op de voorgevel van Ivo Van Daeles chaletje Isa prijkte 't volgende jaarschrift:

HEIL DE CLERCQ! HIJ ZIJ WELKOM IN GÖTTINGEN

Genegenheid en rekenkunde konden niet beter gepaard.

De Clercq schrijft in de Gazet van Brussel dd.13 december 1917ook nog onder de titel Bij de Vlaamse krijgsgevangenen:

Van ons bezoek aan de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland, hebben wij de beste indrukken medegebracht. Wij bezochten de kampen van Göttingen en Münster. Lust en liefde hadden we genoeg om onze andere broeders te gaan opzoeken; maar de nodige tijd ontbrak. In de allereerste plaats zij gezegd dat ons door de bevoegde overheid alle gelegenheid en gemak werd gegund om de dingen en toestanden van dichtbij na te gaan, zodat we niets en niemand anders hoefden te vertrouwen dan onze eigen oren en ogen. Onze jongens bleken tevreden met hun lot. Klachten nopens voeding, behuizing, behandeling hebben wij nergens gehoord. In beide kampen wordt zoveel mogelijk de zedelijke opbeuring van de gevangenen nagestreefd, en hierbij wordt, wat zeer loffelijk is, hei initiatief aan de bekwaamsten onder hen zelf toevertrouwd. Natuurlijk moeten jarenlange afzondering, de uitlandigheid, het gescheiden zijn van bloedverwanten en vrienden in het einde tot een zekere zwaarmoedigheid leiden. Doch, waarlijk, daar heb ik weinig sporen van gemerkt. De jongens zagen er gezond uit, flink, de meesten levensmoedig, hoopvol, strijdlustig, de minst opgewekten toch vol stille verwachting en schoon geduld. Troost schenen zij van ons niet veel te verwachten, wel blijde groeten uit het vaderland, nieuws over de beweging in

Vlaanderen, en de zolang verlangde tijding van onze eindelijke politieke redding. Deze lag echter niet in de schaal van onze hand, maar vaste hoop ja, stellige verzekering dat weerlang Vlaanderens zelfstandigheid zouden kunnen toejuichen, konden wij hun gelukkiglijk als welkomstgeschenk meebrengen. Münster zagen we zeer kort. De activistische geest was daar nog niet zo diep binnengedrongen, wat aan twee oorzaken te wijten valt. Er zijn niet voldoende intellectuele krachten, en het samenwonen in een kamp van civielen en militairen brengt ook, in Vlaams opzicht, geen gunstige gevolgen mee. Soldatenbloed is steeds vechtbloed. Dat komt ook onze strijd, waar dapperheid en durf bij nodig zijn, ten goede. Overigens is het militaire element op verre na het meest ontwikkelde. En in onze strijd spreekt het verstand heel zeker zijn woordje mee. Ik zal de laatste zijn om aan onze arbeidersbevolking, voor welke ik alles over heb, haar gemis aan degelijke opleiding euvel te nemen. Zij zijn, buiten hun schuld om, wat men van hen heeft gemaakt. Juist om hen gaat eerst en vooral het edel streven der activisten. Evenwel, in Münster zal het goed worden. Doch er moeten flinke mannen aan het werk! Degenen die er zijn verdienen alle lof. Doch ze zijn niet talrijk genoeg. Mocht daar binnenkort in voorzien worden! De jongens van Münster verdienen het waarlijk. De tweehonderd vijftig tot driehonderd man die geestdriftig de voordracht bijwoonden, en uit volle borst bij 't afscheid de Vlaamse Leeuw aanhieven, zijn hun strijdbroeders in Göttingen waardig. In Göttingen! Het paradijs van de Vlaamsgezindheid! Wat een leven; wat een vurigheid!, wat een kerels daar! En wat een inrichting! In de tenten wonen zij niet doorheen, met grote groepen te gelijk. Zes, zeven bij mekaar, een broederlijk gezin. Prachtige scholen zijn daar, waar alles degelijk wordt aangevat: lager, middelbaar en hoger onderwijs, vakonderwijs hebben hun afzonderlijke werkplaatsen. Er is een goed voorziene bibliotheek. Daar is een toneel met spelers, die met beroepsartisten zouden kunnen wedijveren. We hoorden een uitstekend orkest, en in de mis, door de eerwaarde heer van Bergen gezongen, een vierstemmige mis. Een Vlaams Huis zoals we daar gezien hebben, met allerlei aardig schilderwerk, Vlaamse koppen en kernachtige spreuken, alles keurig en smaakvol, vinden we in Vlaanderen zelf niet. Trouwens heerst daar een geestesleven zo hoogstaand als wij in onze studententijd geen hebben gekend. Worden daar niet Bach, Beethoven, Benoit, Tinel opgevoerd? Werd niet De rechte lijn flink ten tonele gebracht? Hoorden we niet brokstukken uit Antigone voordragen? Werd alle gerief, ook het kunstig vervaardigde niet eigenhandig door de jongens gemaakt? Hebben we daar niet flinke schilders en beeldhouwers de hand gedrukt. Er waren daar niet met Marcel Breyne vier, vijf en meer dichters met echte bezieling en onmiskenbare vaardigheid? En voor de rede die ik hield, wat een schone gelaten, wat een stralen de ogen: inderdaad. Kerels met koppen en vuisten. Wel een goede duizend! Het verslag in Onze Taal zegt alles. Drie onvergetelijke dagen hebben wij bij deze jongens doorgebracht. Het speet ons hen te moeten verlaten. Doch deze overtuiging leeft in ons: daar zitten strijders, zoals Vlaanderen ze nodig heeft. Wij rekenen op hen, zoals ze kunnen rekenen op ons. René De Clercq

^{ix} De *Deutsch-Flämische Gesellschaft* was actief was tussen 1917 en 1922. Ze werd opgericht in maart 1917 en was tot november 1918 verlengstuk van het bezettingsbestuur in Brussel. Advocaat Julius Stocky (Keulen 17 december 1878 - Keulen 5 december 1952). uit Dusseldorp en professor Franz Jostes (Glandorf 12 juli 1853 - Münster 16 mei 1925)., een germanist uit Münster waren de oprichters. Vanaf november 1917 gaf de *Deutsch-Flämische Gesellschaft* het verbondsblad *Vlameland* uit. Er ontstonden plaatselijke afdelingen in ten minste dertien Duitse steden en in Antwerpen, Brussel, Gent en Kortrijk. De praktische werking van de *Deutsch-Flämische Gesellschaft* gold vooral de 60.000 weggevoerde Vlaamse arbeiders in Duitsland. De vereniging trachtte hen door sociale voorzorg en ontspanningsactiviteiten in Duitsvriendelijke en flamingantische zin te beïnvloeden. Generaal Wolfgang von Unger, die in 1917 De Clercq's 'De Noodhoorn' vertaalde was actief in de Berlijnse kern.

^x In Bonn hield ik voor een talrijk, uitgelezen publiek een voordracht over Vlaamse kunst en Vlaamse beweging. Zo kortzichtig en dwazelijk schroomvallig zijn wij nog niet of wij achten het dringend noodzakelijk onze betrachtingen aan de neutralen, aan de Entente-volkeren en niet in de laatste plaats aan de bezetter bekend te maken. Wij moeten ons doen horen bij al wie horen wil en de beste bode blijft immer de man zelf. Indien de Vlaming zijn eigen zaak niet voorstaat zal niemand het voor hem opnemen. Evenals bij mijn vorig optreden in Berlijn, Munster, Bremen, Dusseldorf, Keulen en Aken, gelukte het mij ook in Bonn warme sympathie voor ons volk en zijn streven te verwekken. Ligt er niet iets treffends en troostends in de de kant waarvan de oorlogsramp over ons land is gekomen, mede de redding, voor Vlaanderen nakend is? In Keulen las ik de bemoedigende toespraak van onze Gouverneur-Generaal (Ludwig von Falkenhausen JV) aan onze gevolmachtigden. Dat was duidelijke, flinke taal. Mochten anderen meer verwacht hebben, ik niet. Mij klonk het toe niet als een met fraaie woorden omklede belofte, maar als een sterke, goede stap naar de erkenning van onze zelfstandigheid. (René De Clercq in *Indrukken*, *Gazet van Brussel* 15 maart 1918)

^{xi} Bij die gelegenheid schrijft hij ook het gedicht *aan de muziek* dat slechts in 1921 in het *Boek der Liefde* zal gebundeld worden:

MUZIEK, MUZIEK, GIJ ZOETSTE REDE

Muziek, muziek, gij zoetste rede,
spreek tot een zachte, hard door strijd.
Schenk hem de schoonheid van uw vrede,
het wonder dat de ziel bevrijdt.

O nu zooveel nutloos sterven
in gruwzaamheid en smartgehuil,
laat mij door u den troost verwerven
dat ik een stonde in schoonheid schuil.

Er vallen bloemen op mijn wonden.
Bij kussen gaan mijn oogen dicht.
Ik ken geen schuld, ik weet geen zonden,
zink weg ten afgrond van het licht.

Wie kan daar wenschen? Wil daar klagen?
In blijden traan een wereld trilt.
Muziek, muziek, rein godsbehagen,
uw zoen heeft al mijn leed gestild.

^{xii} De Clercq werd 'om zijn socialistisch verleden' naar voor geschoven om de Duitse socialisten te bewerken en sprak o.m. met SPD-rijksdaglid Gustav Bauer (minister vanaf oktober 1918; rijkskanselier van 21 juni 1919 tot 27 maart 1920 (Kapp-Putsch); minister tot 14 november 1922). De Clercq betoogde dat de Vlamingen 'de proletariërs' in de Belgische staat waren en drong aan op blijvende bescherming van Vlaanderen door Duitsland, ook na de oorlog. Veel indruk maakte het allemaal niet (meer) en bovendien werden zij o.m. ook door Anseele, die in hoge mate werd ontzien door de bezetter wegens zijn aanzien bij het Belgische én Duitse proletariaat (de activisten verwijten Anseele, die aanvankelijk in een Duitse overwinning geloofde, een dubbelzinnige en opportunistische houding t.o.v. de bezetter (zie o.m. Dolderer p 9, Faingnaert p 75, 213,320, 325, 395, 636,843 en 845; Van Acker p 186-188, 201, 345-348)), geïnformeerd over de toestand in België. In een nota aan de SPD zegt hij dat 'het activisme geen wortel vindt in de arbeidende klasse (...) het volk volgt ze niet (...) het idee van de scheiding maakt geen kans want alle machten zijn er tegen en bovendien zal het van Vlaanderen een katholieke staat maken (...) De Vlaamse Beweging heeft steeds vijandig gestaan tegenover de arbeidersbeweging en nog steeds...' Dat deze tussenkomst wél vruchten draagt, bewijzen o.m. de tussenkomsten in de Rijksdag van Bernstein begin 1918 waar hij zegt dat de 'Raad van Vlaanderen' in Vlaanderen zelf het 'Verraad van Vlaanderen' genoemd wordt en van Hugo Haase die op 25 juni 1918 zegt 'dat de Vlamingen in België nooit verdrukt geweest zijn, vermits zij de meerderheid vormden van het Belgisch parlement...'. Als de Raad van Vlaanderen op 20 juni 1918 een 'Oproep tot het Duitse volk' lanceert voor 'blijvende bescherming van Vlaanderen door Duitsland', wordt dit door de Duitse minderheidssocialisten op een spottend gelach onthaald (de Flamenpolitiek is voor hen een sta-in-de-weg voor vrede) en hun leider Haase verklaart 'dat het een dom stuk is, vermits, de Vlamingen in België nooit verdrukt geweest zijn. Zij zijn immers de meerderheid in het land!' Haase en Bernstein noemen de activisten 'landverraders'. De meerderheidssocialisten tonen zich toegankelijker voor de Vlamingen; op 30 juni 1918 worden Edward Joris en Frans Primo in Berlijn ontvangen en na een rede van Joris verklaart Ebert: 'Het uiterste standpunt dat wij thans kunnen innemen is het volgende: Culturele zelfstandigheid van Vlaanderen; de aanstaande vredesconferentie zal maatregelen moeten nemen om een einde te maken aan de economische onderdrukking van Vlaanderen in het toekomstige België.

^{xiii} Een Bloeijaar

Is het u niet opgevallen hoe dit jaar bij uitnemendheid een bloeijaar is? Niet alleen de fruitbomen sloegen geweldig uit in pracht van kleurige bloesems, maar de gewone veld- en woudbomen wier bloesems niet schitteren maar eentonig groen zijn, grijs of grauw, olmen, essen, beuken, lindes, zaten onder de bladeren dik van weelderige trosjes, en op de zonnige paden viel de overvloedige bloei te kwiste. Zoo sterk, zoo machtig schiet de Vlaamsche gedachte vol rijke, schitterende levensbeloften. Maar velen, met open ogen, gaan voorbij en hebben niets bemerkt.

In de activistische middens – en waar is nu geen activisme? – is het een beweging van belang, een dringen en drijven zonder ophouden, een gedurig bezig zijn met Vlaanderen en zijn toekomst, zodat de Belgische eerste minister plotseling verdwijnen kan, zonder dat zijn val hier de minste ontroering veroorzaakt^{xiii}. Op de uitlandige Belgische regering, die het Vlaamsche volk nog steeds vernedert en misbruikt, hebben we al lang een kruisje gemaakt; en doen zelf wat wij gedaan willen. Het volk komt meer en meer tot inzicht en dus naar ons toe; velen met geestdrift, anderen aarzelend en schoorvoetend. Een grote masse echter wacht en blijft wachten, totdat het duidelijk worden zal zijn wie de macht in handen houdt, wij hier, of zij ginder. Over de kwestie van recht wordt weinig getwist; wie wat verstand heeft moet ten slotte klaar zien. Alleen de gevoeligeren, de voorzichtigen, die zich onder de schijn van gevoeligheid verbergen, en mensen die voordeel hadden bij het oude regiem,

komen met allerlei weerlegde drogredenen voor den dag. Onze vrienden gaan voortdurend voort met wederleggen; ik heb er waarachtig geen lust toe.

De propaganda onder het volk wordt ijverig doorgezet. Brabant en Antwerpen worden flink bewerkt; overal dagen nieuwe strijders op, nieuwe kringen gesticht. Gent is zoozeer in onze macht dat onze mannen zich daar de weelde veroorloven van onderlinge naijver^{xiii}. De stad van Artevelde is geen makkelijke stad. Er moet gewaakt worden, dat er zelfs geen schijn van verdeeldheid ontsta. Onze zaak is te heilig, en de vijand staat nog in huis. Aan de Oostkant en den Westkant van het Vlaamsche land, Limburg en West-Vlaanderen, staat het volk gereed om tot ons te komen, als het maar flink wordt bewerkt. In Limburg zijn onze vrienden reeds dapper aan den gang; doch West-Vlaanderen is van hieruit moeilijk te bereiken. Engelse bommen en kogels doen er, helaas! zoveel tegen den roekeloos oorlogszuchtige entente-geest, dat de lieden daar hunkeren naar een Vlaams woord voor recht en vrede.

Dat de passieven meer en meer naar ons toehellen, wordt gij ook in Holland gewaar. Onze krijgsgevangenen in Duitsland verlangen vurig om ons in Vlaanderen zelf terzijde te staan. De beste en talrijkste activisten echter bevinden zich achter het Belgische front. Daarover zult gij eerlangs prachtig nieuws vernemen. Het kan trouwens niet anders. Waar de grond het meest vertrapt is, gedijen de vruchten het heerlijkst. Hier in Brussel wordt veel gearbeid, maar ook veel, veelal nodeloos en nutteloos, gekibbeld en beknibbeld.

De Raad van Vlaanderen doet wat hij kan, nog niet wat hij wil. Wij begrijpen wel dat de bezettende overheid ons niet onmiddellijk het roer in handen kan geven. Doch meer macht mocht ons zeker toevertrouwd. Zolang we geen Vlaamse Rijkswacht hebben, zolang we over het gezag niet beschikken dat de rechterlijke macht en de financiële macht met zich medebrengen, staan we op een dood punt.

Waar de Raad niet optreden kan, moeten zijne gevolmachtigden het doen. Wij vertrouwen dat zij zich gewetensvol van hun last kwijten. Over hunne werkzaamheden ligt een waas van geheimzinnigheid. Dat kan geen kwaad; het deugt niet voor een ieder in het geheim der goden ingewijd te zijn. Ofschoon men in onzen tijd van democratische leuzen gedurig aandringt op politiek met open deuren valt voorzichtigheid ook hier niet te misprijzen. Te weinig weten schaadt, te veel evenzeer.

De gevolmachtigde voor nationaal verweer, Dr. A. Borms ziet kans om zijn plan tot het vormen ener Rijkswacht^{xiii} tot een begin van uitvoering te brengen. Dat is een prachtig vooruitzicht. Thans staan alle blikken gericht naar aanstaanden 11 den juli. De nationale feestdag van den Staat Vlaanderen moet op een schitterende wijze gevierd worden. Volgens wij van alle kanten horen, zal dat. Wij hebben een heerlijk bloeijjaar. Met recht hopen wij op een rijke oogst.

René De Clercq (*De Toorts* 15 juni 1918)

^{xiv} Hij schrijft in 1917 het triptiek *de eerste Ouders* met daarin *de Bloesen, de Appel en het kroost*. Hij wordt in dit laatste gehinderd doordat nog een ander nieuw werk zich aan hem opdringt: 'Of het goed en gauw zal komen kan ik niet zeggen, want de beelden van Jezus en Magdalena schuiven gedurig op den voorgrond van mijn gevoel'. Het zal dus andermaal een bijbels verhaal zijn. We zullen in de Jezus - Maria Magdalenarelatie de projectie van zijn relatie met *Maria Vervoort* moeten zien: 'toekomend jaar moet jij bloeien in de Bloem van Magdalena' (brief november-december 1917). In november heeft hij de triptiek afgewerkt, maar van *Maria Magdalena* is nu voor lang geen sprake meer. Pas een jaar nadat de idee bij hem begon te rijpen, is er opnieuw sprake van *Maria Magdalena*: 'Graag viel ik dapper aan mijn grootste werk' (brief in *Ria* 2 oktober 1918). Intussen is hij wel met het concept bezig geweest. Hij leest en herleest de bijbelverhalen en noteert uitvoerige passages of verwijzingen naar hoofdstukken en verzen uit de diverse evangelies waarin Maria Magdalena beschreven wordt. Geografische schetsen van de streek waarin het verhaal gesitueerd zal worden en notities over kenmerken van de streek worden daaraan toegevoegd. Aan de hand van de eerste geut van een drietal *Rialiederden* die hier tussendoor bijgeschreven worden, kunnen deze voorstudies gedateerd worden in de lente van 1918. Hij schetst de inhoud van het verhaal en werkt hier en daar een fragment meer uit. Na zijn vlucht eind oktober stort hij zich (om een depressie af te wenden?) ten volle in het werk. Zie de brieven aan *Ria* in de hoofdtekst. 'Ik heb nooit zo gewerkt. Het is gewoon een extase'. Op 4 januari 1919 moet hij enkel nog het achtste en het negende hoofdstuk schrijven. Omdat de nood dwingt moet hij alle middelen aanwenden om aan geld te komen. Hij overweegt reeds de mogelijkheid om het werk te laten verfilmen en wil, nog voor het gepubliceerd wordt, daarover onderhandelen met een of ander filmbedrijf. Op 9 januari schrijft hij: 'Groot nieuws: Mijn werk is af! Gans af!' Op 12 januari: 'Nu mijn werk af is, voel ik ineens een grote ledigte' *Maria Magdalena. Bijbelsch verhaal in verzen*, zal eind 1919 begin 1920 verschijnen bij zijn vaste uitgever S L Van Looy in Amsterdam.